

NH ๑ 1266๐๖

กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

กรณีศึกษา กองบุญสังจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย

อำเภอศีลอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

สวัสดิการ -- ๑๖

สงวน -- ๑๖

นายอนันต์ แม้นพยัคฆ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สำนักวิทยบริการฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
วันรับ.....
วันลงทะเบียน..... 14 ธ.ค. 2561
เลขทะเบียน..... 258378
เลขเรียกหนังสือ ๒๖๑.๖๑๑๕๑๑

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

๒๕๖๑

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2561

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุญาตวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เรื่อง : กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา
กองทุนสัจจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
ผู้วิจัย : นายอนันต์ แม่นพยัคฆ์

ได้รับอนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาพร)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สนิธิ ตีเมืองชัย)

คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวกิจ ศรีปัดดา)

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ว่าที่ พ.ต. ดร.กิตติกรณ์ บำรุงบุญ)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประภัสสร ปรีเอี่ยม)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ)

กรรมการ

- ชื่อเรื่อง** : กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัด
สวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองบุญสังจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย
อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
- ผู้วิจัย** : นายอนันต์ แม้นพยัคฆ์
- ปริญญา** : ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต (นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- อาจารย์ที่ปรึกษา** : รองศาสตราจารย์ ดร.ประภัสสร ปรีเอี่ยม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ
- ปีการศึกษา** : 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองบุญสังจะสวัสดิการไทบ้าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการและสมาชิกกองบุญสังจะสวัสดิการฯ จำนวน 89 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต ระยะที่ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในตำบล จำนวน 99 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต และ ระยะที่ 3 ศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการ สมาชิกกองบุญสังจะสวัสดิการฯ ผู้นำชุมชน จำนวน 100 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการประชุมและแบบสังเกต โดยใช้เทคนิคและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control)

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการดำเนินงานของกองบุญสังจะสวัสดิการฯ มีสถานะทรงตัวทั้งในด้านสมาชิกและแนวทางในการพัฒนา พบว่ามีเรื่องที่ต้องดำเนินการพัฒนา คือการสร้างความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์ของกองบุญสังจะสวัสดิการฯ การสร้างโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ และการสร้างการรับรู้ข้อมูลการดำเนินงานแก่คณะกรรมการ เพื่อความเป็นเอกภาพในการสื่อสารแก่สมาชิก 2) ทุนทางสังคมในตำบล 3 ด้าน คือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคม และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม พบว่าอยู่ในช่วงลดลงตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ที่ทุนนิยมและบริโภคนิยมมีพลังเหนือกว่าทุนทางสังคม 3) กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของการจัด สวัสดิการชุมชน ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

คืออริยสัจ 4 และเทคนิคการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน พบว่า มีกระบวนการที่สำคัญในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม คือ 3.1) การศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 3.2) การศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล 3.3) การจัดประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (A-I-C) คำนึงข้อมูลสภาพการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักแก่สมาชิก 3.4) การดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากการประชุมแบบมีส่วนร่วม 3.5) การติดตามประเมินผล และ 3.6) การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้ โดยได้พัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ คือการสร้างนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน เพื่อขับเคลื่อนงานเรื่องการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ในประเด็นการสร้างความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ทั้งในส่วนของทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคมและทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : กระบวนการเสริมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม, สวัสดิการชุมชน, กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

Title : A Process in Building and Restoring Social Funds to Strengthen the Communal Social Welfare : A Case Study of the Local Welfare in Tambon Phueay, Lue Amnat, Amnat Charoen Province

Author : Mr.Anan Manpayak

Degree : Doctor of Philosophy Program (Innovation for Local Development)
Rajabhat Maha Sarakham University

Advisors : Associate Professor Dr.Prapatsorn Preaium
Assistant Professor Dr.Piyaluk Potiwan

Year : 2018

ABSTRACT

The research objectives were divided according to the research phases. The objective in phase one aimed to study the implementation of the local welfare. The samples were 89 committee and members of the local welfare. The research instruments were a questionnaire, a focus group and an observation form. The objective in phase two aimed to explore the existing local funds in Tambon Phueay. The samples were 99 Buddhist monks, local scholars and local residents. The research instruments were an interview, a focus group and an observation form. The research objective in phase three aimed to study a process of building and restoring social funds to strengthen communal social welfares. The samples were 100 committee and members of the local welfare and communal leaders. The research instruments were a meeting record and an observation form. A participatory action research and an appreciation influence control were employed in the present research.

The research findings were as follows : 1) The implementation by the local welfare organization was stable in terms of its membership and development guidance. It was found that it was essential to build more understanding in ideology of the local welfare, to accept more members to participate in various activities and to inform the committee and members of the information. 2) As for human funds, social institution funds and local wisdom and cultural funds, it was found that they were in decline thanks to the influence of globalization and consumerism. 3) As regards the process of building and restoring social funds to strengthen local welfare, the fourfold noble truths of Buddhism and a participatory meeting technique were used. It was found

that the processes of building and restoring social funds are as follows : 3.1) studying the states of local welfare implementation, 3.2) exploring existing social funds in Tabmon, 3.3) holding a meeting to plan a creative participation in order to launch an awareness in the local fund members, 3.4) implementing the planned activities based on a participatory meeting, 3.5) follow-up and evaluation, and 3.6) revival of learning lessons. Potential of locals was developed to drive the building process in a continuous manner. The present research had conducted a process of building and restoring social funds in light of human aspects, social institutions and wisdom and cultures. All these played an important contributing part in making the local welfare and communal development strong and self-reliant in a sustainable way.

Keywords : Reinforcement and Restoration of Social Capital, Community Welfare, Strength

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองบุญสังจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำอ้อ อำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ ฉบับนี้สำเร็จได้ ด้วยความกรุณาอย่างดี ในการเสนอแนะแนวทาง ให้ข้อคิด เห็นที่เป็นประโยชน์และกำลังใจ จาก รองศาสตราจารย์ ดร.ประภัสสร ปรีเอี่ยม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุวกิจ ศรีปีดดา ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติกร บำรุงบุญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้ข้อเสนอแนะ ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ กุลบุญญา และ ดร.ทัชชวดี เหล่าสุวรรณ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยให้มีความถูกต้อง ขอกราบนมัสการขอบพระคุณพระครูอุดมโพธิกิจ เจ้าคณะตำบลเปือย และขอขอบคุณคณะกรรมการกองบุญสังจะสวัสดิการไต้หวัน ทีมงานวัดการสวัสดิการชุมชน ผู้นำท้องที่และท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในตำบลเปือย อำเภอถ้ำอ้อ อำนาจเจริญทุกท่าน ที่ได้ร่วมขับเคลื่อนงานวิจัยในพื้นที่จนบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการและมีสัญญาใจว่าจะขับเคลื่อนงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในตำบลเปือย รวมทั้งขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา และกำลังใจจากครอบครัวที่เป็นกำลังใจที่มีค่ายิ่งและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้ ขอขอบคุณครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนผู้วิจัยทุกท่าน คุณค่าและประโยชน์ทั้งหลายอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบแต่ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ช่วยสนับสนุน ส่งเสริม และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยจนประสบความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ด้วยดี

นายอนันต์ แม่นพยัคฆ์

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	6
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	7
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	9
2.1 แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน	9
2.2 แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	23
2.3 แนวคิดทุนทางสังคม	29
2.4 แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม	41
2.5 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้	48
2.6 แนวคิดการจัดการความรู้	57
2.7 หลักพุทธธรรม	65
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	73
2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย	76

หัวข้อเรื่อง	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	78
ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย	79
ระยะที่ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็อย อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ	81
ระยะที่ 3 ศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความ เข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน	83
บทที่ 4 ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน	94
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	94
4.2 สรุปภาพรวมสภาพการดำเนินงานกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จากการ สัมภาษณ์	104
บทที่ 5 ผลการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็อย อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ	106
5.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	106
5.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	107
บทที่ 6 ผลการศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของ การจัดสวัสดิการชุมชน	118
ขั้นตอนที่ 1 จัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control A-I-C)	118
ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผน แบบมีส่วนร่วม (AIC)	130
ขั้นตอนที่ 3 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน	139
ขั้นตอนที่ 4 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้	139
ขั้นตอนที่ 5 สรุปกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม	141
บทที่ 7 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	143
7.1 สรุปผลการวิจัย	143
7.2 อภิปรายผลการวิจัย	149
7.3 ข้อเสนอแนะ	154

หัวเรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	156
ภาคผนวก	164
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	165
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	171
ภาคผนวก ค ภาพการดำเนินงาน	174
การเผยแพร่ผลงานวิจัย	180
ประวัติผู้วิจัย	181

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	การจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม	14
2.2	การเปรียบเทียบขั้นตอนต่าง ๆ ของอริยสัจ 4 และขั้นตอนการแก้ปัญหา	67
3.1	แผนการดำเนินงานวิจัย	88
4.1	สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์	94
5.1	สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์	108
6.1	กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการและการสร้าง ฟื้นฟูทุนทางสังคม	124

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	77
3.1 ขั้นตอนการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน	81
3.2 ขั้นตอนการศึกษาทุนทางสังคมในตำบลเป็อย	83
3.3 ขั้นตอนกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม	87
3.4 ฐานคิดนวัตกรรมการพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็ง ของการจัดสวัสดิการชุมชน	92
7.1 สรุปกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการ ชุมชนกรณีศึกษากองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ	147
ค.1 การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม	175
ค.2 การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่วิจัย	175
ค.3 การประชุมของคณะกรรมการหลังเสร็จจากทำงานทุกเดือน	176
ค.4 การประชุมของคณะกรรมการหลังเสร็จจากทำงานทุกเดือนเพื่อสรุปการทำงาน	176
ค.5 การอบรมนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน	177
ค.6 การอบรมนวัตกรรมสวัสดิการชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น	177
ค.7 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูล	178
ค.8 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลพื้นที่หลัก	178
ค.9 จัดเวทีสร้างการเรียนรู้แต่ละหมู่บ้าน	179
ค.10 จัดเวทีสร้างการเรียนรู้แต่ละหมู่บ้านเพื่อเข้าถึงข้อมูลที่ชัดเจน	179

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมาสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นประชาชนมีงานทำและมีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาความยากจนลดลงและประชาชนเข้าถึงบริการทางสังคมและสาธารณสุขไปทั่วอันเป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้กว้างขวางมากขึ้น อย่างไรก็ตามความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสของประชาชนกลุ่มต่างๆ โอกาสของคนในเมืองกับชนบทในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขหลักที่มีคุณภาพยังมีช่องว่างมาก โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ แรงงานภาคการเกษตรเกือบทั้งหมด ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม และขาดความมั่นคงในชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555, น. 2) ขณะที่สังคมไทยเกิดภาวะการย้ายถิ่นของประชากร เพื่อเข้ามาหางานทำในเมือง ทำให้สัดส่วนประชากรในเขตเมืองเพิ่มขึ้น ความเป็นเมืองที่ขยายไปอย่างรวดเร็วส่งผลให้วิถีชีวิตมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ การอยู่อาศัยแบบเครือญาติเปลี่ยนไปสู่การเป็นปัจเจกมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียวหรือครอบครัวผู้สูงอายุ

จากสภาพการณ์ดังกล่าวรัฐบาลและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้มีการดำเนินการเรื่องการคุ้มครองทางสังคมในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน การให้ความคุ้มครองส่งเสริมสิทธิประโยชน์คนไทยและแรงงานไทย ประกอบกับบทเรียนในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา เมื่อประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจภาคเมือง ความเป็นชุมชนในชุมชนท้องถิ่น สำนึกการพึ่งตนเองของประชาชนและชุมชน วิถีชีวิตแบบพึ่งกันเองของชุมชน จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างความเข้มแข็งและทางรอดหนึ่งของสังคมไทย ดังนั้น หากไม่มีการเตรียมความพร้อมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์สังคมไทยย่อมเป็นสังคมที่ขาดการเรียนรู้และประชาชนต้องประสบกับความทุกข์ยากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดการเตรียมพร้อมเพื่อตั้งรับกับผลกระทบดังกล่าวในพื้นที่ต่าง ๆ ภายใต้นวัตกรรมชุมชน คือการจัดสวัสดิการโดยชุมชนเอง ซึ่งในอดีตสวัสดิการชุมชนของสังคมไทย มีลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการฐานปัจจัยสี่ บ้านและวัดมีบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องการจัดสวัสดิการของชุมชน จนมาสู่ยุคที่รัฐบาลกลางมีบทบาทในการจัดสวัสดิการ ซึ่งช่วงแรกเป็นการจัดให้เฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ ตามระเบียบหลักเกณฑ์ของหน่วยงาน โดยมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ตัดสินใจ ผู้การจัดสวัสดิการโดยรัฐ ที่ครอบคลุมเป้าหมายที่กว้างขึ้น เช่น พระราชบัญญัติการประกันสังคม จนกระทั่งเมื่อประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ประชาชนชาวบ้าน เกษนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้หันมาทบทวนเรื่องระบบโครงข่ายการคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) ที่มีอยู่ในสังคมไทย และพบว่า มีความเป็นเครือข่าย ชุมชนทุนทางสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งการจัดสวัสดิการโดยชุมชน เช่น องค์กรการเงิน วิชากิจชุมชน เป็นทางเลือกสำคัญที่จะช่วยทำให้เกิดความมั่นคงของชุมชนฐานราก ให้สามารถดำรงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีศักดิ์ศรี สามารถยืนหยัดเป็นตัวของตัวเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2550, น. 7) จึงมีทางเลือกที่เป็นทางเลือกใหม่เกิดขึ้น กลายเป็นที่มาของสวัสดิการในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชนเอง อันเป็นผลมาจากการหาหนทางในการจัดสวัสดิการที่ไม่หวังพึ่งพิงจากภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว ชุมชนจึงลุกขึ้นมาจัดสวัสดิการชุมชนของชุมชนเอง

สวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย นอกจากนี้หัวใจของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” การจัดสวัสดิการชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพและอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่า อยู่บนพื้นฐานของศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ภายใต้อาณาเขตกันคนในสังคม คือสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2550, น. 9) ผลของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การเกิดความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนการช่วยเหลือเกื้อกูล ความรู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี มีความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ

การให้การสนับสนุนนโยบายด้านการจัดสวัสดิการชุมชน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดให้การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นวาระแห่งชาติ โดยในช่วงที่ผ่านมา ได้มีการระดมความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งมีการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน ในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทางสังคมสู่การปฏิบัติ ที่จะให้ทุก

ฝ่ายให้ความสนใจและเข้าร่วมผลักดันการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคม (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, น. 60) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชื่อมโยงกันเป็นสังคมสวัสดิการ เป็นพลังหลักในการพัฒนาฐานรากของประเทศให้มั่นคง ชุมชนพึ่งตนเองสามารถบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555, น. 56) ดังนั้น การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ ความเอื้ออาทรและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยผ่าน 3 องค์ประกอบคือ 1) ทุนมนุษย์ มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศและชุมชน ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนมีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ทางสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักษาดี เป็นต้น และด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง จนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิต และพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ในกิจกรรมต่าง ๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น อาทิเช่น ศักยภาพของคน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้มีประสบการณ์ เป็นต้น 2) ทุนทางสถาบัน เช่น สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ของสังคมไทย 3) ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยพิจารณาทั้งการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าควบคู่กันไป เช่น สมุนไพรไทย ความเชื่อมั่นศรัทธาในภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือกัน เป็นต้น โดยให้ความสำคัญในด้านการบริหารจัดการข้อมูล การสร้างองค์ความรู้ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, น. 60-61)

แม้ว่าปัจจุบันจำนวนของกองทุนสวัสดิการชุมชนในประเทศไทยจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และสามารถดูแลสมาชิกกลุ่มเป้าหมายเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังพบว่าในบางพื้นที่ยังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่มองการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นหน้าที่ของภาครัฐ รัฐต้องเป็นผู้สนับสนุน ประชาชนเป็นผู้รองรับความช่วยเหลือและงบประมาณต่าง ๆ เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งหัวใจของการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น คือ สวัสดิการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 2 ฝ่าย ทั้ง

ผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริมและผู้รับต้องสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งร่วมกันพัฒนาต่อยอดจนเกิดนโยบายและการรวมกลุ่ม (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2550, น. 11)

จากสภาพปัญหาดังกล่าวการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน จึงขาดการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ แนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการจัดสวัสดิการชุมชนคือ การนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก มาเป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งในปัจจุบันนี้มีการใช้ทุนทางสังคมอยู่น้อยมาก ซึ่งทุนทางสังคมของชุมชน คือคนในชุมชน สถาบันทางสังคมและ ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ความเอื้ออาทรต่อกัน ความรัก ความสามัคคี ความเชื่อ ความศรัทธา ที่มีอยู่ในชุมชนสร้างแรงยึดเหนี่ยวและเกาะเกี่ยวความเป็นชุมชนไว้ด้วยกัน ทำให้ชุมชนมีความเป็นตนเองอย่างมีเอกลักษณ์ มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ทุนประเภทต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่เป็นเงิน (Money) กองทุน (Fund) และ ไม่เป็นเงิน ได้แก่ ระบบคิดหรือวิถีคิดของคนในชุมชน/สังคม ที่ผ่านการสั่งสมสืบทอดวิธีการปฏิบัติและนำไปใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าทุนทางสังคม หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอด รวมถึงการรวมตัวของคนที่มีความดีเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ สายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม

โดยที่ผ่านมานั้นสังคมไทยดำรงอยู่ได้ เนื่องจากมีความหลากหลายของทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นการพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนจึงต้องนำเอาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องมีการสร้างความตระหนัก สร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของการนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาและยกระดับการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างแท้จริง

กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอเสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ มีจุดเริ่มต้นมาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มารักษาสิลาโบสถ์ที่วัด แล้วคิดจะช่วยเหลือกันในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย จึงได้รวมใจกันก่อตั้ง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2533 ที่วัดโพธิ์ศิลา โดยมีพระครูอุดมโพธิ์กิจ เป็นที่ปรึกษา หลังจากได้ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่ม โดยกำหนดให้สมาชิกออมเงินสัจจะ มีการปล่อยกู้ให้กับสมาชิก แล้วนำผลกำไรมาจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก เมื่อดำเนินการมาได้ระยะเวลาหนึ่ง การนำผลกำไรที่ได้จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มาจัดสวัสดิการเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกนั้น ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการเรื่องสวัสดิการ และความมั่นคงในชีวิตแก่สมาชิกได้อย่างเพียงพอ ทางพระสงฆ์และคณะกรรมการ จึงร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง การออมเงินวันละบาทเพื่อจัดสวัสดิการ จากเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา จึงได้มีการตั้งกลุ่ม “กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเปือย” เพิ่มขึ้นอีกหนึ่ง

กองทุน เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2548 ดำเนินการคู่ขนานกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ เดิม เพื่อเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม สร้างหลักประกันชีวิตให้กับตนเอง คนที่รัก และเพื่อนร่วมสังคม เป็นการฟื้นฟูระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน

การดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ได้เผชิญกับปัญหาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจกับสมาชิก ให้รู้และเข้าใจถึงหลักปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่เน้นการทำบุญช่วยเหลือกัน ท่ามกลางกระแสทุนนิยมในปัจจุบัน ที่คนส่วนใหญ่จะมุ่งประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับมากกว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งถือว่ายังไม่ใช่เป้าหมายของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ แต่ที่สามารถดำเนินการมาได้ถึงปัจจุบัน เพราะความศรัทธาในท่านพระครูอุคมโพธิกิจ และความเสียสละของคณะกรรมการและแกนนำจำนวนหนึ่ง จากการศึกษาที่ได้จัดเวทีสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการบริหารกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2555 พบปัญหาและความต้องการได้รับการแก้ไข เพื่อความยั่งยืนของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ คือ 1) ความไม่เข้าใจเรื่องปรัชญา อุดมการณ์และเป้าหมายของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิก 2) การไม่ตระหนักและปฏิบัติตามกฎ กติกาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิก 3) การเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกยังมีปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับประชากรทั้งตำบล 4) คณะกรรมการขาดความเป็นเอกภาพในการสื่อสารข้อมูลแก่สมาชิก เพราะคณะกรรมการไม่รับรู้ข้อมูลผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน 5) การขาดคนเสียสละเวลามาเรียนรู้และทำงานเป็นคณะกรรมการเพื่อเป็นทายาทสืบทอดเจตนารมณ์รุ่นต่อไป จากการศึกษาที่ได้พูดคุยในเวทีดังกล่าวและการศึกษาชุมชนเชิงลึกด้วยวิธีการพหุลักษณะชุมชนท้องถิ่น ทำให้ค้นพบนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คือการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดสวัสดิการชุมชน อันเป็นที่พึงสำคัญของประชาชน จึงกำหนดเป็นศูนย์ปฏิบัติการและถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชนและเครือข่ายสวัสดิการชุมชนจังหวัด โดยจัดตั้งเป็น “สถานีสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน” ซึ่งดำเนินการอยู่บนฐานทุนทางสังคมและกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชน ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพึ่งตนเองได้ บนฐานคิดของหลักสูตรปรัชญาคุณวิสัยทัศน์ สาขา นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการศึกษาสถานการณ์ในพื้นที่เป็นต้นแบบ โดยคำนึงถึงภูมิสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีทิศทางการพัฒนาบนฐานคิดด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิต เป็นการวิวัฒนาการผสมผสานอย่างต่อเนื่องระหว่างหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหลักพุทธธรรมและการจัดการความรู้ (ประภัสสร ปรีเอี่ยม, 2556) จึงมีความเห็นร่วมกันว่า เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำเป็นต้องมีการ

รื้อฟื้นและแสวงหารูปแบบกิจกรรมและกระบวนการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ

การดำเนินงานในกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนที่ผ่านมามุ่งให้ความสำคัญเรื่องเงินสวัสดิการที่สมาชิกจะได้รับเป็นสำคัญ ขาดการพูดคุยทำความเข้าใจเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ หรือเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสวัสดิการชุมชน นั่นคือการฟื้นฟูวิถีชีวิต วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในอดีต ที่อยู่กันแบบเอื้อเพื่อเอื้อแก่ ช่วยเหลือกัน พึ่งพาอาศัยกันให้กลับคืนมา ส่งผลให้กลุ่มสวัสดิการชุมชนหลายกลุ่มมีปัญหาและไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าว ประกอบกับสถานการณ์การดำเนินงานภายในกลุ่มสัจจะสวัสดิการฯ ที่ประสบปัญหาอยู่ และคณะกรรมการกลุ่มกำลังแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหายุ่ง จึงเป็นมูลเหตุในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อแสวงหารูปแบบและกระบวนการในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นการสร้างความหลากหลายของสวัสดิการชุมชนสร้างองค์ความรู้ใหม่และนำไปสู่การพัฒนาใช้กับชุมชนอื่นต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 สภาพการดำเนินงานภายในกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำเขวาสันอุดม จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นอย่างไร

1.2.2 ทุนทางสังคมในตำบลเปือย อำเภอถ้ำเขวาสันอุดม จังหวัดอำนาจเจริญ มีลักษณะเป็นอย่างไร

1.2.3 กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งต่อกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวันควรมีลักษณะอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำเขวาสันอุดม จังหวัดอำนาจเจริญ

1.3.2 เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย อำเภอถ้ำเขวาสันอุดม จังหวัดอำนาจเจริญ

1.3.3 เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ด้านเนื้อหาในการวิจัย

1.4.1.1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเป็อย

1.4.1.2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็อย

1.4.1.3 ศึกษาแนวทางพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่กลุ่มกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ตำบลเป็อย

1.4.2 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.4.2.1 ประชากร การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากรที่ทำการศึกษา เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง สมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ กลุ่มที่สอง คณะกรรมการดำเนินงานกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และกลุ่มที่สาม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้สนับสนุนกลุ่มสัจจะสวัสดิการฯ

1.4.2.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้ศึกษาใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบเป็นระบบ (Systematic Sampling) คือ กลุ่มที่หนึ่ง ผู้บริหารกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 24 คน กลุ่มที่สอง สมาชิกกลุ่มกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 240 คน กลุ่มที่สาม ผู้นำในชุมชนที่มีส่วนให้การสนับสนุน ได้แก่ พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารเทศบาล จำนวน 20 คน

1.4.3 ด้านพื้นที่การดำเนินการวิจัย

1.4.3.1 พื้นที่นวัตกรรม หมู่ที่ 6 บ้านเป็อย ตำบลเป็อย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

1.4.3.2 พื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม ตำบลเป็อย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

“สวัสดิการชุมชน” หมายถึง รูปแบบกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อเป็นการสร้างหลักประกันและสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของคน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย

“กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน” หมายถึง กลุ่มสวัสดิการชุมชนออมวันละ 1 บาท ที่มีสมาชิกเป็นประชาชนในตำบลเป็อย ส่งเงินสมทบสวัสดิการวันละ 1 บาท มีคณะกรรมการบริหารกองทุนฯ มีสำนักงานดำเนินการที่วัดโพธิ์ศิลา เปิดทำการรับเงินสมทบและจ่ายสวัสดิการให้แก่สมาชิกทุกวันที่ 9 ของทุกเดือน

“ทุนทางสังคม” หมายถึง ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ความเอื้ออาทรต่อกัน ความรัก ความสามัคคี ความเชื่อ ความศรัทธา ภายในชุมชนตำบลเปือย อำเภอถ้ำ อำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

“กระบวนการสร้างและฟื้นฟู” หมายถึง กิจกรรมและวิธีการที่จัดขึ้นภายในตำบลเปือย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

“นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน” หมายถึง คนในชุมชนที่มีจิตอาสาร่วมดำเนินการสร้างความเข้าใจ และเชิญชวนคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นหนึ่งในการกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน และมีหน้าที่ในการร่วมวางแผนและร่วมดำเนินการพัฒนากองทุนสวัสดิการฯ ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

“ความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการไทบ้าน” หมายถึง ความสามารถของกองทุนสวัสดิการไทบ้าน ในการจัดสวัสดิการแก่สมาชิกที่หลากหลาย มีระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ สมาชิกรู้สึกเป็นเจ้าของ สถาบันทางสังคมและสมาชิกกลุ่ม เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วยความเสียสละ เอื้ออาทรร่วมกัน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.6.1 ความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการไทบ้านตำบลเปือย โดยคณะกรรมการและสมาชิกมีความเข้าใจชัดเจนเรื่องอุดมการณ์ เป้าหมาย และวิธีการดำเนินงานมีความตระหนักและปฏิบัติตามกฎระเบียบและหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด

1.6.2 องค์กรความรู้เรื่องกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่การจัดสวัสดิการชุมชน

1.6.3 การเป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานในการจัดสวัสดิการชุมชน

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอเสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน
2. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง
3. แนวคิดทุนทางสังคม
4. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม
5. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้
6. แนวคิดการจัดการความรู้
7. หลักพุทธธรรม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน

สวัสดิการชุมชนเป็นความริเริ่มสร้างสรรค์ของคนในชุมชน ที่ร่วมกันสร้างระบบหลักประกันความมั่นคงของชีวิต เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน มุ่งฟื้นฟูชุมชนให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ ตามหลักศาสนา และภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

2.1.1 ความหมายของสวัสดิการชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2550, น. 39) ได้ให้ความหมายคำว่า สวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจในการดำเนินชีวิตแก่คนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ เช่น ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ ลด

รายจ่าย เกิดความสัมพันธ์/มิตรไมตรีที่ดีของคนในชุมชน ชุมชนรู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข

นริศรินทร์ พันธเพชร (2554, น. 19) ได้อธิบายความหมายของ สวัสดิการชุมชนว่า หมายถึง การทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสุขกาย สุขใจ โดยคนในชุมชนร่วมกันจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งครอบคลุมถึงผู้ทุกวัย และผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ซึ่งมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ และการช่วยเหลือเกื้อกูลตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งหมายรวมถึงการสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต ร่วมกันของคนในชุมชน

การให้นิยามความหมายของสวัสดิการ (Welfare) มีความหลากหลาย โดยเฉพาะความหมายในเชิงเศรษฐศาสตร์ เชื่อว่าสวัสดิการเป็นอรรถประโยชน์ (Utility) หรือความพอใจของประชาชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546, น. 1) กล่าวไว้ว่า ถ้าเมื่อใดก็ตามประชาชนได้รับการตอบสนอง จากการได้เลือกสิ่งที่ต้องการ จะได้อรรถประโยชน์สูงขึ้น โดยไม่ทำให้อรรถประโยชน์ของผู้อื่นลดลง ก็ถือได้ว่าสวัสดิการสูงขึ้น แต่แนวคิดความเชื่อในทางเศรษฐศาสตร์ จะให้ความสำคัญกับวัตถุที่เป็นตัวตน โดยไม่คำนึงถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในวิถีชีวิตของประชาชน ที่ต้องสัมผัสความรัก ความอบอุ่น ความมีศักดิ์ศรี กล่าวคือ ประชาชนต้องการดำรงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ทั้งสภาพทางกายภาพ (Physical) ทางวัตถุ (Material) และจิตวิญญาณ (Spiritual) ดังนั้น สวัสดิการในเชิงสังคม จึงมีความหมายครอบคลุมและเป้าหมายสูงสุดของสังคมว่า เป็นความเป็นอยู่ที่ดี (Wellbeing) ของประชาชน

จากความหมายของสวัสดิการชุมชนข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สวัสดิการชุมชน หมายถึง การทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีหลักประกันในการดำเนินชีวิต มีความสุขกายสบายใจ ซึ่งหมายรวมถึงการทำทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น โดยคนในชุมชนร่วมกันดำเนินการ ซึ่งอาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

2.1.2 แนวคิดในการจัดการสวัสดิการชุมชน

ในการศึกษาชุมชน มีมิติของความลึกซึ้ง และซับซ้อนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่อาศัยในชุมชน ทั้งที่จัดระเบียบเป็นสถาบันหรือองค์กรรวมถึงความสัมพันธ์กับภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ การกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น ดังเช่นแนวคิดของ Formaroff (1980, p. 104) ได้เสนอว่า กระบวนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนดังนี้

- 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
- 2) การดำเนินงาน
- 3) การใช้บริการจากโครงการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับ

ผลประโยชน์ ดังนั้น การศึกษาสวัสดิการชุมชน จึงต้องพิจารณาให้ครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้อง ใน การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการรวบรวมวิเคราะห์แนวคิด ที่เกี่ยวกับการจัดการสวัสดิการชุมชนไว้ ดังนี้

2.1.2.1 อุดมการณ์ความคิดในการจัดสวัสดิการชุมชน จากความหมายของสวัสดิการในเชิงเป้าหมาย ที่ต้องการให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี (Wellbeing) จะเกิดขึ้นได้นั้น เป็นความรับผิดชอบของประชาชนทุกคนในประเทศ

ระพีพรรณ คำหอม (2545, น. 4-5) ได้กล่าวว่า การที่ต้องแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมตามบริบทของแต่ละประเทศ ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดสวัสดิการขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม เชื่อว่าในอดีตที่ชุมชนยังไม่มี ความซับซ้อน แต่มีการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือเกื้อกูล และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งถือเป็นรูปแบบของสวัสดิการพื้นฐาน (Primary Indigenous Social Welfare) ที่ยึดโยงความเป็นชุมชน ให้สมาชิกสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ แต่เมื่อชุมชนมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น สมาชิกในชุมชนไม่สามารถแสวงหาทรัพยากรมาสนองความต้องการของตนได้อย่างพอเพียง ทำให้เกิดการแก่งแย่ง ช่วงชิงความได้เปรียบ โดยที่สมาชิกแต่ละคนในชุมชนย่อมมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน ผู้ที่ได้เปรียบก็จะได้รับประโยชน์จากชุมชนมาก ในขณะที่ผู้เสียเปรียบได้กลายเป็นผู้ด้อยโอกาส ทำให้เกิดความแตกต่างของฐานะและชนชั้นขึ้น ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ที่อุบัติขึ้นเกิดจากตัวมนุษย์เองที่มีกรรมพันธุ์สายเลือดและเวรกรรมที่แตกต่างกัน จากความเชื่อที่ว่าสมาชิกในชุมชนมีความไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดคำที่มีความหมาย 2 ด้านว่า ฝ่ายที่มีความร่ำรวยจะเข้าไปจัดการอะไรบางอย่าง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งที่ยากจนมีฐานะดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในการเข้าไปจัดการความยากจน มีความจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแท้จริงว่า เป็นความยากจนอย่างสมบูรณ์หรือแบบสัมพัทธ์ เพราะหากเป็นความยากจนแบบสมบูรณ์ ก็ควรจะได้รับ ความช่วยเหลืออย่างเพียงพอ แต่ถ้าเป็นแบบสัมพัทธ์ ก็ต้องพิจารณาว่าความเหมาะสมของความช่วยเหลือควรอยู่ในระดับใด ทั้งนี้ เนื่องจากความต้องการของประชาชนที่ต้องการได้รับการตอบสนองมีความแตกต่างกันหลายระดับ โดยที่บางสิ่งบางอย่างเป็นสิ่งจำเป็น (Needs) สำหรับประชาชน บางอย่างเป็นที่สนใจของประชาชน (Interests) แต่ยังไม่มีความจำเป็นมาก หรือบางสิ่งมีความจำเป็นแต่ประชาชนสามารถเลือกด้วยตนเองได้ ดังนั้น ในการจัดสวัสดิการ จึงต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบว่า ความเหมาะสมอยู่ในระดับใด

จากความเชื่อว่าความไม่เท่าเทียมกัน ตลอดจนระดับของความต้องการที่แตกต่างกันนั้น ซึ่งอุดมการณ์ความคิดที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันถูกลดทอนหรือขาดหายไปและความต้องการได้รับการตอบสนอง ประกอบด้วย 1) สิทธิ (Rights) ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้ก่อกำเนิดสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ที่รักษาชีวิตของคนให้อยู่รอด ได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์ที่มี

ตัวตนอยู่ในสังคม และในฐานะประชาชนของประเทศ เรียกได้ว่าเป็นสิทธิพลเมือง (Civil Rights) อย่างไรก็ตาม ในฐานะของประชาชนก็ควรได้รับสิทธิ ในการแสดงฐานะความเป็นตัวตนของตนเอง หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มชน ที่เป็นชุมชนเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมา โดยเฉพาะการเข้าไปจัดการสวัสดิการของตนเอง ดังนั้น สิทธิที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการ จึงมีลักษณะเป็นสิทธิที่ควรจะได้รับ การปฏิบัติที่ดีจากสังคม และสิทธิในการเข้าไปจัดการด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่ในสังคมไทยสิทธิเหล่านี้ ยังเป็นข้อกังขาว่าจะแสดงให้เห็นชัดเจนมากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะสิทธิของชุมชนในการจัดการสวัสดิการด้วยตนเอง เนื่องจากกระแสการกดทับจากอำนาจชี้ขาด มาจากผู้มีอำนาจเหนือกว่าจนมองข้ามความเป็นสิทธิของชุมชนไป 2) ความเสมอภาค (Equity) เป็นอุดมการณ์ความเชื่อที่เกิดขึ้นมาเพื่อขจัดปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน แต่ความเสมอภาค กลายเป็นอุดมคติที่เกิดเป็นจริงได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากความเสมอภาค เป็นเพียงคำที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อให้เกิดความชอบธรรมในการเข้าไปจัดการสวัสดิการของผู้มีอำนาจ ที่จะเข้าไปช่วยเหลือผู้ที่อ่อนด้อยกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ความเสมอภาคได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการสร้างสวัสดิการให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยความเสมอภาคจะเกิดทั้งในแง่มุมมองของความเสมอภาคในแนวคิด ที่มีการกระจายสวัสดิการจากผู้ที่มีความมั่นคงกว่าไปสู่ผู้ที่อ่อนด้อยกว่า ในขณะที่ความเสมอภาคในแนวนอน เป็นการที่ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้าถึงโอกาสและได้รับสวัสดิการที่เท่าเทียมกัน 3) ความอิสระ (Freedom) การที่สวัสดิการของประชาชนจะดีขึ้นได้นั้น ประชาชนต้องมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมได้ โดยปราศจากข้อจำกัด สามารถตัดสินใจเลือกทางของตนเอง โดยไม่ถูกรอบงำจากผู้มีอำนาจใด ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ความอิสระจะเกิดขึ้นมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับระดับของการพึ่งพิง (Dependence) หากมีการพึ่งพิงมาก ความอิสระจะลดน้อยลงไปใน นอกจากนี้ความอิสระยังแปรผันโดยตรงกับพลังอำนาจ (Power) ของประชาชนด้วย

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อพื้นฐานได้ยอมรับความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ทั้งสาเหตุเงื่อนไขปัจจัยภายในของมนุษย์ จะเกิดจากโครงสร้างทางสังคม รวมถึงระดับความต้องการที่แตกต่างกัน จึงทำให้อุดมการณ์และแนวคิดในการจัดสวัสดิการได้พัฒนาไปสู่การยอมรับสิทธิความเป็นตัวตนของประชาชน หรือกลุ่มชนให้ได้รับความเสมอภาคภายใต้ความเป็นอิสระที่สามารถดำเนินการได้ แต่อย่างไรก็ตามการนำอุดมการณ์ความคิดในการจัดสวัสดิการ ไปใช้อย่างเข้มข้นคงเกิดได้ยาก โดยเฉพาะในประเทศไทยที่ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ขาดอิสระในการตัดสินใจมีระดับการพึ่งพิงจากรัฐมานาน ทำให้อุดมการณ์แนวคิดและความเป็นอิสระในการสรรค์สร้างสวัสดิการของชุมชนท้องถิ่นมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า

2.1.2.2 การจัดสวัสดิการชุมชนแบบพหุนิยม ตามความหมายของสวัสดิการที่ครอบคลุมวิธีการ และเป้าหมายคือความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนนั้น มีพัฒนาการของแนวคิดในการจัดสวัสดิการจากความรับผิดชอบในระดับปัจเจกบุคคลมาสู่กลุ่มองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ จนถึงเป็น

ภาระหน้าที่ของรัฐบาลตลอดจนการพัฒนาไปสู่นานาประเทศ ที่มีการร่วมมือกันให้เกิดสวัสดิการในภาพรวมที่ดีขึ้น การจัดสวัสดิการชุมชนมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ 5 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ภาครัฐ (Public Sector) ตั้งแต่รัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล โดยสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากภาครัฐจะมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานแบบทั่วถึง (Universal Standards) อย่างน้อยที่สุดเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standards) ที่ประชาชนทุกคนต้องได้รับ รวมถึงเป็นการจัดเตรียมสวัสดิการสำหรับประชาชนที่ประสบปัญหา (Resident Provision) ในลักษณะของการสงเคราะห์ ตลอดจนการจัดสวัสดิการของรัฐเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังเป็นการควบคุมทางสังคม (Social Control) ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข
- 2) ภาคเอกชน (Private Sector) นักคิดกลุ่มเสรีนิยมเชื่อว่ากลไกตลาดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง นำไปสู่ทางเลือกของประชาชนที่สามารถสนองตอบความจำเป็นของตนเอง ภายใต้ความสามารถในการกระจายทรัพยากร รวมถึงต้นทุนที่เกิดขึ้นจะต่ำกว่าการจัดสวัสดิการโดยรัฐ เพราะการลดต้นทุนเปรียบเสมือนการเพิ่มกำไร จึงทำให้ผู้จัดสวัสดิการในภาคเอกชนพยายามลดต้นทุนที่เกิดขึ้น ประกอบกับถ้าต้นทุนสูงก็จะทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับภาคเอกชนรายอื่นได้ อย่างไรก็ตามหากกลไกตลาดล้มเหลว โดยเฉพาะการรวมกลุ่มของภาคธุรกิจเอกชนกลายเป็นผูกขาดจะทำให้ประชาชนไม่มีทางเลือกเช่นกัน
- 3) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้น โดยความช่วยเหลือจากกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง (Solidarity Groups) โดยผ่านการช่วยเหลือจากหลากหลายกลุ่ม เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ และกลุ่มสังคมเพื่อนฝูง ในรูปแบบของการเสนองานให้ทำ การให้เงินอุดหนุนและการมีส่วนร่วมในการจัดการต่าง ๆ
- 4) ภาคอาสาสมัคร (Volunteer Sector) เป็นตัวแทนของกลุ่มนักวิชาชีพที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการจัดสวัสดิการในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเข้าไปมีส่วนร่วมให้แนวคิดการพัฒนา รวมถึงการผลักดันให้เกิดการจัดสวัสดิการในลักษณะของความเป็นผู้ชำนาญการ (Specialist Expertise)
- 5) ภาคที่ไม่เป็นทางการ (Informal Sector) ประกอบด้วยชุมชน เพื่อนบ้าน และเครือข่าย โดยที่ภาคไม่เป็นทางการเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสามารถรับรู้ถึงสภาพความเป็นไปของความจำเป็นที่ต้องมีสวัสดิการ

ในการจัดสวัสดิการชุมชนจะเกิดขึ้นได้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ซึ่งจะต้องแสดงบทบาทให้ชุมชนเห็นในเชิงประจักษ์ในลักษณะของการสอดประสานกลมกลืนตามบริบทของชุมชนแต่ละแห่งที่มีลักษณะแตกต่างกัน บางแห่งภาคที่ไม่เป็นทางการมีความเข้มแข็งอาจจะแสดงบทบาทที่เด่นชัดในการจัดสวัสดิการของชุมชนเอง โดยที่ภาครัฐเป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้น ในขณะที่บางชุมชนยังขาดความเข้มแข็งเพียงพอโดยภาครัฐก็จำเป็นต้องจัดการดูแลให้เกิดสวัสดิการในชุมชนให้สามารถจัดการดูแลตนเองได้ ซึ่งแนวคิดในการจัดสวัสดิการที่หลากหลายนี้ สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นจากสถาบันสังคมที่

เกิดขึ้น โดยเฉพาะองค์กรทางสังคมที่ไม่แสวงหากำไรที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการ ถึงแม้ว่าจะใช้ค่าใช้จ่ายจากรัฐก็ตามแต่ก็เป็นการเริ่มต้นของแนวคิดการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยมที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ตามโครงสร้างของการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม ประกอบด้วยสถาบันหรือองค์กรทางสังคม 4 กลุ่ม คือ รัฐบาล องค์กรทางสังคมที่ไม่แสวงหากำไร องค์กรทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ และองค์กรทางการค้าที่แสวงหากำไร ซึ่งในช่วงแรกของการพัฒนาแนวคิดมาจากความเชื่อในรัฐสวัสดิการ ทำให้การจัดสวัสดิการในช่วงนี้เป็นการจัดสวัสดิการจากงบประมาณของรัฐ ที่เก็บภาษีมาจากประชาชนโดยผ่านกลไกของรัฐ คือ รัฐบาลกลาง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อใช้จ่ายงบประมาณโดยตรง การชดเชยในรูปแบบการลดหรือผ่อนผันทางด้านภาษีและการออกกฎหมายควบคุมต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามในการจัดสวัสดิการโดยผ่านกลไกรัฐนั้น ยังไม่อาจสนองต่อความต้องการของประชาชน รวมถึงบางครั้งยังก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสังคมในระดับย่อยได้ ดังนั้น แนวคิดการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม โดยมีกลไกเชิงสถาบันอื่น ๆ ในสังคมได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเพิ่มขึ้น และลักษณะของการถ่ายโอนงานให้กลุ่มอื่น ๆ มีภาระการจัดสวัสดิการเองเพิ่มขึ้น โดยแสดงได้ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

การจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม

ภาครัฐ	ภาคเอกชน
การจัดสวัสดิการโดยรัฐบาลกลางและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบการใช้จ่ายของรัฐ การอุดหนุนและการออกกฎหมาย	<ol style="list-style-type: none"> องค์กรทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ โดยครอบครัว เพื่อนบ้าน และเครือข่าย องค์กรสังคมที่ไม่แสวงหากำไรหรืออาสาสมัคร องค์กรทางการค้าที่แสวงหากำไร

หมายเหตุ. ปรับปรุงจาก *The World Bank : Structure and Policies Gilbert (2000, p.413)*. Gilbert, L. Christopher. (2000). *The World Bank : Structure and Policies*. Cambridge, U.K. : Cambridge University Press.

อย่างไรก็ตามการจัดสวัสดิการโดยองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐนั้น นอกเหนือจากการถ่ายโอนงานสวัสดิการมาจากภาครัฐแล้วยังมีความทับซ้อนในการจัดสวัสดิการของตน และในระยะต่อมาแนวคิดการจัดสวัสดิการได้ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นฐานในการจัดสวัสดิการโดยชุมชนซึ่งจะมีแนวโน้มที่สูงขึ้น

2.1.3 หลักการในการจัดสวัสดิการชุมชน

ในการจัดสวัสดิการชุมชนที่เป็นสวัสดิการที่เกิดจากรัฐในระดับมหภาค สวัสดิการชุมชนพื้นบ้านและสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ตามภาวะทันสมัยมีหลักการในการจัดการสวัสดิการอยู่ 5 เรื่อง ดังนี้ (ระพีพรรณ คำหอม, 2545, น. 26) 1) ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) เป็นการพิจารณาถึงการจัดสวัสดิการชุมชนว่ามีปัจจัยนำเข้าเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับผลผลิตที่เกิดขึ้น โดยความมีประสิทธิภาพของการจัดการสวัสดิการจะประกอบด้วย 1.1) ประสิทธิภาพในภาพรวมเป็นการพิจารณาถึงสวัสดิการที่มีการจัดการในภาพรวม (Overall Level) ว่ามีค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนโดยรวมเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับผลผลิตที่เกิดขึ้น 1.2) ประสิทธิภาพในระดับย่อย เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นของการจัดสวัสดิการในแต่ละเรื่องเปรียบเทียบกับสวัสดิการรูปแบบอื่น ๆ 1.3) ประสิทธิภาพในการจูงใจ เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการที่มีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอย่างไรก็ตามการตัดสินใจในการจัดสวัสดิการนั้น การพิจารณาถึงประสิทธิภาพในภาพรวมต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบ หรือทำให้เกิดผลน้อยที่สุดด้วย รวมถึงต้องมีความมั่นใจว่า ด้วยการกระจายค่าใช้จ่ายไปสู่การจัดสวัสดิการแต่ละเรื่องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม 2) ความมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) เป็นการเปรียบเทียบถึงผลผลิตและผลลัพธ์กับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ 3) ความโปร่งใส (Transparency) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสวัสดิการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก 4) การมีส่วนร่วม (Participation) หลักการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสวัสดิการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์การวางแผน การร่วมจัดกิจกรรม และการร่วมติดตามประเมินผล 5) เป้าหมายของสังคม (Social's Goal) ในการจัดสวัสดิการจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายของสังคมว่าต้องการให้เกิดอะไรขึ้น เช่น การส่งเสริมโอกาสให้มีความเท่าเทียมกัน (Equality of Opportunity) การแก้ปัญหาความยากจน (Poverty) และการลดปัญหาการกระจายรายได้ (Reduce Income Distribution) เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน โดยมีเครื่องมือชี้วัดอย่างน้อย 4 ประการ คือ การเพิ่มสวัสดิการให้อยู่ในระดับที่สูงกว่าจุดต่ำสุด (Maximum) การพิจารณาไม่ให้สวัสดิการต่ำกว่าจุดที่ยอมรับได้ (Minimum) การลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกัน (Least Difference) และการเพิ่มสัดส่วนของบุคคล (Ratio) ที่ได้รับสวัสดิการให้ใกล้เคียงกับกลุ่มอื่น

จากหลักการในการจัดการสวัสดิการ สรุปได้ว่าในการศึกษาวิเคราะห์ทางสังคมจะให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางสังคมมากกว่าการพิจารณาถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เป็นมุมมองมิติทางเศรษฐศาสตร์ ที่มองความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากรเพื่อไปสู่การจัดการสวัสดิการ ส่วนมิติทางสังคม มองการบรรลุเป้าหมายของสังคมซึ่งอาจใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ทำให้มองว่าไม่คุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาทางสังคมทำให้การจัดการสวัสดิการบางอย่างมีความจำเป็นต้องดำเนินการ เช่น ในการพิจารณาจัดสวัสดิการตามโครงการ 30 บาท รักษาทุกโรคอาจไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจที่ต้องใช้บุคลากรทางการแพทย์จำนวนมากเข้ามาจัดการดูแล แต่ถ้าพิจารณาในทางสังคมที่มีเป้าหมายในการลดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจะมีความคุ้มค่าที่ทำให้ประชาชนคนยากจนมีหลักประกันในการรักษาพยาบาลกรณีเจ็บป่วย ซึ่งช่วยให้ผู้ที่ยากจนมีสุขภาพดี มีโอกาสหารายได้เพิ่มขึ้นหรือช่วยตัวเองได้มากขึ้น แต่หากพิจารณาหลักการจัดการสวัสดิการในแง่ของผู้รับสวัสดิการแล้ว การจัดการสวัสดิการที่เกิดขึ้นนั้นต้องตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง รวมถึงการให้ผู้รับสวัสดิการนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสวัสดิการทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

2.1.4 รูปแบบการจัดการสวัสดิการโดยชุมชน

การจัดการสวัสดิการชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไป ทั้งนี้ได้มีการจัดกลุ่มรูปแบบการจัดการสวัสดิการ โดยชุมชนเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ (อภิญา เวชชัย และ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์, 2547, น. 167-184)

2.1.4.1 รูปแบบการจัดการสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรการเงินชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการจัดสวัสดิการชุมชน การที่ชุมชนมีกองทุนหรือเงินออมของตนเอง ทำให้ชุมชนสามารถริเริ่มคิดรูปแบบการจัดการสวัสดิการของตนเองได้อย่างหลากหลาย และสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชนนั้น องค์กรการเงินของชุมชนบางประเภทตั้งขึ้นมาโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชนโดยเฉพาะ หรืออาจกล่าวได้ว่า “เงินเป็นเครื่องมือ เป้าหมาย คือสวัสดิการชุมชน” กรณีตัวอย่างรูปธรรมที่ใช้องค์กรการเงินเป็นฐานในการจัดสวัสดิการชุมชนมีให้เห็นอย่างหลากหลาย ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้กลุ่มออมทรัพย์หันมาจัดสวัสดิการกว้างขวางขึ้นเกิดจากหลายปัจจัย เช่น 1) กลุ่มออมทรัพย์หลายแห่งได้มีการทบทวนตัวเองว่า ถ้ามีเฉพาะการออม การกู้ กลุ่มก็ไม่ต่างจากธนาคารหรือแหล่งเงินกู้โดยทั่วไป 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มที่มีวัฒนธรรมการจัดสวัสดิการที่เห็นผลชัดเจน การนำกรณีตัวอย่างรูปธรรมการจัดสวัสดิการมาเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน 3) การสนับสนุนเครือข่ายในการจัดสวัสดิการผู้ยากลำบากของกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ที่ทำให้องค์กรการเงินหันมามองผู้ยากลำบากในชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม ทำให้คนเหล่านี้ได้เข้ามาเป็นสมาชิกและได้รับสวัสดิการจากกลุ่มเช่นเดียวกับสมาชิกเดิม 4) การเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรการเงินชุมชนในระดับต่าง ๆ เช่น ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ที่รวมกัน

เป็นผู้ก่อการดี ซึ่งปัจจุบันได้ปรับเป็นสถาบันพัฒนาองค์กรการเงิน และสวัสดิการชุมชนแห่งชาติ
5) การเชื่อมโยงให้เรื่ององค์กรการเงินกับสวัสดิการชุมชน เป็นขบวนการพัฒนาเดียวกันของเครือข่าย
องค์กรการเงินภาคใต้

จุดแข็งของการจัดสวัสดิการโดยฐานกลุ่มออมทรัพย์ 1) มีฐานเงินของตนเอง ทำให้กิดระบบสวัสดิการได้ตามปัญหาความต้องการและวงเงินที่มีอยู่ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแหล่งทุนภายนอก ไม่ต้องเรียกร้องการสงเคราะห์ช่วยเหลือจากภายนอก ไม่มีเงินรัฐก็ทำได้ แต่ถ้ารัฐสมทบมาก็จะช่วยให้ทำได้อย่างกว้างขวางและเร็วขึ้น 2) คนในชุมชนรู้จักกัน รู้ข้อเท็จจริงว่าบ้านไหนเป็นอย่างไรใครเจ็บป่วยครอบครัวไหนยากลำบาก ไม่ต้องทำข้อมูลเอกสารมากมายส่งต่อกันหลายขั้นตอนกว่าจะได้รับการช่วยเหลือ สามารถช่วยเหลือกันติดตามดูแลผู้ที่ช่วยไปแล้วด้วยกระบวนการทางสังคมในหมู่บ้าน 3) ระเบียบกติกา การจ่ายสวัสดิการคล่องตัวหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ปรับเปลี่ยนได้ จะเพิ่มวงเงิน จะเพิ่มประเภทสวัสดิการก็สามารถปรับได้ทุกปี จะให้ความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษก็สามารถทำได้ทันที เช่น กรณีเกิดภัยธรรมชาติ 4) การใช้สวัสดิการเป็นแรงจูงใจในการออมทรัพย์ โดยใช้การออมทรัพย์สม่ำเสมอเป็นเงื่อนไขในการได้รับสวัสดิการ เพื่อใช้สวัสดิการเป็นแรงจูงใจให้คนลด เลิกอบายมุข การขยันทำมาหากิน ผู้คนได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งใช้สวัสดิการเป็นแรงจูงใจให้เกิดการพึ่งตนเอง

2.1.4.2 รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานการผลิตและธุรกิจชุมชน

จากพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำมาหากิน เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำการประมง งานหัตถกรรม ทอผ้า การแปรรูปอาหาร ฯลฯ ที่สั่งสมกันมายาวนานประกอบกับการได้มีโอกาสไปดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงาน ทำให้ชุมชนหลายแห่งสามารถจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตภายในชุมชนหรือจากกลุ่มที่รวมตัวกันทำธุรกิจชุมชนได้ ซึ่งแต่ละแห่งมีความหลากหลายต่างกัน กรณีตัวอย่างรูปธรรมในบางพื้นที่ เช่น กลุ่มแพรรณแม่หญิงทอผ้าพื้นฟูภูมิปัญญาสู่สวัสดิการจังหวัดขอนแก่น

2.1.4.3 รูปแบบการจัดสวัสดิการ โดยฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่า แม่น้ำ พืชทุ่งชายฝั่งทะเล ล้วนแล้วแต่เป็นที่มาของแหล่งอาหารและฐานปัจจัยสี่ของชุมชน การที่ทรัพยากร ธรรมชาติ ถูกทำลายทำให้ชุมชนขาดสวัสดิการที่สามารถหาได้จากป่าที่เป็นเสมือนซูเปอร์มาร์เก็ตของชุมชน การที่หลายชุมชนได้หันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัว ทำให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมา ทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่มั่นคงสามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้ รวมทั้งเป็นกองทุนที่จะกลับคืนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนต่อไป ตัวอย่างรูปธรรมที่ชุมชนดูแล

จัดการทรัพยากรแล้วส่งผลให้เกิดสวัสดิการของชุมชนมีให้เห็นโดยทั่วไป เช่น ศีรษะโศกชุมชนพึ่งตัวเองครบวงจร

2.1.4.4 รูปแบบการจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง

แม้ว่าผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองส่วนใหญ่ มีอาชีพในระบบที่จะสามารถได้รับสวัสดิการจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น ระบบประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ การทำประกันกับภาคเอกชน สวัสดิการจากบริษัทห้างร้าน หน่วยงาน ฯลฯ และความเป็นชุมชนพอที่จะจัดสวัสดิการสำหรับชุมชนได้ แต่มีชุมชนเมืองอีกส่วนหนึ่งที่เป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดที่ความสัมพันธของคนในชุมชนค่อนข้างจะใกล้ชิด จำเป็นที่จะต้องพึ่งพากันมากกว่าคนในเมืองที่อาศัยอยู่แบบอื่น และลักษณะอาชีพของคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นงานนอกระบบไม่อยู่ในข่ายที่จะได้รับสวัสดิการดังที่กล่าวมาแล้ว

ทั้งนี้ สวัสดิการที่สำคัญของชาวชุมชนแออัด คือ เรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำกินและที่พักอาศัย การที่คนในชุมชนแออัดมีความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยก็เป็นการขาดสวัสดิการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสี่ ปัจจุบันชุมชนแออัดจำนวนมากได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยให้ชุมชนสามารถอยู่ในพื้นที่เดิมได้อย่างมั่นคง หรือถ้าจำเป็นต้องย้ายออกไปก็ต้องไม่ไกลจากแหล่งที่ทำมาหากิน และทำอย่างไรที่คนในชุมชนแออัดจะสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมเมืองได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับเท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในเมือง ซึ่งชาวชุมชนแออัดได้มีความพยายามหาทางจัดสวัสดิการโดยชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้แก่ 1) การพัฒนาสภาพแวดล้อม การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนให้ดีขึ้น ส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชนและสร้างการยอมรับการอยู่อาศัยของชุมชน เพื่อให้มีความมั่นคงขึ้น เช่น การดูแลรักษาคลองแม่ข่ายของชุมชนแออัดในจังหวัดเชียงใหม่ 2) การจัดการขยะโดยชุมชน ปัจจุบันมีเครือข่ายชุมชนแออัดที่รวมตัวกันจัดการขยะในชุมชน ซึ่งลดปัญหาขยะตกค้างในชุมชนลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปกำจัด และสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้คนในชุมชน เช่น เด็กนักเรียนมีรายได้จากการขายขยะและนำเงินฝากธนาคารเป็นทุนการศึกษา การนำรายได้จากการขายขยะในชุมชนมาจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น 3) การจัดการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยโดยชุมชน การที่ชุมชนรวมกลุ่มกันหาทางแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ ส่งผลให้คนในชุมชนแออัดมีสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สามารถใช้ที่อยู่อาศัยเป็นที่ทำมาหากินและอยู่ในแหล่งทำกิน เช่น เครือข่ายชุมชนในที่ดินริมทางรถไฟได้รวมตัวกันหาทางแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย โดยต่อรองขอเช่าที่ดินในระยะยาว อัตราค่าเช่าที่เหมาะสมสำหรับคนจน การร่วมกันซื้อที่ดินในบริเวณชุมชนเดิม การร่วมกันสำรวจข้อมูลและการวางแผนแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

2.1.4.5 รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้ยากลำบากโดยเครือข่ายองค์กรชุมชน 1) จัดในลักษณะกองทุนสงเคราะห์ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ทำงานในเชิงสงเคราะห์อยู่แล้ว เช่น เครือข่ายผู้ติดเชื่อเอดส์ เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่าย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ฯลฯ โดยนำเงินกองทุนไปจ่ายเป็นสวัสดิการการศึกษา ด้านอาชีพ สวัสดิการเด็ก คนชรา คนพิการ ผู้ติดเชื่อ 2) จัดในลักษณะกองทุนสงเคราะห์ร่วมกับกองทุนหมุนเวียน ลักษณะกองทุนสงเคราะห์ให้จ่ายเป็นเงินสงเคราะห์รายเดือน ซึ่งเงินจะหมดไปไม่มีการเพิ่มเติมเหมือนกับประเภทกองทุนหมุนเวียน ส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนทุนอาชีพ ซึ่งคืนเงินต้นไว้ที่กองทุนเดิม ส่วนดอกเบี้ยเพิ่มในกองทุนสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือผู้ยากลำบากรายอื่นต่อไป การจัดในลักษณะนี้มีรูปแบบที่แตกต่างกันไปอีกส่วนหนึ่ง คือ องค์กรชุมชนชักชวนให้ผู้ด้อยโอกาสสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อผู้ด้อยโอกาส จะได้มีสถานภาพเท่าเทียมกับคนอื่น โดยที่เป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์มีเงินปันผลสิ้นปีสามารถใช้กองทุนสวัสดิการเหมือนสมาชิกรายอื่น ๆ 3) การสมทบทุนกองทุนสวัสดิการชุมชน (Matching Fund) เป็นการสมทบตามอัตราเงินกองทุนสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่เดิม โดยมีเงื่อนไขว่าใช้เฉพาะดอกผลที่เกิดขึ้น และเครือข่ายต้องไปรับผิดชอบสวัสดิการของผู้ด้อยโอกาสที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ อาทิ โครงการของกองทุนหมุนเวียนชาวบ้านสงขลา ซึ่งเดิมมีลักษณะรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นจากฐานต่าง ๆ จากนั้นมีการจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำชาวบ้านที่ทำเรื่องสวัสดิการและขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังผู้ไม่ได้เป็นสมาชิก

2.1.5.6 รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนโดยธุรกิจชุมชน

การทำธุรกิจชุมชนจะมีเป้าหมายอยู่ที่การทำกำไรเช่นเดียวกับธุรกิจทั่วไป แต่กำไรก็มิใช่เป้าหมายเพียงประการเดียว เพราะนอกเหนือจากกำไรแล้ว ธุรกิจชุมชนยังมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคน และชุมชนควบคู่กัน ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพึ่งตนเองและอยู่ร่วมกันของชุมชน ในปัจจุบันธุรกิจชุมชนที่รวมตัวเพื่อจัดสวัสดิการชุมชนมีมากขึ้น หลายกลุ่มมีความสามารถที่จะจัดสวัสดิการในชุมชนได้เอง เช่น เงินสนับสนุนชุมชนให้กู้เงินดอกเบี้ยต่ำ เงินช่วยเหลือฉุกเฉินให้กู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย ค่าฌาปนกิจศพ ค่าเล่าเรียนบุตร ค่ารักษาพยาบาล และอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่นอกจากจะมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มแล้ว ยังมีการจัดสรรกำไรไปดำเนินกิจกรรมในลักษณะของสวัสดิการชุมชน เป็นการใช้กำไรอย่างมีคุณภาพเพื่อสวัสดิการชุมชนและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและสร้างจิตสำนึกของชุมชน ธุรกิจชุมชนก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกัน เกิดการสร้างรายได้ เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน การมีจิตใจที่จะช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิกและคนในชุมชน และรูปแบบของกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชนที่กลุ่มธุรกิจชุมชนสามารถสร้างระบบสวัสดิการและสร้างความมั่นคงให้กับตนเองได้นั้น แสดงให้เห็นศักยภาพในการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชน อันเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เป็น

ภูมิคุ้มกันปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ การที่สังคมมีภูมิคุ้มกันที่ดีย่อมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนต่อไปด้วย

ประกาศ ปิ่นตบแต่ง และคนอื่น ๆ (2546, น. 117-121) ได้จำแนกการจัดสวัสดิการภาคชุมชนว่า มีการจัดการใน 3 รูปแบบ คือ การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากร การจัดสวัสดิการฐานวัฒนธรรม และการจัดสวัสดิการฐานงานพัฒนา 1) การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากร ทรัพยากรเป็นต้นทุนของชุมชนและเป็นรูปแบบสวัสดิการที่มีความมั่นคงทางสังคมที่ชุมชนจัดให้แก่คนทั่วไป รวมไปถึงคนจนในชุมชนด้วย เป็นการจัดสวัสดิการที่ทุกคนเน้นสร้างความมั่นคงด้านอาหาร สำหรับบางคนบางพื้นที่ก็อาจใช้เป็นแหล่งหารายได้และวัตถุประสงค์พร้อมกัน การจัดสวัสดิการที่สำคัญสำหรับฐานนี้คือ การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ แหล่งน้ำ ทรัพยากรทางทะเล รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคล ระบบสวัสดิการดังกล่าว ได้แก่ 1.1) การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ มีทั้งการอาศัยป่าเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและเป็นแหล่งสร้างรายได้ เช่น การหาหน่อไม้มาขาย การขายเห็ดที่หาได้จากป่า ใช้ไม้ไผ่จากป่า ทำเครื่องจักรสาน ใช้วัตถุดิบจากป่าทำไม้กวาด ใช้พื้นที่ป่าเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ 1.2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคลถือเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างสวัสดิการความมั่นคงด้านอาหาร การใช้ทรัพยากรแบบนี้ต้องอยู่บนแนวคิดของสังคมรวมหมู่ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เช่น การจับปลาในพื้นที่นาของคนอื่นได้ สามารถหาผักหาของกินจากที่ไร่หรือที่นาของคนอื่นได้ เป็นต้น 1.3) การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ มีความสำคัญในด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหารและการหารายได้ของชาวบ้านไม่น้อยไปกว่าการใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ เพราะแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตประจำวัน ตั้งแต่การนำน้ำมาใช้ดื่ม การทำนา เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทั้งไว้กินและเพื่อขาย เช่น การหาปลาเพื่อขังชีพ เป็นต้น 1.4) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับชุมชนประมง ในการสร้างสวัสดิการความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ที่สำคัญที่สุด ความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดต่อชุมชนประมง 2) การจัดสวัสดิการฐานวัฒนธรรม ผ่านความเชื่อศาสนาและโครงสร้างทางสังคม คือ สวัสดิการครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ ประกอบด้วย 2.1) การเกื้อกูลของครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ เช่น การส่งข้าวปลาให้ลูกหลานที่ไปทำงานรับจ้างหรืออาชีพอื่น ๆ ในเมือง การขายผลผลิตทางการเกษตรเพื่อช่วยค่ารถลูกหลานกลับไปทำงาน เป็นต้น 2.2) การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์ เช่น ระบบการทำนาแบ่งกัน ระบบรวมกันดูแลเลี้ยงสัตว์ ระบบทำงานแลกกับปัจจัยดำรงชีพ เป็นต้น 2.3) การพึ่งพาอาศัยศาสนสถาน เช่น ในชุมชนชาวพุทธใช้วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลาน ในชุมชนชาวมุสลิมใช้กฤษฎีกา เป็นที่อบรมของลูกเล็ก และใช้ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กไทยที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เปิดโอกาสให้คนจนได้เข้าถึงการศึกษา เป็นต้น 2.4) การจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้โดยชุมชน 3) การจัดสวัสดิการฐานงานพัฒนา ส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้จากภายนอกที่

ชุมชนต้องนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหของตนเอง พบว่า ชุมชนมีทั้งกิจกรรมที่ทำกันเองหรือเริ่มกันเองในชุมชนและกิจกรรมที่รับเอารูปแบบมาจากภายนอก โดยบางกิจกรรมก็ได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งเบื้องต้นจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งโดยรวมแล้วสวัสดิการฐานงานพัฒนาของชุมชน นับว่ามีความหลากหลายมาก เช่น การจัดกลุ่มฌาปนกิจ การจัดกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารท้องถิ่น การจัดกลุ่มกองทุนพัฒนาอาชีพ การพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชน ธนาคารข้าว และธนาคารโคกระบือ ฯลฯ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2547, น. 11–17) ได้จำแนกรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนไว้ดังนี้ 1) การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน กลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรการเงินชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน การที่ชุมชนมีกองทุนหรือเงินออมของตนเองทำให้ชุมชนสามารถริเริ่มคิดรูปแบบการจัดสวัสดิการของตนเอง ได้อย่างหลากหลาย และสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชนนั้น องค์กรการเงินชุมชนบางประเภท ตั้งมาโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการโดยเฉพาะ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ สหกรณ์เครดิตยูเนียน ฯลฯ นำผลกำไรมาจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ หัวใจสำคัญ คือ วินัยการออม “การออมวันละบาท” เงินเป็นเพียงเครื่องมือ เป้าหมายคือ สวัสดิการชุมชน 2) การจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานการผลิตวิสาหกิจชุมชน เป็นการผลิตเพื่อลดรายจ่ายภายในครอบครัว ทำเองใช้เอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มมูลค่าผลผลิตโดยใช้ทุนและแรงงานในชุมชน ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว โดยไม่ต้องโยกย้ายไปทำงานที่อื่น การใช้วัสดุทรัพยากรในท้องถิ่นทำให้เกิดการดูแลรักษาอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งถือเป็นฐานทุนที่สำคัญของชุมชน รวมทั้งการผลิตที่เน้นการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพครอบครัวและชุมชน 3) การจัดสวัสดิการโดยฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนเป็นผู้จัดการดิน น้ำ ป่า ทะเล การดูแลรักษาป่า การจัดการที่ดินชายฝั่ง ฯลฯ รูปแบบการจัดการสวัสดิการบนฐานทรัพยากรเป็นทั้งที่อยู่อาศัย อาหาร ยาสมุนไพรรักษาโรค ฐานการผลิต การทำเกษตร ทรัพยากรมีความเป็น “ทุนของชีวิต” ในแง่การสร้างหลักประกันให้เกิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ก็ถูกหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในแง่ของระบบคุณค่า ภูมิปัญญา อำนาจในการจัดการโดยองค์กรชุมชน การนำพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการดูแลรักษาทรัพยากร การสร้างระเบียบกติกาในการดูแลรักษา และใช้สอย ที่ทำให้ทุกชีวิตในชุมชนท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีหลักประกันที่มั่นคง 4) การจัดสวัสดิการจากฐานความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา การใช้หลักคำสอนทางศาสนาและผู้นำศาสนาทั้งพุทธ อิสลาม คริสต์ เป็นฐานในการจัดสวัสดิการทั้งทางกายและทางจิตวิญญาณ การใช้หลักศาสนาช่วยในการเกื้อกูลชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ 5) การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง การจัดการที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด ให้มีบ้านมั่นคงเมืองน่าอยู่ การจัดการบ้านกลางในชุมชน เพื่อรองรับผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ 6) การจัดสวัสดิการ

ผู้สูงอายุ อาศัยกองทุนเป็นเครื่องมือในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ การซื้อสวนยาง สวนปาล์ม นำผลกำไรไปจัดสวัสดิการ การจัดให้มีกองทุนหมุนเวียน การลงทุนทำธุรกิจชุมชน การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ การฟื้นฟูภูมิปัญญา เป็นต้น 7) การจัดสวัสดิการผู้นำชุมชน และหน่วยงานร่วมดูแลเกื้อกูลให้ผู้นำที่เสียสละมาทำงานเพื่อส่วนรวม เพื่อให้ผู้นำได้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในการปฏิบัติงาน มีระบบหรือกลไกที่ให้ความคุ้มครอง ดูแลช่วยเหลือผู้นำอยู่ในภาวะวิกฤต หรือเผชิญปัญหาต่าง ๆ อีกทั้งเป็นการเสริมพลัง บำรุงขวัญและกำลังใจแก่ผู้นำ ผู้นำสามารถปฏิบัติงานได้อย่างไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง ทำให้สามารถปฏิบัติงานหนุนเสริมเชื่อมโยง และสร้างความยั่งยืนให้แก่เครือข่ายองค์กรชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์และเต็มกำลัง

2.1.5 ลักษณะของการจัดสวัสดิการชุมชน

จากแนวคิดสวัสดิการชุมชน มีนักวิชาการได้สรุปลักษณะที่สำคัญของสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ มีดังนี้ Mcknight (1997, p. 123 -125) จำแนกสวัสดิการชุมชนออกเป็น 9 ลักษณะดังนี้ 1) การเตรียมเครือข่ายและให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Support) แนวราบตามวิถีการดำรงชีวิตของสามัญชน ซึ่งจะเป็ผลดีตรงที่จะสามารถรับรู้ได้ทันวิกฤตฉุกเฉินที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ทันการณ์ 2) ตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้ทันเวลา โดยไม่ต้องรอกำแนะนำหรือสั่งการอันใดจากรัฐบาลก่อน หรือต้องอาศัยภายนอกชุมชนเมื่อเกิดความต้องการจริงในชุมชนหมู่บ้าน 3) มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเองโดยไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบจากชุมชนใดในการตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในลักษณะของระบบการผลิตร่วม (Mass Production System) ของคนในชุมชน 4) เกิดจากการตรวจสอบเพื่อรับรู้ปัญหา และร่วมกันแก้ไขวิกฤตของสมาชิกชุมชนทุกคนด้วยกระบวนการของนวัตกรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น ซึ่งในสังคมอเมริกันยอมรับว่านวัตกรรมใหม่เกิดจากชุมชน 5) ส่งเสริมประสบการณ์และเปิดโอกาสในการรับใช้สังคมโดยรวมจากการกำหนดบทบาทของชุมชนเอง ซึ่งแก่นแท้ (Core) อยู่ที่ความเข้มแข็งในตัวของชุมชน 6) เกิดวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนชนบท ความเป็นพลเมืองหรือประชาสังคม (Civil Society) ที่ได้ลงประชามติร่วมกัน ซึ่งถือว่าการเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่พื้นฐานของสังคมทำให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งที่ดีงามหรือการแก้ไขปัญหาาร่วมของชุมชน (Collective Problem Solving) 7) สร้างผู้นำที่มีประสบการณ์และความสามารถจากกระบวนการชุมชน 8) สร้างเครือข่ายในรูปแบบสหกรณ์ที่สนิทสนมกันขึ้นมาในระดับท้องถิ่น 9) เกิดการปรับตัว (Mobilization) ได้ทันกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

จากความหมายหลักการรูปแบบและลักษณะของสวัสดิการชุมชน สามารถสรุปได้ว่าสวัสดิการชุมชนคือการที่ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิตจึงชักชวนกันลุกขึ้นมาหาวิธีการสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตตนเอง ด้วยการร่วมมือกันสร้างระบบสวัสดิการชุมชนรูปแบบต่าง ๆ เช่น กองทุนการเงิน วิสาหกิจชุมชน ทรัพยากร เป็นต้น ที่มีความเหมาะสมกับบริบท

ของชุมชนตนเอง อันเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน สามารถกล่าวได้ว่า สวัสดิการชุมชนมีฐานเกิดมาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน และระบบสวัสดิการชุมชนโดยชุมชน มีความคล่องตัวในการช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนได้ดี ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ดีแต่ยังไม่เพียงพอเพราะดำเนินการด้วยชุมชนเองต้องค่อยเป็นค่อยไป มีความยืดหยุ่นและสามารถแก้ปัญหาได้ทันกับสถานการณ์ เพราะไม่ต้องรอความเห็นชอบจากภายนอกชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดฐานเดิมที่กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนมีฐานเกิดมาจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนหรือทุนทางสังคม ซึ่งคือ คน สถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาวัฒนธรรม และทรัพยากร เมื่อต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบสวัสดิการชุมชน จึงควรแสวงหาแนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมให้มีความเข้มแข็งย่อมส่งผลให้ระบบสวัสดิการชุมชนมีความเข้มแข็งเช่นกัน

2.2 แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

2.2.1 ความหมายของชุมชน

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของชุมชนที่หลากหลาย ไว้ดังนี้

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540, น. 3) กล่าวถึงชุมชน โดยสรุปว่า ประกอบด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบ เศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่างๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีความเชื่อมโยงกัน ชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541, น. 161–162) ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการประกอบกิจการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน

สนธยา พลศรี (2542, น. 24) ได้กล่าวถึงชุมชนว่า เป็นกลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2542, น. 13) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า คือการที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสาร

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, น. 39) ได้กล่าวถึง ชุมชนในรูปแบบใหม่ ไว้ว่าชุมชนในลักษณะนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามักอาจจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหาเกิดจากอิทธิพลภายนอก ซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการการรวมกำลัง ความร่วมมือและทรัพยากรจากภายนอกชุมชน ชุมชนในรูปแบบใหม่อาจมีลักษณะเป็น “ชุมชนทางอากาศ” หรือ ผู้สนใจจะมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชนเครือข่ายบน Internet อาจกล่าวได้ว่า เป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก ชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจเรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนเสมือนจริง” (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำภาษา และความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่า ไม่มีอคติเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าตากัน และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในบางเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้ เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดี คือ ช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่จำเป็นและทันสมัย โดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความสนิทสนมรู้จักกัน มาอยู่รวมกันเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัยและมีความสุข ซึ่งชุมชนในปัจจุบันอาจไม่มีขอบเขต เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดชุมชนเสมือนจริง ซึ่งสมาชิกมีการติดต่อสื่อสารกันและมีความเข้มแข็งไม่ต่างจากชุมชนรูปแบบเดิม

2.2.2 ความหมายของคำว่าชุมชนเข้มแข็ง

ประเวศ วะสี (2541, น. 46) ให้ความหมายของชุมชนที่มีความเข้มแข็งว่า คือการที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่น ๆ สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ ได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนในชุมชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิดร่วมทำมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพ

เสน่ห์ จามริก (2544, น. 31) ได้อธิบายถึงชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง การที่ชุมชนชนบทที่ได้มีการพัฒนาเสริมสร้างสมรรถนะความเข้มแข็งของตนเองขึ้น ให้ทัดเทียมกับพลังท้าทายทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม จากกระแสโลกาภิวัตน์และกล่าวถึงองค์ ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน ว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร ประกอบขึ้นด้วยเครือข่ายองค์กรทางสังคมและพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้พลเมืองหรือสมาชิกได้มีโอกาสได้พบปะสัมพันธ์หรือใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชนและประเด็นสาธารณะโดยใช้ “เวทิสสาธารณะ” (Public Space) สำหรับการพูดคุยเรื่องสาธารณะสร้างสรรค์ แบ่งเวทีออกเป็น 3 ระดับ คือ ประการแรก เป็นการพบปะแบบชั่วคราวหรือเป็นการพบปะกันในระดับปกติหรือเป็นระดับพื้นฐานที่สมาชิกในชุมชนมีโอกาสพบกันตามประเพณี งานบุญหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ประการที่สอง ระดับสโมสรทางสังคมหรือองค์กร กระตุ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การมีมูลนิธิหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทขับเคลื่อน ประการที่สาม ระดับการเชื่อมโยงสมาชิกเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะเข้ามาร่วมมือกัน 2) ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีผู้นำที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดี มีวิสัยทัศน์ยาวไกล มองปัญหาของทั้งชุมชน พร้อมทั้งจะเรียนรู้จากบทเรียนของความล้มเหลว โดยไม่ย่อท้อ ไม่แยกตนออกจากชุมชน และเป็นผู้ที่มีความอดทน ประณีประนอมสูง 3) กระบวนการตัดสินใจและกระบวนการเรียนรู้ของสาธารณะ การวัดความเข้มแข็งของชุมชน ต้องพิจารณาจากกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการเรียนรู้ หรือคุณูปการ การตัดสินใจในเรื่องสาธารณะมีส่วนร่วมหรือไม่อย่างไร การตัดสินใจเรื่องสาธารณะไม่ควรเร่งรีบ แต่ควรจะดำเนินไปตามกระบวนการที่มีความร่วมคิดของสมาชิก 4) การก่อตัวของชุดความคิดในการกระทำของสาธารณะชน ในการพิจารณาปัญหาสาธารณะโดยสมาชิกต้องตระหนักในความรับผิดชอบร่วมกันหรือตระหนักว่าเป็นปัญหา และมองว่าปัญหาสามารถแก้ไขได้โดยสมาชิกหรือคนในท้องถิ่นอย่างไม่ย่อท้อและรอรับการช่วยเหลือ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองต่อสถาบันต่าง ๆ ชุมชนที่เข้มแข็งพลเมืองในชุมชนจะไม่ค่อยพึ่งพารัฐ แต่จะสัมพันธ์ระหว่างกันในทางระนาบเดียวกันหรือแนวราบ จึงทำให้เกิดความเข้าใจกัน 6) ความสำคัญของความเป็นชุมชนและขนบนิยมแห่งความร่วมมือ ชุมชนที่เข้มแข็ง พลเมืองมีความสำนึกในความเป็นชุมชนสูง มีจิตวิญญาณสาธารณะและมีขนบนิยมแห่งความร่วมมือ ไว้วางใจ แบ่งปันและเอื้ออาทร โดยเฉพาะการแก้ปัญหาาร่วมกันจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชนและส่งเสริมให้พลเมืองอยากทำงานร่วมกัน

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ (254, น. 16-18) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่ทำให้สังคมเข้มแข็งประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ความเป็นกลุ่ม องค์กรที่เป็นสำนึกต่อสาธารณะนั้น คนในองค์กรจะต้องมองเห็นอนาคตข้างหน้าร่วมกัน รู้และเข้าใจร่วมกันถึงทิศทางที่จะไปด้วยกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน 2) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของทุก

คนทุกฝ่ายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ตัดสินใจและร่วมลงมือปฏิบัติ เพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นร่วมกัน 3) มีความเป็นธรรมชาติที่มีใช้การแต่งตั้ง ความเป็นองค์กรของสังคมที่อยู่ นอกเหนือจากการควบคุมของอำนาจรัฐ ประชาสังคมจึงเกิดขึ้นบนเงื่อนไขของสำนึกที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานของการเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมจะเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงระดับแห่งสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) ว่าจะสามารถแสดงศักยภาพร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนของชุมชนท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด 4) มีความรัก ความเอื้ออาทร สมานฉันท์ การรวมกลุ่มของประชาสังคมบนพื้นฐานที่หลากหลายนั้นจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนรากฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี เงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง 5) มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ การดำรงอยู่ในสังคมอย่างสร้างสรรค์และมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ ต้องอาศัยสติปัญญาความรู้ในการแก้ปัญหา กำหนดทิศทางข้างหน้า ดังนั้นจึงต้องสร้างและสะสมองค์ความรู้ที่สามารถปรับใช้ และเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา 6) มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน องค์ประกอบของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคมจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับพลังชุมชน กระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจำเป็นต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่แต่ละกลุ่มซึ่งจะต้องคิดร่วมกัน 7) มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เป็นเครือข่ายความร่วมมือ การสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระบบการสื่อสารของประชาคมเป็นไปในแนวราบไม่ใช่แนวตั้ง นอกจากนี้ความร่วมมือกับสื่อมวลชนและการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันสื่อมวลชนทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นย่อมเป็นวิธีการสื่อสารของประชาคมที่สำคัญ

2.2.3 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

2.2.3.1 สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชน ที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

2.2.3.2 สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน

2.2.3.3 มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใสและพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ

2.2.3.4 สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน

2.2.3.5 สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

2.2.3.6 มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

2.2.3.7 การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

2.2.3.8 มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่น ๆ ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

2.2.4 ขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

กาญจนา แก้วเทพ (2547, น. 32) ได้แบ่งขั้นตอนของการพัฒนาองค์กรชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นสร้างกลุ่ม ซึ่งมี 2 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นวิเคราะห์ชุมชน ต้องให้ชาวบ้านร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์สภาพการณ์ของชุมชนตั้งแต่ขั้นนี้ (2) ขั้นแสวงหาทางออก เริ่มที่จะหาแนวทางการดำเนินกิจกรรม 2) ขั้นลงมือปฏิบัติการ 3) ขั้นขยายตัว ได้แก่ การขยายกิจกรรม และการขยายพื้นที่ 4) ขั้นพลัง คือ สามัคคี เป็นการระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลภายนอกหลังจากกลุ่มมีความเข้มแข็ง

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน 1) พลังกลุ่ม จากการรวมกลุ่ม เพื่อผลประโยชน์สู่ความเอื้ออาทรและห่วงใยซึ่งกันและกันเป็นการรวมกลุ่มด้วยการรวมใจ 2) พลังความคิด จากความคิดที่เป็นปัจเจก สู่การหลอมรวมเสริมแต่งซึ่งกันและกันจนถึงขั้นรู้แจ้งแทงตลอด หาทางออกจากวิกฤตชุมชนได้อย่างรอบด้าน 3) พลังการจัดการ จากการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ ตามความถนัด ต่างคนต่างทำสู่ศักยภาพในการทดแทนซึ่งกันและกันได้อย่างรู้มีรู้อย่างใจกัน 4) พลังภูมิปัญญา จากการต่อความรู้สู่การต่อความคิด และประสบการณ์สร้างสรรค์เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารเชื่อมโยงต่อกับองค์ความรู้อื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย 5) พลังปิติ จากความสุขที่ได้จากการเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ในเวลาเดียวกัน

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543, น. 28) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งนั้น ต้องอาศัยกระบวนการในการดำเนินงานโดยกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีขั้นตอนพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรมการบริหารจัดการ การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนาวิสัยทัศน์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าหากดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้โครงการที่ดำเนินการในชุมชนประสบความสำเร็จสูง ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของ

ชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม การกำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเลือกร่วมกัน ย่อมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แต่การที่จะทำให้ทั้งสอง กิจกรรมเป็นไปได้โดยปราศจากความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดังนั้นจึงต้องมีการ ดำเนินการโดยผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ 1) กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนสำคัญ ในกระบวนการนี้ 1.1) จะทำอย่างไรให้ครอบครัว ผู้นำชุมชน กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการนำเสนอ ปัญหาของตนเอง และพิจารณาปัญหาของผู้อื่นร่วมกันทั้งชุมชน 1.2) ศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ให้รู้ความหลากหลายในด้านต่าง ๆ เช่น ความหลากหลายของทรัพยากรบุคคล ศึกษาลักษณะการทำงานของผู้นำทั้งองค์กร รวมทั้งโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้าน ชุมชน ศึกษาให้รู้ว่ พื้นที่มีอะไรเด่น มีอะไรดี มีอะไรเก่ง และอะไรที่เป็นความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ศึกษาภูมิหลัง ภูมิรู้ ภูมิธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์และ การตั้งถิ่นฐาน ศึกษาวิถีชีวิต และ โครงสร้างพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร ศึกษาทุนที่เป็นทั้งเงิน วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ อาชีพ และทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา 2) การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม 2.1) พื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือ การพบปะของผู้คนเป็น ครั้งคราว ซึ่งอาจพบปะในที่เสวนาของชุมชน เพื่อนบ้าน หรือในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรือมีเหตุการณ์ส่งเสริมให้เกิดการพูดคุย 2.2) การ รวมกลุ่มสนใจหรือเน้นงานด้านใดด้านหนึ่ง เช่น งานด้านการพัฒนาสุขภาพ เป็นต้น 2.3) โครงสร้าง พื้นฐานระดับสูงสุด คือ การมี “องค์กรร่วม” หรือการจัดให้มี “คณะทำงาน” ที่สามารถเชื่อมสมาชิก หรือประชาชนเข้าหากันได้ โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้จะเป็นช่องทางสื่อสารสำหรับคนในชุมชน ในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาชุมชน เป็นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ พุดคุยถึงปัญหา ความเป็นอยู่ ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมของชุมชน “กิจกรรมสาธารณะของ ชุมชน” เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือเกิดจากความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนาอย่าง พิถีพิถัน ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ใน แนวราบ เรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของ ชุมชน จึงเป็นลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือ (Net-Working) จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559, น. 16) ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่า การสร้าง ชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมในการสนับสนุนการพัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จาก

การพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนเพื่อยกระดับทักษะของคนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชน

สรุปได้ว่า ความเข้มแข็งของชุมชน เกิดจากการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมเรียนรู้ มีกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม พัฒนาศักยภาพและปรับเปลี่ยนตนเอง ในการที่จะจัดการความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมา ให้ทัดเทียมกับพลังทำลายทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และพึ่งกันเองได้อย่างยั่งยืนและมีศักดิ์ศรีในสังคมปัจจุบัน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาองค์ประกอบแนวทางในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นกรอบในการออกแบบกระบวนการสร้างความเข้มแข็งแก่กองทุนสวัสดิการฯ

2.3 แนวคิดทุนทางสังคม

2.3.1 ความเป็นมาของทุนทางสังคม/กลไกการเกิดของทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมทั้งในระดับองค์กรและสังคม ทุนทางสังคมเกี่ยวข้องกับคน สถาบันทางสังคม ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน การมีทุนทางสังคมทำให้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้การปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น (Baron and Schuller, 2000, P. 12) ทุนทางสังคมได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอภิปรายของ Hanifan (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548, น. 16) ในหนังสือ Rural School Community Centres ซึ่งได้อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน อาทิ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (Good Will) การสร้างมิตรภาพ (Fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมระหว่างบุคคล หรือครอบครัว ที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคมขึ้นมา ส่วนคนที่นำทุนทางสังคมมาพูดเป็นคนแรกในทางวิชาการ ไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นนักรัฐศาสตร์ เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ชื่อ โรเบิร์ต พูทน์ม ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนในอิตาลี เพื่อศึกษาว่าเพราะเหตุใดอิตาลีจึงมีความแตกต่างกันมาก ระหว่างทางเหนือกับทางใต้ โดยเฉพาะภาคใต้ที่เต็มไปด้วยมาเฟีย แต่ทางภาคเหนือกลับเต็มไปด้วยความเป็นประชาธิปไตย หลังจากทำการศึกษาแล้วก็พบว่า ความแตกต่างที่สำคัญเนื่องจากภาคเหนือ มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีความไว้วางใจกัน (Trust) แต่ในขณะที่ทางภาคใต้ สังคมไร้ระเบียบ ฉะนั้นทุนทางสังคมในความหมายของพูทน์ม คือ “ความไว้วางใจกัน” ในต่างประเทศเมื่อพูดถึงทุนทางสังคมจะเน้นไปที่เรื่อง ความไว้วางใจ แต่ประเทศไทยนั้นจะเน้นที่ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, สุวิทย์ ธีรศาสตร์, และบรรณาธิการ, 2546, น. 1-2)

วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2546, น. 32) กล่าวว่า หากมองในภาพวิถีชีวิตของสังคมไทย ทูทางสังคมได้เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว แต่เนื่องจากที่ผ่านมา ทูทางสังคม ได้ถูกเสนอในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป สำหรับคำว่าทูทางสังคมที่ปรากฏในสังคมไทยในระยะแรก ๆ นั้นยังไม่มี ความชัดเจนมากพอ แต่ก็มีนักวิชาการที่ได้ศึกษาโครงสร้างของสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ และได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์บางประการของประชาชนในชุมชนของสังคมไทย โดยในระยะแรกได้เริ่มจากท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ผู้ที่ได้กล่าวถึงและให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน โดยท่านได้อธิบายไว้ในกฎหมายปกครอง เกี่ยวกับสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นชุมชนขนาดย่อม ซึ่งมีการฐานอยู่บนความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน โดยต้องมีการปรองดองกันมาก ที่เรียกว่า สามัคคีธรรม นอกจากนี้ ปรีดี พนมยงค์ ยังได้เขียนหนังสือชื่อ ความเป็นอนิจจังของสังคม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีของชาวนาในเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมมือร่วมใจกันในการทำนา เช่น การลงแขก ไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว เป็นต้น

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2542, น. 23) ได้กล่าวว่า แนวคิดของทูทางสังคมเริ่มเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยมากขึ้น เมื่อเกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ทำให้สังคมไทยได้ย้อนมองการพัฒนาที่ผ่านมาว่า ปัญหาวิกฤตที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร และแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร “ทูทางสังคม” เป็นอีกคำตอบของชุมชนที่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ หลังจากประเทศไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและมีโครงการการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project) ทูทางสังคมเกิดขึ้นมาพร้อมกับความชัดเจนและการให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่เดิมของชุมชน การพัฒนาตามแนวทางของกองทุนเพื่อสังคม ประกอบขึ้นด้วย 2 แนวทางคือ แนวทางแรก จัดสรรงบประมาณให้กับโครงการที่มีประสิทธิภาพของภาครัฐตามแผนงาน โครงการที่มีอยู่แล้ว ซึ่งสามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมได้ด้วยความรวดเร็ว แนวทางที่สอง กระทรวงการคลังได้มอบให้ธนาคารออมสินเป็นผู้บริหารจัดการกองทุน 2 กองทุน คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund-SIF) และกองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค (Regional Urban Development Fund-RUDF) เพื่อฟื้นฟูวิกฤตสังคม กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) นี้เองทำให้สังคมไทยได้หันกลับมามองคุณค่าที่มีอยู่ ซึ่งเป็นทุนเดิม เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล ให้แสดงคุณค่าของสิ่งที่มีออกมา

2.3.2 ความหมายทูทางสังคม

ทูทางสังคมเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายพยายามอธิบายและให้ความหมายที่หลากหลาย ทูทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน การให้ความหมายจึงมีความแตกต่างตามนัยและบริบทที่แตกต่างของผู้ให้ความหมายและประสบการณ์ในการทำงาน เช่น

Putnam (1993, p. 83) กล่าวถึงความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง ค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชนและความไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งเป็นส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเด็นของความสัมพันธ์กันทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกัน ที่ส่งผลให้เกิดความสะดวกต่อการดำเนินการทางเศรษฐกิจ และได้กล่าวถึงความไว้วางใจ เป็นสิ่งที่จะช่วยเชื่อมโยงระหว่างส่วนย่อย ๆ ของชุมชนเข้าด้วยกัน รวมทั้งการเชื่อมต่อรอยแยกของสังคมเข้าด้วยกัน ในลักษณะดังกล่าว ทุนทางสังคม จึงเป็นเสมือนสะพานเชื่อมที่ทำให้เกิดความร่วมมือเพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายในชุมชน

ประเวศ วะสี (2541, น. 26) ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดี

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544, น. 20) ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง วิธีคิด ระบบความรู้ในการจัดการ วิธีความเป็นชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับระบบความรู้ภูมิปัญญา อีกทั้งยังอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจเป็นในรูปของจารีต ประเพณี กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม

อนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541, น. 11) ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชน อันประกอบด้วย การรวมกลุ่มเป็นองค์กรหรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกลไกที่ทำให้ชุมชนมีความสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ตลอดทั้งพึ่งพาตนเองในระยะยาวได้

เอนก นาคะบุตร (2542, น. 3) ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมว่า คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนต่าง ๆ มีความสามารถในการเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชุมชนตัวเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหาและมีความสามารถในการจัดการปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548, น. 62) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานความไว้วางใจเชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย ผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม การสร้างทุนทางสังคมในชุมชนนั้น ต้องมีการสะสมทุนไว้อีก่อน

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสุโขทัย (2550, น. 96–97) ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง ลักษณะทางสังคมอันเป็นผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อยอด การรวมตัวของคนที่มีความดี ที่มีปัจเจกชนและองค์การทางสังคมมีเครือข่าย มีความไว้วางใจ และมีบรรทัดฐานในการปฏิบัติ เพื่อการส่งเสริมเกื้อหนุน และร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ (2551, น. 317) ได้สรุปความหมายของทุนทางสังคมไว้ว่า หมายถึง ค่านิยมที่ไม่เป็นทางการที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามและทำให้เกิดความชัดเจนว่า ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงามก็ไม่น่าจะถือว่าเป็นทุนทางสังคม เพราะทุนทางสังคมเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดและค่านิยมความเชื่อที่มีส่วนทำให้บุคคลเกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน ในบรรทัดฐานและจารีตประเพณีที่ดีงาม

สุวรรณีย์ คำมั่น และคณะ (2551, น. 13) ได้กล่าวถึงความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึงพลังที่มีอยู่ในสังคมซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคน เพื่อที่จะอยู่และทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย โดยประกอบด้วยทุนที่สำคัญ 3 ทุน ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ คือ คนทั่วไปและผู้เฒ่าผู้แก่ทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ มีความไว้วางใจ เชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม 2) ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันที่สำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน 3) ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมผสมผสานกันบนพื้นฐานของการไว้วางใจ เชื่อใจและระบบความสัมพันธ์ จึงก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน การพัฒนา และการสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นใหม่ตลอด

จากความหมายของทุนทางสังคมที่กล่าวมา สามารถสรุปความหมายของทุนทางสังคมได้ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน วิถีชุมชน แบบแผนการปฏิบัติ คุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญาโดยประกอบด้วยทุนที่สำคัญ 3 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคมและทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ซึ่งสังคมหรือชุมชนนำมาสร้างความมั่นคงของชีวิตร่วมกัน ซึ่งทุนทางสังคมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่น ได้มีการพัฒนาเกิดการเรียนรู้ เป็นสังคมชุมชนที่มีความเข้มแข็งในการวิจัยครั้งนี้ได้จำแนกทุนทางสังคมเป็น 3 ทุนคือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคม และทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม ซึ่งมีความเป็นรูปธรรมจับต้องได้และเอื้อต่อการสื่อสารทำความเข้าใจอันจะนำไปสู่กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.3 รูปแบบทุนทางสังคมของสังคมไทย

เอนก นากะบุตร (2545, น. 16-19) กล่าวว่า หลังวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี 2541 ทุนทางสังคมไม่ได้ขาดหายไป แต่ผู้คนส่วนใหญ่อาจมองไม่เห็นและไม่เข้าใจในสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” ดังนั้นจึงได้อธิบายรูปแบบของทุนทางสังคมไว้ 5 รูปแบบซึ่งเป็นความหมายรวมของทุนทางสังคมมีดังนี้

ทุนทางสังคมในรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมือง และพร้อมที่จะลุกขึ้นมา เสียสละ ช่วยเหลือกัน ทำบ้านเมืองที่เขารัก เขาผูกพัน เป็นสิ่งที่เกิด เป็นทั้งถิ่นฐานที่อยู่ของบรรพบุรุษ และเป็นทั้งความหวังของลูกหลานที่จะดูแลสืบต่อ Spirit เหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละเมือง

ทุนรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา กล่าวคือ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แม้ว่าประเทศจะสูญเสียเงินทองและมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ประชาชนตกงาน แต่เราก็พบว่า สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ที่สามารถนำเอากลับมาใช้ใหม่ได้คือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ปรับตัวเป็นมรดกตกทอดมากับแผ่นดิน โดยหันกลับมาหา “ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง” ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ ชุมชนกับชุมชนอื่นข้างเคียง

ทุนในรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีของคนไทย ซึ่งพบว่าผู้นำทั้งในชนบทและในเมือง ทั้งที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำอาวุโส ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้เป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมด ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กรกับองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย

ทุนในรูปแบบที่สี่ ที่ท้องถิ่นไทยและภาคประชาสังคม นำกลับมาใช้อย่างเต็มที่ และสามารถพึ่งตัวอยู่ได้ในสถานการณ์ที่ปั่นป่วน ก็คือ “ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ” แม้จะมีความเสื่อมโทรมและวิกฤตในตัวทรัพยากรธรรมชาติอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตามขณะนี้ทรัพยากรจำนวนหนึ่ง ได้ถูกนำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟูอนุรักษ์ และยังใช้ประโยชน์ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติให้เป็นทุนทางสังคมในการสร้างฐานอาชีพ ฐานเศรษฐกิจ ฐานการมีชีวิตอยู่รอดของชุมชน

ทุนในรูปแบบที่ห้า ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชนที่เรียกว่า Social Fund อยู่ตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นกองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารควาย เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิต และปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ในทุกศาสนา

ส่วนสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2542, น. 24) มองรูปแบบของทุนทางสังคมที่มีอยู่หลากหลายในสังคมไทยไว้ดังนี้ 1) วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ชนเผ่าและเชื้อชาติได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ตามแต่ละเชื้อชาติ เช่น การถือศีลอดของชาวมุสลิม หรือประเพณีกินเจของชาวจีน ที่ช่วยให้คนตั้งอยู่ในศีลธรรมและดำเนินชีวิตอย่างสมณะ ในบางพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนช่วยรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้และแหล่งน้ำไว้ได้อย่างสมบูรณ์ 2) กฎจารีตประเพณีอันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อดูแลควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิของคนในชุมชนนั้น ๆ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรมและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้เหล่านี้กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก 4) ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนอันได้แก่ ทรัพยากร ธรรมชาติ โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นมรดกตกทอด จากปู่ ย่า ตาทวด คนรุ่นหลังมีหน้าที่ต้องปกป้อง รักษา ทำนุบำรุง ทั้งแหล่งน้ำ ผืนดิน ผืนป่า แร่ธาตุที่เกี่ยวข้องพันกับวิถีแห่งการดำรงชีพของชุมชนเกษตรกรรม ส่วนโบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น มีความหมายในด้านจิตใจที่สำคัญผูกพันในเชิงประวัติศาสตร์ของชนชาติมากกว่าความหมายในเชิงธุรกิจ 5) ระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัว เครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ระบบเอามือเอาแรงกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว การผูกเสี่ยวในภาคอีสานและภาคใต้ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นนี้จะเป็นโครงสร้างอันสำคัญที่จะยึดโยงชุมชนไว้ให้เข้มแข็งไม่แตกสลายโดยง่าย 6) ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่ง ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ผู้นำเกษตรกรรม ปราชญ์ชาวบ้าน เหล่านี้มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพึ่งตนเอง อันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลุ่มที่สอง กลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเป็น กลุ่มความคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมอันเกิดประโยชน์แก่ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า

กลุ่มเยาวชนด้านอาชีพติด คณะกรรมการรักษาป่าต้นน้ำ องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ ถือเป็นกลุ่มในภาคประชาคมที่สามารถขยายเครือข่ายให้กว้างขวางและเข้มแข็งได้ต่อไป

จากการศึกษารูปแบบทุนทางสังคมที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า รูปแบบทุนทางสังคมก็คือ สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนที่มีอยู่ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจิตวิญญาณ ระบบคุณค่า การสำนึกรักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญา กฎ จารีตประเพณี ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระบบกรรมสิทธิ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล กองทุนต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมทั้งสิ้น ซึ่งมีส่วนสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและองค์กร

2.3.4 กรอบความคิดและกระบวนการทุนทางสังคม

จากความหมายและรูปแบบของทุนทางสังคมที่ได้ศึกษามานี้ วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์ (2548, น. 82-83) กล่าวว่าทุนทางสังคมประกอบด้วย “ระบบคิดและวิถีปฏิบัติ” ซึ่งนำไปสู่การสร้างกระบวนการทุนทางสังคม โดยกรอบคิดของทุนทางสังคมนี้ จะทำให้การศึกษาเรื่องกระบวนการทุนทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้ 1) เพื่อเป็นการจัดระบบความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากที่มีความหลากหลาย มีทั้งรูปธรรมและนามธรรม การพิจารณาทุนทางสังคมในมิติที่เป็นกระบวนการ จะทำให้การอธิบายสามารถครอบคลุมความหมายของทุนทางสังคมได้ 2) เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการบูรณาการความหมาย และแนวความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ยังอยู่อย่างกระจัดกระจายให้มีจุดร่วมในการอธิบาย 3) เพื่อจัดระบบความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นหมวดหมู่ในรูปของกระบวนการบูรณาการความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นระบบเดียวกัน กรอบความคิดของทุนทางสังคมสามารถ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน มีดังนี้ ส่วนที่ 1 ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม จำแนกออกได้ 3 ส่วนคือ 1) ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าว จะมีทั้งส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบันหรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้นระบบคิด อีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจาก สิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าวได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน มีความสามัคคีกัน ฯลฯ เป็นต้น 2) ส่วนที่เป็นวิถีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบันหรือชุมชน มีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้ สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร และมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น 3) ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิก มีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าว อาจจะมีอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ

ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปแบบกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยมีทรัพยากรหรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและนำมาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนที่ 2 ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการในส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการนี้ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากรหรือนักวิชาการภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอก ที่มีผลกระทบต่อระบบคิด และวิถีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

จากความเป็นมา ความหมาย รูปแบบ และกระบวนการของทุนทางสังคมที่กล่าวมา ทำให้ทราบว่า ทุนทางสังคม คือ พลังต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เป็นทุนเดิมของชุมชนที่สามารถนำมาช่วยแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้รับการบรรเทาเบาบางลงได้ ซึ่งเป็นการหันมามองคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ที่มีจิตวิญญาณของความรัก และความเป็นชุมชนแฝงอยู่ เป็นองค์ประกอบที่มีอยู่ในตัวบุคคล เป็นจิตสำนึก เป็นความ สามารถที่แสดงออกมา องค์ประกอบทางภูมิปัญญา ที่มีการสั่งสมมานาน และถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยการเรียนรู้ของชุมชน องค์ประกอบทางทรัพยากรธรรมชาติที่ช่วยหนุนเสริมในห้วงค์ ประกอบด้านต่าง ๆ มีศักยภาพในการใช้งาน ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลของทุนทางสังคมก็คือ “กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมจากฐานราก” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะนำทุนทางสังคมและกระบวนการทุนทางสังคม ในมิติที่เป็นกระบวนการพัฒนาคน สร้างความตระหนัก ความสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด ความเอื้ออาทรกันให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนในชุมชน มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่กองทุนสวัสดิการฯ

2.3.5 กรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคม

พระมหาประสิทธิ์ ญาณุปทีโป (2549, น. 232) กล่าวว่า การนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนา ควรมีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน ต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางเสริมสร้างและฟื้นฟู เรื่องความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะเป็นฐานสำคัญในกิจกรรมพัฒนาชุมชน

ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550, น. 67) ได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคมไว้ว่าแนวทางหลักในการเพิ่มทุนทางสังคมที่ต้องพิจารณาบทบาทของทุกภาคส่วนทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ ดังนี้ 1) ครอบครัว ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้เข้มแข็งและเพิ่มพูนให้มาก

ขึ้น โดย 1.1) การพัฒนาศักยภาพสมาชิกในครอบครัวอย่างเป็นองค์รวม ครอบครัวเป็นหน่วยแรกในสังคมที่ทำหน้าที่พัฒนาสมาชิก ให้มีความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจและสติปัญญาก่อนเข้าสู่วัยเรียน เป็นการอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ ฯลฯ รักษาวัฒนธรรมที่ดีงาม เช่น การเคารพผู้อาวุโส การกตัญญูกตเวทิต และสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อพัฒนาการของเด็กตามวัยในด้านการเติบโตของร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ หากในครอบครัวมีผู้สูงอายุอยู่ด้วยจะหล่อหลอมให้เด็กมีความมั่นคงทางอารมณ์ เพราะผู้สูงอายุจะสอดแทรกเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมที่จะขัดเกลาพฤติกรรมเชิงลบให้ลดลง เช่น เกิดความเมตตา สุภาพ อ่อนโยน รู้จักให้อภัย นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นแหล่งความรู้ด้านภูมิปัญญาที่คนรุ่นหนึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในตนเองไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่เป็นลูกหลานเพื่อสืบทอดและรักษาความรู้นั้นให้คงอยู่ต่อไป 1.2) การมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศาสนา ครอบครัวที่อบอุ่นและมีสมาชิกต่างวัยอาศัยร่วมกัน มีแนวโน้มที่จะทำให้เด็กสนใจใฝ่รู้เรื่องหลักคำสอนและศีลธรรม ผู้อาวุโสมักใช้โอกาสและวาระสำคัญทางศาสนาเป็นช่องทางชักจูง สร้างความเข้าใจให้กับเด็กได้เข้าถึงศาสนา ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักคำสอน เช่น การสวดมนต์ การถือศีล เป็นต้น สร้างพื้นฐานทางจิตใจที่ดีงาม เป็นการสืบสานให้ศาสนาดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง 2) ชุมชน ชุมชนที่มุ่งทำประโยชน์ให้กับบรรดาสมาชิก เกิดความเอื้ออาทร มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน เพิ่มพูนทุนทางสังคมให้มีคุณภาพและนำไปสู่พลังร่วมสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทุนทางสังคมได้ ดังนี้ 2.1) การสร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ที่ประสบปัญหาต่าง ๆ การอยู่ร่วมในชุมชนเดียวกันจะรู้ถึงปัญหาและข้อเท็จจริงสามารถเข้าถึงคนที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างแท้จริง การเข้ามามีบทบาทในการดูแล และจัดระบบการดูแลคนในชุมชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุ การส่งเสริมการออม จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถดูแลตนเองในระยะยาว 2.2) สร้างชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้หรือผู้สูงอายุในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน รักษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนไม่ให้สูญหายและสร้างสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและระหว่างคนต่างวัยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น 2.3) การมีส่วนร่วมตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานของสถาบันในชุมชน การกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น ทั้งในแง่ทรัพยากรและการบริหารจัดการมีผลกระทบต่อการพัฒนา ชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างให้สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ 3) ระดับประเทศ มีบทบาทหลักในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทุกมิติทั้งระบบในระดับชาติและนานาชาติโดย 3.1) การพัฒนาคนให้มีศักยภาพพร้อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นการมุ่งเสริมสร้างสุขภาวะ เลิกพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงและส่งเสริมการดูแลสุขภาพ สร้างนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ สนใจศึกษาค้นคว้าความรู้

ต่าง ๆ มีจิตสำนึกสาธารณะ ชาดินิยม เสียสละเพื่อส่วนรวม ส่งเสริมให้คนดีมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการพัฒนาประเทศ ทำให้การเพิ่มผลิตภาพโดยรวมสูงขึ้นส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจสามารถแข่งขันได้อย่างต่อเนื่อง 3.2) สร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่สามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3.3) การอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรม และการรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ เป็นการรักษาเอกลักษณ์ไทยให้อยู่คู่ประเทศ สร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้เยาวชน พัฒนาและร่วมเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย เกิดการถ่ายทอดความรู้ พัฒนาและต่อยอดรักษาภูมิปัญญาไทย นำไปสู่การรักษาความเป็นไทย และการใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยใช้วัฒนธรรมและทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญ

2.3.6 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2555, น. 5) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของทุนทางสังคมในประเทศไทยว่า สังคมไทยมีค่านิยมที่ดีงามและทุนทางสังคมที่เสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวันการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง แข่งแย่ง เอารัดเอาเปรียบกัน ขาดความสามัคคีไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันในการแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 69) ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างทุนทางสังคมไว้ว่า การเพิ่มพูนทุนทางสังคมและการใช้ประโยชน์เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน จึงมีข้อเสนอยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้ 1) การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพคน ให้มีส่วนเพิ่มพูนทุนทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกมิติ ทั้งด้านจิตใจ สติปัญญา และสุขภาพอนามัย 1.1) การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ให้คนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดีและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม 1.1.1) เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เป็นการกล่อมเกลาจิตใจเด็กและเยาวชน ให้มีวินัย ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม กตัญญู เอื้ออาทร และมีความรับผิดชอบต่อตนเองครอบครัว ชุมชน และสังคม 1.1.2) บ่มเพาะเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา 1.1.3) ส่งเสริมการสร้างคนดีด้านคุณธรรมจริยธรรมในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และสังคม และเชิดชูผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดี

1.1.4) สร้างภูมิคุ้มกันผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างความตระหนักถึงคุณค่าแห่งตนและจิตสำนึกในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงาม และความพอเหมาะพอควร รู้จักประหยัด อดออม ซื่อตรง มีวินัยในการใช้จ่าย และนิยมไทย 1.1.5) สร้างทัศนคติที่ดีในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ โดยกระตุ้นให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในทุกระดับ เป็นการสร้างการเรียนรู้ของการทำงานร่วมกัน รู้จักการประสานประโยชน์ เป็นพลังนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาด้านต่าง ๆ

1.2) การเฝ้าหาความรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถรู้เท่าทันและปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

1.2.1) มุ่งพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม โดยส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนที่พัฒนาเด็กให้มีทักษะพื้นฐาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในหลักสูตร

1.2.2) เพิ่มทักษะความรู้ความสามารถทั้งระดับพื้นฐานและระดับวิชาชีพเฉพาะ รวมทั้งสร้างองค์ความรู้ให้กับคนจนทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพและการมีงานทำสอดคล้องกับศักยภาพตามช่วงวัยและความต้องการของประเทศ ส่งผลดีต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

1.2.3) สร้างโอกาสและกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น และมุ่งสร้างเสริมความรู้ทั้งด้านวิชาการและด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นนโยบายสาธารณะของประเทศ

1.3) การพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาพ ให้แข็งแรง พร้อมทั้งจะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

1.3.1) ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการด้านสุขภาพที่เหมาะสมตามช่วงวัย ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมของคู่สมรส เด็กแรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและอารมณ์

1.3.2) ส่งเสริมให้คนไทยลด ละ เลิก พฤติกรรมสุ่มเสี่ยงทางสุขภาพอบายมุข ควบคู่กับการดูแลสุขภาพ รู้จักการป้องกันโรคเบื้องต้น มีพฤติกรรมการบริโภคที่เหมาะสม มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และใช้ภูมิปัญญาไทย วัฒนธรรมไทย สมุนไพรไทยควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบัน

2) การส่งเสริมบทบาทของสถาบันหลักในการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมนำไปสู่ความเข้มแข็งของสังคมไทย

2.1) เสริมสร้างความเข้มแข็งสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวชุมชน สถาบันศาสนา และธุรกิจเอกชน ให้เป็นหลักในการเพิ่มทุนทางสังคม โดยการพัฒนาความรู้และศักยภาพของครอบครัวในการดูแลสมาชิกให้ประพฤติตนในทางที่ดีงาม และการรวมกลุ่มชุมชนและธุรกิจเอกชนทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เกิดสัมพันธภาพที่ดีและเป็นพลังร่วม รวมทั้งการจัดการความรู้ของทุกศาสนาอย่างเป็นระบบและเผยแพร่ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2.2) เพิ่มและเชื่อมโยงบทบาทสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันอื่น ๆ ในการพัฒนาทุกมิติ ทั้งในการพัฒนาจิตใจ การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย การ

คຸ້ມครองทางสังคม การเสริมสร้างความยุติธรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การแก้ไขปัญหาความยากจน และการดูแลสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม 2.3) ส่งเสริมธุรกิจเอกชนให้กระจายการลงทุนสู่ท้องถิ่น โดยเฉพาะธุรกิจที่มีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างงานสร้างรายได้แก่ประชาชนและท้องถิ่น ลดการย้ายถิ่น รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชน 2.4) น้อมนำหลักการ รู้ รัก สามัคคี และปลูกฝังความรักชาติ มาใช้ในการดำเนินชีวิตและสร้างการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่ความสามัคคี การลดความขัดแย้งภายในชาติอย่างสันติวิธี โดยยอมรับความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาคีการพัฒนาในทุกระดับ 3) การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่นต่อไป รวมทั้งเป็นภูมิคุ้มกันเพื่อลดผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ 3.1) ส่งเสริมให้ประชาชนและผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่โดยผ่านศูนย์การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา 3.2) สืบสานวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ดั้งเดิม โดยการสร้างบรรยากาศให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ดั้งเดิมให้แก่เด็กและเยาวชน นำความรู้ประสบการณ์มาทำประโยชน์เพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน รวมทั้งเด็กที่มีแววจริยาด้านศิลปวัฒนธรรม สืบสานจารีตประเพณี 3.3) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ รวมทั้งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมไว้ในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน 3.4) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชน ประชาชน สื่อมวลชน และสถาบันการศึกษา ร่วมกันรักษา ฟู려รัง ฟื้นฟูและเผยแพร่คุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบ รวมทั้งใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมไทย และดูแลสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม 4) การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ให้เกิดความรู้ใหม่และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเหมาะสมโดย 4.1) จัดการความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบโดยชุมชนเป็นเจ้าของ มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของท้องถิ่น 4.2) ถ่ายทอด พัฒนา ต่อยอดภูมิปัญญา และผสมผสานภูมิปัญญา กับเทคโนโลยี เกิดความรู้ใหม่ นำไปใช้ในการดำรงชีวิต พัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรมด้านอาหาร การนวดแผนไทย และสมุนไพร เป็นต้น 4.3) สนับสนุนการวิจัยพื้นฐานเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับความรู้ที่หลากหลายของแต่ละพื้นที่ โดยมีนักวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วม และนำผลงานวิจัยไปสู่การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น 4.4) ผลักดันให้มีการจดลิขสิทธิ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาหากมีการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ทั้งในและนอกประเทศ 5) สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการ

เพิ่มทุนทางสังคม 5.1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ในครัวเรือน รวมกลุ่มกันในชุมชนมุ่งสร้างความมั่นคงด้านรายได้และทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ส่งเสริมการกระจายรายได้ รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศ 5.2) เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมให้บุคลากรมีวินัย รับผิดชอบซื่อสัตย์สุจริต สามารถทำงานร่วมกันได้โดยมุ่งประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ขององค์กร 5.3) เสริมสร้างสุขภาวะของประชาชน โดยให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจในทุกกลุ่มอายุ และสภาพแวดล้อมในด้านที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม และธรรมาภิบาล 5.4) สร้างมาตรการจูงใจที่เปิดโอกาสให้คน/ธุรกิจเอกชนสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การลดหย่อนภาษี การประกาศเกียรติคุณ การให้รางวัลที่เป็นการเชิดชูคุณความดี เป็นต้น 5.5) พัฒนาคุณภาพ มาตรฐานบริการและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาไทย และปรับปรุงกฎ ระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมธุรกิจบริการส่งเสริมสุขภาพ

ทุนทางสังคมโดยรวมคือสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งคน สถาบันทางสังคมในชุมชน ระบบคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาวัฒนธรรม ความไว้วางใจ เอื้ออาทรช่วยเหลือกันและทรัพยากรธรรมชาติ มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประเทศชาติ ได้มีการกล่าวถึงแนวทางในการเสริมสร้างทุนทางสังคมให้มีเพิ่มขึ้นด้วยวิธีการและกระบวนการต่าง ๆ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมาย กรอบแนวคิดในการเสริมสร้างทุนทางสังคม เพื่อนำไปออกแบบการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในตำบลเปือย ในขั้นตอนการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) โดยนำแนวคิดเรื่องกรอบแนวคิดของทุนทางสังคมมาสร้างความเข้าใจเรื่องทุนทางสังคมแก่กลุ่มเป้าหมายและนำยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างทุนทางสังคมมาเป็นแนวทางในการระดมสมองกลุ่มเป้าหมายเพื่อวางแผนโครงการและกิจกรรมในการสร้างทุนทางสังคม เพื่อเป้าหมายคือความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการฯ

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กรหรือกิจกรรมพัฒนา เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาองค์กรหรือกิจกรรมและที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กรและกิจกรรมพัฒนา ความรู้สึกเป็นเจ้าของนี่จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนองค์กรและกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่ดีที่สุดดังนั้นในกระบวนการพัฒนาหรือการทำงาน

กับคน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจัดเป็นส่วนสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินงาน

2.4.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของบุคคลดังต่อไปนี้

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, น. 101) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ การที่ประชาชนหรือชุมชน หรือองค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอน ในรูปแบบของการตัดสินใจในชีวิตของตน ในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตในทุก ๆ ด้านของตนที่เป็นอยู่ให้ดีกว่าเดิม

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531, น. 24-25) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานในการรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและการปฏิบัติงาน เพื่อสนองตอบความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, น. 10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก

อภิชัย พันธเสน (2539, น. 165) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ อำนาจในการตัดสินใจที่เน้นในเรื่องอำนาจและการควบคุม โดยการมีกิจกรรมร่วมกันของประชาชนที่ไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้อง ในทางปฏิบัติ คำว่าการมีส่วนร่วมนั้น เป็นผลจากการต่อสู้ในทางรูปธรรม และการขัดแย้งทางสังคม หรือโดยความพยายามที่จะปรับความหมายให้ใกล้เคียงกับสภาพสังคมที่เป็นจริง กระบวนการดังกล่าวจึงมีแนวโน้มไปในลักษณะแนวประชาชน หรือการเรียกร้องในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย และมีการปลดปล่อยอิสรภาพมากขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, น. 135) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยทั่วไปจะมีความหมายกว้าง คือการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัยที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการ

รับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

ยูพาพร รูปงาม (2545, น. 5) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติในการบรรลุเป้าหมายของโครงการร่วมกัน

กมลลา ศาครณนิทรัพย์ (2545, น. 13) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการแก้ไขเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, น. 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

จินตวีร์ เกษมสุข (2554, น. 6) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับ วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน

2.4.2 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุก เอนกวนิช (2526, น. 12-13) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่เพียงการดึงประชาชนเข้าไปร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนดรูปแบบ เป้าหมายของงานและกำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึก รับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ ทั้งในเรื่องการค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ การควบคุมดูแล ตลอดจนการประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึง การมอบอิทธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2529, น. 39) กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการ ประเมินโครงการ จนเสร็จสิ้นโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ ทั้งเรื่องที่ทำและการทำงานร่วมกันซึ่งหากสมประสงค์แล้ว ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาได้

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไชย (2544, น. 10-11) กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย 1) หลักความเป็นอิสระ (Freedom) 2) หลักความสามารถ (Ability) 3) หลักความเต็มใจ (Willingness) กล่าวคือ ในการมีส่วนร่วม (Participation) ต้องการการเข้าร่วมของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา ซึ่งต้องเป็นไปในรูปที่ผู้เกี่ยวข้องมีอิสระ (Freedom) ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รอรับการพัฒนา และการมีส่วนร่วมมิใช่เป็นเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่หน่วยงานต่าง ๆ คิดหรือจัดทำขึ้น หากแต่ต้องให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและมีความสามารถที่จะเข้าร่วม (Ability) เพื่อใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่มีใจ แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ แสดงออกซึ่งวิธีแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติและต้องคำนึงถึงความเป็นจริงที่ว่า แท้จริงแล้วภายในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตน ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยมีการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกตามความจำเป็น การมีส่วนร่วมในการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้หากประชาชนได้รับโอกาส ดังนั้น ภาครัฐควรมีบทบาทเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน และองค์กรรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ (Willingness) ในการดำเนินงานพัฒนาของรัฐ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การมีอำนาจตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตและกิจกรรมการพัฒนาอย่างไรด้วยตนเอง (Bottom-up Approach) ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ที่ต้องการให้ประชาชนมีบทบาทในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของตน ตามหลักการปกครองตนเอง (Self-Government)

2.4.3 กระบวนการ / ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักวิชาการ หรือนักพัฒนาจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล

เดวิท เมททิวส์ (อ้างถึงใน รัฐวุฒิ เสนาคำ, ผู้แปล, 2540, น. 15-18) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ในหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้ 1) การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมของผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผล ประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม และเป็นขั้นตอนแรกของการกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน 2) การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาจะยังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นการสร้างแนวกว้าง ๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ 3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นการดำเนินกิจกรรมเพื่อพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรม เผยให้เห็นผล ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายที่ร่วมกันของผู้คนจึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน 4) การประเมินกิจกรรมโดยสาธารณะคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนตัดสินใจว่าความพยายาม และกิจกรรมที่ดำเนินการใดมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ในทางปฏิบัติ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ แต่ขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นส่วนสำคัญยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา จึงจะถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะประชาชนเป็นฝ่ายกำหนดความต้องการในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

อकिन รพีพัฒน์ มีความเห็นเช่นเดียวกับ อนุภรณ์ สุวรรณสุทิศการ (สุจิตต์ ขวัญทอง, 2542 น. 25) ว่าขั้นตอนหรือกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ร่วมคิด คือ ร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการวางโครงการ วิธีการดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบและการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรมโครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ 2) ร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือแล้วจะต้องร่วมกันในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด 3) ร่วมปฏิบัติตามโครงการ คือ เข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ เช่น ร่วมออกแรง ร่วม

บริจาคทรัพย์ เป็นต้น 4) ร่วมติดตามและประเมินผล คือ เข้าร่วมในการตรวจสอบ ติดตามการดำเนินงาน

อิระ วัชรจันทรประเสริฐ (2541, น. 84) ได้ให้ความสำคัญเรื่องการวางแผนในกระบวนการมีส่วนร่วม โดยกล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย 1) ร่วมคิด หมายถึง การให้โอกาสผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอข้อมูลสภาพปัญหา ค้นคว้าปัญหา ค้นหาสาเหตุปัญหา 2) ร่วมตัดสินใจ คือ ให้ร่วมตัดสินใจในทางเลือกที่จะใช้ทางเลือกที่มีอยู่หรือทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยอาศัยข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประมวลผล ประกอบการตัดสินใจ 3) ร่วมวางแผน หมายถึง ให้โอกาสชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางนโยบาย แผนงาน โครงการ กิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ปัญหาความต้องการของชุมชน 4) ร่วมทำ หมายถึง ร่วมปฏิบัติ ดำเนินกิจกรรม แผนงาน โครงการหรือนโยบายที่วางไว้ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย 5) ร่วมติดตามประเมินผล หมายถึง มีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ กิจกรรมที่ได้ปฏิบัติไป

2.4.4 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า (2545, น. 380-381) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ 1) เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชน ช่วยให้เกิดความกระจ่างในวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้น ๆ ได้ดี 2) ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบมักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกิดมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะดูสิ้นเปลืองและเสียเวลากว่าที่จะตัดสินใจได้ แต่เมื่อตัดสินใจแล้วและนำมาสู่การปฏิบัติ อาจจะเป็นวิธีการที่ประหยัดกว่าด้วยซ้ำ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำไปอย่างรวดเร็วและดูเหมือนจะไม่สิ้นเปลือง อาจจะเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า ถ้าการตัดสินใจนั้นไม่ได้ทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างกลุ่มหรือความเห็นชอบในกลุ่มต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องได้ แต่กลับนำไปสู่ความขัดแย้งของประชาชนอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจ โดยกลุ่มซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้น ๆ วิธีการนี้จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งโดยทั่วไปมักจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดทำหรือดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระยะต้น 3) การสร้างฉันทามติ โครงการที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างความมั่นคงและยั่งยืน มีการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้อาจจะมีความเห็นขัดแย้งกันคนละทาง การมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทาง

การเมือง และก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ 4) ความสำเร็จและผลในการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนเรามีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วย่อมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในการปฏิบัติ 5) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า หรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่รุนแรง ความขัดแย้งในโครงการอาจนำไปสู่ การเป็นปฏิปักษ์อันยากที่จะแก้ไข กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิด โอกาสในกรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่ม และความห่วงกังวลที่ปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ดีการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่ยาวิเศษ มันไม่อาจที่จะลดหรือกำจัดความขัดแย้งในทุก ๆ กรณีได้ 6) ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจ ก่อให้เกิดความขัดแย้งก็จะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใส และน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน และซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วม โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น ควรเริ่มตั้งแต่ต้นของกระบวนการนั้น คือร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการของชุมชนร่วมกันนำไปสู่การร่วมคิดหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหาและที่สำคัญที่สุดคือการร่วมตัดสินใจ แล้วจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือประชาชนในหมู่บ้านที่ร่วมตัดสินใจเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของหมู่บ้านของตน เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน เกิดความเป็นหุ้นส่วน ซึ่งจะทำให้มีการดำเนินกิจกรรมนั้น ร่วมกันนำไปสู่ความร่วมมือที่เข้มแข็ง

พลเดช ปิ่นประทีป (2558, น. 95) กล่าวว่า สังคมไทยมีแต่วัตถุดิบประสงค์ของแต่ละบุคคลของแต่ละกลุ่ม แต่ละพวก แต่ละพรรค แต่ละองค์กร แต่ละสถาบัน จึงทอนกำลังกันเองไม่เป็นพลังกำลังร่วมกันของชาติ ที่จะสร้างประเทศไทยน่าอยู่ ถ้าคนไทยมีวัตถุดิบประสงค์ร่วมกันได้เมื่อใด ก็เกิดพลังมหาศาลที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง บรรลุความเจริญอย่างแท้จริง สร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุดได้

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม เพื่อนำขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วม มาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพราะผลของการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา คือ การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา ความเข้มแข็งของชุมชนและคือความยั่งยืนของกิจกรรมพัฒนา

2.5 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้

2.5.1 ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการลงมือและเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งด้านบวกและด้านลบ นั่นคือ คนที่รู้แล้วอาจลดทอนจนจางลง หรือรู้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงสามารถลบล้างความรู้เดิมหรือเปลี่ยนเป็นความรู้ชุดใหม่ ผลลัพธ์ของการเรียนรู้เรื่องใดก็คือความรู้ (Knowledge) ในเรื่องนั้น

การเรียนรู้นั้นถือว่าเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการที่สำคัญของมนุษย์ในการรับรู้เรื่องราวหรือเนื้อหาข้อมูลที่เกิดขึ้นรอบข้าง นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

Good (1973, p. 15) ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่าเป็น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือพฤติกรรมอันเป็นผลเนื่องมาจากบุคคลได้มีประสบการณ์

ทิสนา แคมมณี (2545, น. 23) กล่าวว่า การเรียนรู้ (Learning) มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ ในความหมายของ กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ซึ่งหมายถึง ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการแบบต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning Outcome) ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในวาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกรู้ใจหรือเจตคติ อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเรียนรู้มีลักษณะเป็น ทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (Ends) และวิธีการนำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกรู้ใจเจตคติไปในทางที่เหมาะสม และเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการกระทำหรือพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

2.5.2 แบบการเรียนรู้ของชุมชน

แบบการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมายหลายลักษณะ มีนักการศึกษาหลายท่านได้จำแนกลักษณะที่เหมาะสมโดยให้ความสำคัญต่อการนำไปใช้ได้จริงในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2543, น. 34) กำหนดลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) เป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเกิดจากการที่คนในชุมชนแต่ละคนได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดพลังสติปัญญาสามารถหาทางออกได้ดีที่สุด และเป็นที่ยอมรับของคนทุกฝ่าย 2) เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเป็นการแสวงหา

แนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การเรียนรู้จึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่เกิดจากการร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา แล้วนำไปปฏิบัติจริง ผลเป็นอย่างไรก็นำมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมมากที่สุดต่อไป เรียกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Lean Through Action) 3) เป็นการเรียนรู้ปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้น นอกจากเป็นการยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชนแล้ว การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนยังหมายถึงการร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนแล้วจะทำให้เพิ่มความมั่นใจในศักยภาพของบุคคลและชุมชนมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อร่วมกันแสวงหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงเป็นการเรียนรู้ในเรื่องใกล้ตัวที่รู้อยู่แล้ว จึงเรียนรู้ได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากกว่า การเรียนรู้ในเรื่องไกลตัวที่ไม่มีความรู้มาก่อน 4) เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย คนที่เรียนรู้ร่วมกันจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในลักษณะแนวราบมากกว่าแนวดิ่ง หรือมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ความคิดเห็นและทรัพยากรระหว่างกันด้วยความสมัครใจช่วยเหลือกัน ติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ แต่มีจุดร่วมที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรหรือชุมชนต่อชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะ

สนธยา พลศรี (2550, น. 53) กล่าวถึงกระบวนการที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนให้ประสบความสำเร็จไว้ว่า กระบวนการที่สำคัญ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง และกระบวนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

สรุปได้ว่า แบบการเรียนรู้ของชุมชนมีหลากหลายแบบ แต่ในงานวิจัยนี้ได้คัดเลือกแบบที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในชุมชนและก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้แก่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเรียนรู้จากประสบการณ์

Kolb (1984, p. 25) เสนอว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์จะมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากการเรียนรู้โดยทั่วไป คือ เน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ เป็นความต่อเนื่องภายใต้ประสบการณ์ของบุคคล เป็นการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหา เป็นองค์รวมเพื่อการพัฒนาปรับปรุง เป็นความเชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ความรู้ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ นอกจากความสำคัญของประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ที่จะต้องควบคุมและรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้นผู้เรียนจึงต้องมีลักษณะ

เป็นผู้ชี้นำตนเองในการเรียนรู้ (Self-Directed Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อให้แต่ละคนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ตนเองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมของตนเองต่อไป ซึ่งอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีกระบวนการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจและมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป

1.1 ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์

กาญจนา รอดแก้ว (2550, น. 79) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติและดึงเอาประสบการณ์ออกมา มีการสะท้อนความรู้เพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นความรู้ที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น

ปิยดา จุลวรรณา (2553, น. 43) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยใช้ประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาทบทวน ได้ตรงอย่างมีเหตุผล และผู้เรียนพยายามตีความและสรุปเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง เกิดเป็นประสบการณ์ใหม่ของตนเอง

พิษา คำสนองศรี (2552, น. 47) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยใช้ประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลเป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาทบทวนได้ตรงอย่างมีเหตุผลและผู้เรียนพยายามตีความหมายสรุปเป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง เป็นลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เมื่อใดที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้อะไรก็ตาม ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมของตนเองที่มีอยู่

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป

1.2 คุณลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์

คุณลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเพื่อใช้เป็นฐานในการเข้าใจตนเอง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและระหว่าง

ผู้เรียนกับผู้สอน มีการสร้างความคิดรวบยอด หลังจากประสบการณ์ที่ได้รับ และการนำประสบการณ์ใหม่ไปประยุกต์ใช้เพื่อขยายเขตการเรียนรู้

อาพันธ์ชนิตร์ คู่พานิช (2554, น. 76) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ถือเป็นการเรียนรู้โดยสร้างให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ และเจตคติโดยการนำประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมี มาบูรณาการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา เป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม เพราะเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับเมื่อได้กระทำหรือมีกิจกรรม โดยผู้เรียนนำสิ่งที่ได้รับมาประมวลและสร้างเป็นแนวคิดหรือองค์ความรู้ของตน ซึ่งผู้เรียนจะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปสร้างประสบการณ์กับสิ่งใหม่ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

กาญจนา แก้วรอด (2550, น. 45) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ต้องอาศัยประสบการณ์เดิมเป็นฐานความรู้ มีกระบวนการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการสรุปความคิดเพื่อสร้างความเข้าใจ และมีการนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์อื่น ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับตนเองต่อไป โดยลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ มีดังนี้ 1) การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการกลุ่ม การเข้าร่วมการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 2) การสรุปสร้างความรู้ใหม่ โดยนำประสบการณ์ใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์เดิมเป็นความรู้ใหม่ 3) การประยุกต์ใช้ นำความรู้ใหม่ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ 4) การสรุปบทเรียนและสร้างประสบการณ์ใหม่สำหรับตนเอง

2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ

อาชัญญา รัตนอุบล (2547, น. 24) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากการที่บุคคลได้เผชิญกับปัญหาจริงที่เกิดขึ้นและพยายามแก้ไขปัญหานั้น ช่วยสร้างกระบวนการคิดและกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นรูปธรรม ในลักษณะของการคิดร่วมกัน สรุปผล วิเคราะห์ สังเคราะห์และนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ เป็นการคิดเพื่อประเมินแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้จริง และหาแนวทางแก้ไขปัญหได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (Needs Learners) มีการยืดหยุ่นและอิสระในการกำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามีการดำเนินการเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน สามารถตรวจสอบผลลัพธ์หรือผลผลิตที่ได้ ทำให้ผู้เรียนได้รับทราบผลร่วมกันทุกระยะ

เนาวนิตย์ สงคราม (2550, น. 16) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า หมายถึง วิธีการเรียนรู้ระหว่างการทำงาน โดยการรวมกลุ่มคนเพื่อร่วมกันขบคิด แลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้และประสบการณ์แนวคิดใหม่ ๆ ทำความเข้าใจร่วมกันพัฒนา แก้ไขปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับงาน

วาริน สิ้นสูงสุด (2550, น. 67) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า ต้องเรียนรู้เป้าหมาย หลักการ เนื้อหาและวิธีการให้ตรงกันก่อน ร่วมวางแผนในการดำเนินงาน จากนั้นจึงประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา ทำให้เกิดการขัดเกลาความคิด เป็นการดึงความรู้ในชุมชนออกมา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิดจนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือพัฒนา แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป

ดารารัตน์ ทีเสริมสุขสิริ (2553, น. 14) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า หมายถึง การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติที่แต่ละบุคคลเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาผ่านกระบวนการของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยการทำงานบนปัญหาจริง และสะท้อนกลับบนประสบการณ์ของตนเอง เสนอแนวทางการแก้ปัญหา และนำแนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปปฏิบัติ

อาพันธ์ชนิตร์ สู่พานิช (2554, น. 86) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในองค์กร โดยกระบวนการแก้ปัญหานั้นจะอยู่ในลักษณะของทีมงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหา และลงมือกระทำจนกระทั่งหมดปัญหาและสามารถสรุปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาสำหรับการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้การทำงานต่อไป

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ทำความเข้าใจปัญหาของชุมชนให้ตรงกัน ซึ่งมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา โดยร่วมกันวิเคราะห์และวางแผน เกิดการแลกเปลี่ยนรู้ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิด จนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือทางออก จึงนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป

2.1 ลักษณะของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

วารินทร์ สิ้นสูงสุด (2550, น. 24) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า 1) เป็นการเรียนรู้จากการเผชิญสภาพจริงปัญหาจริง 2) ใช้คำถามในการสร้างการเรียนรู้ ทักษะและเจตคติ 3) แสวงหาคำตอบเพื่อตอบคำถามจากการลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง 4) มีการวิพากษ์วิจารณ์ ไตร่ตรอง ทบทวน และสะท้อนความคิดของตนเองออกมา 5) เป็นการร่วมคิด ร่วมทำของกลุ่มคนที่ทำงานที่นั้น

พรชัย จีระเวช (2555, น. 32) ได้สรุปหลักการและลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า เป็นการต่อยอดจากความรู้เดิมที่อยู่ในองค์กร ด้วยการซักถาม ไตร่ตรองและการลงมือปฏิบัติ แล้วเรียนรู้จากการปฏิบัติดังกล่าว โดยเป็นกระบวนการค้นหาความรู้ที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนหรือองค์กร และให้ความสำคัญกับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ของคนแต่ละคนด้วยการกระตุ้นให้ไตร่ตรองและแสดงความคิดเห็น เพื่อดึง

ประสบการณ์ดังกล่าวของแต่ละคน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาวิธีใหม่ในการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

สรุปลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติได้ว่าเป็นกระบวนการค้นหาความรู้โดยใช้คนในองค์กรเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนหรือองค์กร หรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร โดยให้ความสำคัญกับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ของแต่ละคน ด้วยการวิเคราะห์ไตร่ตรองและแสดงความคิดเห็น เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ในการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงองค์กรดังกล่าว

2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

ประจวบ เพลมหลัก (2547, น. 54) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติออกเป็น 7 ขั้นตอน คือ ขั้นปฐมนิเทศ หมายถึง ขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน ได้แก่ การแนะนำตัว การแบ่งกลุ่ม และการทำความเข้าใจถึงกระบวนการที่จะดำเนินการ ขั้นระบุปัญหาที่แท้จริงของการปฏิบัติงาน หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อระบุปัญหาที่แท้จริงในการปฏิบัติงาน ขั้นค้นหาสาเหตุของปัญหา หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาที่ระบุในขั้นระบุปัญหาที่แท้จริงของการปฏิบัติงาน ขั้นค้นหาทางเลือกและตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมอง ค้นหาทางเลือกและตัดสินใจทางเลือกในการแก้ปัญหา ขั้นวางแผนปฏิบัติการ หมายถึง ขั้นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถามเพื่อให้กลุ่มระดมสมองเพื่อกำหนดแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงานตามทางเลือกในการแก้ปัญหาที่กลุ่มตัดสินใจเลือกแล้ว รวมถึงการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแผน ขั้นปฏิบัติการตามแผน หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้เรียนปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ รวมถึงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ ขั้นนำเสนอผลการปฏิบัติงาน หมายถึง ขั้นตอนที่ผู้ดำเนินการให้กลุ่มนำเสนอผลการปฏิบัติงาน การคิดใคร่ครวญ และการตัดสินใจดำเนินการในขั้นต่อไป

เนาวนิตย์ สงคราม (2550, น. 22) ได้สรุปขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดประเด็นปัญหา โดยปัญหาที่เกิดมาจากการปฏิบัติงาน เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน หรือเป็นสิ่งที่องค์กรควรจะต้องกำหนดขึ้นตามสถานการณ์เพื่อพัฒนาบุคลากรและองค์กรให้ก้าวหน้า 2) การค้นหาคำตอบและการสะท้อนกลับการเรียนรู้ เป็นการค้นหาแนวทางโดยทำความเข้าใจกับปัญหา สาเหตุของปัญหาและมีการสะท้อนกลับด้านความคิด แนวคิด ประสบการณ์ที่ผ่านมาในอดีต เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาให้เหมาะกับสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงช่วยในการค้นหาแนวทางใหม่ 3) การวางแผนแนวทางการแก้ปัญหา สมาชิกในกลุ่ม

ร่วมกันเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา โดยช่วยกันระดมความคิดเห็น ความรู้จากการศึกษาค้นคว้า นำมาปรึกษาและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม เพื่อคัดเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหามีความเป็นไปได้และวางแผนเพื่อนำแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นไปปฏิบัติ 4) การนำวิธีการแก้ไขปัญหามาปฏิบัติจริง โดยการนำวิธีการที่ได้จากแนวทางการแก้ไขปัญหามาปฏิบัติงานจริง 5) ตรวจสอบความก้าวหน้า โดยมีการนำเสนอความก้าวหน้าของวิธีการแก้ปัญหาที่ได้ปฏิบัติไประยะหนึ่งแล้ว เพื่อตรวจสอบให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเหตุการณ์ 6) ประเมินผลและสรุปผลจากการปฏิบัติ โดยประเมินผลของแนวทางแก้ปัญหาที่ได้ปฏิบัติและนำมาปรับปรุงอีกครั้งเพื่อสรุปเป็นแนวทางที่ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ของกลุ่มที่เรียนรู้ร่วมกันกับการพัฒนางาน โดยใช้กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การประเมิน (Check) และการปรับ (Act) แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานที่สำคัญ ประกอบด้วย ขั้นตอน คือ 1) การรับรู้สถานการณ์และปัญหาร่วมกัน 2) การเกิดความตระหนักร่วมกัน 3) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 4) การแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน 5) การปฏิบัติและเรียนรู้ร่วมกัน 6) การประเมินผลถอดบทเรียนจัดเก็บองค์ความรู้ร่วมกัน

3. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ เจตคติ ความตระหนัก ความรู้และทักษะเพื่อนำไปสู่การรวมพลังหรือศักยภาพเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการในระดับต่าง ๆ จากชุมชนไปสู่เครือข่ายประชาชนที่เข้มแข็งต่อไป

3.1 ความหมายของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

สนธยา พลศรี (2550, น. 45) กล่าวถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าเป็นเครื่องมือในการดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน มีเป้าหมาย มีการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ ทักษะเจตคติ ความตระหนัก ความรู้ ทักษะ ซึ่งจะนำไปสู่การรวมพลังศักยภาพเป็นกลุ่ม การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ จะช่วยสร้างความรู้ที่ไว้นือเชื่อใจ และสร้างให้เกิดความร่วมมือสามัคคี ช่วยเหลือกัน มีการให้และการรับเต็มที่ อีกทั้งมี “เวทีสรุปบทเรียน” ใช้ในการวิเคราะห์สรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ปัญหาที่เกิดขึ้นและถอดประสบการณ์แล้วนำไปปฏิบัติซ้ำเพื่อให้ดีกว่าเดิม

Chan (2009, p. 18) ได้ให้ความหมายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการเรียนรู้ที่เรียนรู้จากฐานปัญหา โดยผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา หาข้อมูล และลงมือปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ภายใต้คำแนะนำของผู้สอน ในบรรยากาศของห้องเรียนที่น่าพอใจ และเต็มไปด้วยความร่วมมือของผู้เรียนทุกคน

สุมณฑา พรหมบุญ และ อรพรรณ พรสีมา (2549, น. 43) อธิบายว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับฝึกหัดต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะ การเรียนรู้ทักษะการบริหาร การจัดการ การเป็นผู้นำผู้ตามและที่สำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียนมากที่สุดวิธีหนึ่ง อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ต่อผู้สอน ต่อสถานศึกษาและต่อสังคม

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนหรือคนในชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียนก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมกลุ่มโดยผู้เรียนจะมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ วางแผน ทำงาน ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ได้แก่ ประสบการณ์ การสะท้อนความคิด ความตระหนัก ความคิดรวบยอด การประยุกต์ใช้ และการเผยแพร่

3.2 คุณลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ (2544, น. 23) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีหลายประการดังต่อไปนี้ 1) การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกของคุณค่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้เสียเปรียบทางสังคม สร้างสำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรี ความตระหนักในสิทธิเสรีภาพ คุณค่าของตนเองและชุมชน การพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคล ซึ่งจะก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนที่เชื่อมโยงและดึงพลังศักยภาพต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน การพึ่งตนเอง ความเสมอภาค ความเป็นธรรม 2) การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเน้นการให้คุณค่าและความสำคัญขององค์รวม เพราะในความเป็นจริงนั้นสรรพสิ่งในชุมชนมีความสัมพันธ์กัน โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องค้นหาค่านิยมเดิมที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นเองสั่งสมและสืบทอดกันมา เพื่อค้นหาแนวทางหรือกระบวนการปรับตัว การต่อสู้ทางสังคมที่จะสร้างคุณอำนาจที่จะทำให้เกิดความเท่าเทียมเป็นธรรม 3) การเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ผลและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางปฏิบัติ คือ เป็นการเรียนรู้จากการได้ทำงานจริงด้วยตนเอง มีกระบวนการสรุปบทเรียน โดยการวิเคราะห์สรุปผลของการทำงานที่ผ่านมา ปัญหาที่เกิดขึ้นและการถอดประสบการณ์วิธีการพัฒนา การปรับเปลี่ยนหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมยิ่งขึ้น แล้วนำไปปฏิบัติจริงอีกครั้งหนึ่งแบบซ้ำแล้วซ้ำอีก กระบวนการนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง

และเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์วิเคราะห์ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น

4) ผู้ร่วมเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงพื้นฐานและประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นหาข้อมูล ประเมินปัญหา ความต้องการและความจำเป็นของการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกันและกันเป็นหลัก เพราะธรรมชาติการเรียนรู้ของบุคคลนั้นต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และต้องการเป็นอิสระในการเรียนรู้มากกว่าฟังผู้อื่น 5) เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไม่กำหนดโครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้แบบตายตัว แต่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ วัตถุประสงค์ และความต้องการของผู้เรียน เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการค้นคว้า ซักถาม อภิปราย ตรวจสอบ ฝึกปฏิบัติ ทดลอง ลงมือแก้ปัญหาในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน ไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินตรวจสอบตายตัว ไม่มุ่งเน้นความถูกต้องของเนื้อหาแต่เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 6) เน้นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบเป็นกันเอง ซึ่งจะสร้างความรู้สึกร่าเริงใจ กล้าแสดงออก ใจกว้าง ให้ความร่วมมือ เกิดความสามัคคี รู้สึกเป็นเจ้าของ และยินดีเข้าร่วมในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 7) จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้เข้าร่วมควรมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ไม่ใช่เป็นแบบผู้ให้กับผู้รับ แต่ต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการสื่อสารโต้ตอบ ส่งเสริมบรรยากาศของการซักถาม แสดงความคิดเห็น นำไปสู่เป้าหมายคือการเรียนรู้และมีความสุขที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

สรุปได้ว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างความรู้โดยผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนสามารถกำหนดหลักการที่ได้จากการปฏิบัติและสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างถูกต้อง ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ มีการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำ รวมทั้งการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ คือคนได้รับการพัฒนาศักยภาพเกิดการเรียนรู้และขับเคลื่อนงานในชุมชนไปสู่เป้าหมายของการพัฒนา คือ การมีชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ในงานวิจัยนี้ได้้นำการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพการของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ร่วมประเมินทุนทางสังคม ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมสร้างเป้าหมาย (วิสัยทัศน์ร่วม) ร่วมวางแผน ร่วมลงมือปฏิบัติและประเมินผลร่วมกัน ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเองและความสัมพันธ์ที่เสมอภาค เพื่อเอื้อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสามารถขับเคลื่อนงานต่อไปในพื้นที่ได้

2.6 แนวคิดการจัดการความรู้

2.6.1 ความหมายของความรู้

ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ประสบการณ์จริง (Experience) ที่เกิดจากการเห็นจริงได้ลงมือปฏิบัติจริงหรืออาจหมายถึงประสบการณ์ที่ทำให้สามารถทำงานได้สำเร็จ (Effectiveness) “ความรู้” นั้น มีหลายนัยและหลายมิติ (วิจารณ์ พานิช 2548, น. 5-6) คือ 1) ความรู้คือสิ่งที่นำไปใช้จะไม่หมดหรือสึกหรอแต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น 2) ความรู้คือสารสนเทศที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ 3) ความรู้เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้นั้น 4) ความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ

ดังนั้น ความรู้จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองหรือสร้างขึ้นโดยคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการสร้างเสริมจากประสบการณ์จริงที่ได้พบเห็นหรือการลงมือปฏิบัติ อีกทั้งความรู้จะเพิ่มพูนมากขึ้นหรือพัฒนาขึ้นในบริบทของชุมชนหรือพื้นที่ที่ต้องการใช้ความรู้และที่สำคัญคือความรู้สามารถที่จะถ่ายทอดหรือสืบทอดระหว่างคน ระหว่างชุมชนและระหว่างสังคมได้ จนกลายเป็นความรู้เฉพาะถิ่นหรือประจำถิ่นที่เกิดขึ้นและใช้ประโยชน์ในท้องถิ่นนั้น ๆ ประเภทของความรู้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ 1) ความรู้ที่อยู่ในตัวคน/ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด หรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ 2) ความรู้ที่อยู่ในรูปแบบสื่อหรือเอกสาร/ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งจะเรียกว่าความรู้แบบรูปธรรม

2.6.2 ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กรซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548, น. 4) จากการศึกษาความหมายการจัดการความรู้จากนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผู้ที่ให้ความหมายของการจัดการความรู้ที่สอดคล้อง เช่น

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547 , น. 32) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างความรู้หรือนวัตกรรม และการจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่

บุคคลสามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแข่งขันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและองค์กร

ประเวศ ะสี (2550, น. 19) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้ที่เกิดจากพลังภายในของชุมชน จะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน เพราะหลักของการพัฒนาต้องให้ชุมชนเป็นผู้กระทำได้ ทางราชการเป็นผู้สนับสนุน ไม่ใช่สั่งการให้เกิดการพัฒนา เป็นกระบวนการทางปัญญา ใช้ความรู้ ใช้การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ มีการจัดการ โดยใช้ความรู้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วยการเรียนรู้ ไม่ใช่โดยการใช้อำนาจ และมีกลไกการจัดการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2549, น. 47) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ คือกระบวนการในการสร้าง ประมวล เผยแพร่ และใช้ความรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการดำเนินงาน

วิจารณ์ พานิช (2551, น. 88) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง เครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กร ไปเป็นองค์การเรียนรู้และ บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในชุมชน การจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเสริมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในชุมชน

Derek Binney (2001, น. 33) ได้กล่าวถึงความหมายและลักษณะของการจัดการความรู้ ที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการดำเนินงานเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในการวิจัยครั้งนี้ ว่า การจัดการความรู้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากกระบวนการต่าง ๆ แล้วทำการพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การจัดการความรู้คุณภาพรวม (TQM) การพัฒนากระบวนการ (Process Improvement) เป็นต้น และการจัดการความรู้เน้นกระบวนการเรียนรู้ พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ รวมทั้งการพัฒนาบุคลากรด้วย การจัดการความรู้ในลักษณะนี้ เน้นการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ เช่น การสร้างชุมชนเรียนรู้ การสร้างสื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นต้น

สรุปการจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในที่ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ที่ต้องการใช้ความรู้เข้าถึงได้ง่าย และหมายถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนในองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาคน งาน องค์กรให้ดีขึ้น เพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรมและการจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ให้ความสำคัญกับนิยามของการจัดการความรู้ ในมิติ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคน การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน ในพื้นที่ของตนเอง ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งนำกระบวนการของการจัดการความรู้ คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของคนในชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของกองทุนสุขภาพจะ สวัสดิการฯ

2.6.3 กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) เป็นสิ่งที่กล่าวถึงขั้นตอนการ จัดการความรู้ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะหากทราบเพียงคุณประโยชน์ของความรู้แต่ไม่มี กระบวนการที่จะดึงมาใช้การจัดการความรู้คงไม่เกิดขึ้น ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบ ราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548, น. 5-6) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการ ความรู้ไว้ดังนี้ 1) การค้นหา/การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เป็นการค้นหาว่า มีความรู้ อะไรบ้างในองค์กรที่มีผู้เกี่ยวข้องหรือลูกค้าต้องการทราบ แล้วพิจารณาว่าความรู้นั้นเป็นรูปแบบใด อยู่ที่ใครหรือความรู้อะไรบ้างที่องค์กรจำเป็นต้องมีแล้วจัดลำดับความสำคัญของความรู้นั้น เพื่อให้ องค์กรวางแผนขอเขตของการจัดการความรู้ และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ประสิทธิภาพ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เป็นการกำหนด วิธีการในการดึงความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่กระจัดกระจายมารวมไว้ จัดทำเนื้อหาให้เหมาะสม และตรงกับความต้องการหรือลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใช้ เป็นการสร้างความรู้ขึ้นจากความรู้เดิมที่มีอยู่ หรือนำความรู้จากภายนอกองค์กรมาใช้ เพื่อให้องค์กรมีความรู้ที่จำเป็นต้องมีแต่ยังไม่มี 3) การจัด ความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ได้ รวมทั้งแบ่งชนิดหรือประเภทของความรู้โดยคำนึงถึงการนำไปใช้และลักษณะการ ทำงานของบุคลากร 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เป็นการประมวลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายและสะดวกต่อการใช้ 5) การเข้าถึง ความรู้ (Knowledge Access) เป็นการจัดเก็บและกระจายความรู้ใน 2 ลักษณะ คือ การป้อนความรู้เป็น การส่งข้อมูลความรู้ให้ผู้รับ โดยผู้รับไม่ได้ร้องขอและการให้โอกาสเลือกใช้ความรู้ เป็นการที่ผู้ใช้ สามารถเลือกรับเฉพาะแต่ข้อมูลความรู้ที่ต้องการ ซึ่งช่วยลดปัญหาการได้รับข้อมูลความรู้ที่ไม่ ต้องการมากเกินไป 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการแบ่งปันความรู้ ประเภทความรู้ที่ชัดเจนโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำเอกสาร จัดทำฐานความรู้ หรือการจัดทำสมุด หน้าเหลือง โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ส่วนความรู้ประเภทฝังอยู่ในคนอาจใช้วิธีผสมผสาน เพื่อผู้ใช้ข้อมูลสามารถเลือกใช้ได้ตามความสะดวก 7) การเรียนรู้ (Learning) บุคลากรเกิดการเรียนรู้ อาจสังเกตได้จากความสามารถ ในการทำงานดีขึ้น มีประสิทธิภาพสูงขึ้น สามารถแก้ปัญหาในงานได้

ดีขึ้น และ/หรือเกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น ช่วยเพิ่มพูนความรู้ขององค์กรที่มีอยู่แล้วให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และนำไปสู่องค์กรมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นไปในที่สุด

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน ของสถาบันเพิ่มผลแห่งชาติมาใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในตำบลเปือย ด้วยเห็นว่าตำบลเปือยเปรียบเสมือนองค์กร ที่มีผู้นำ คณะกรรมการฯ และสมาชิกของบุญต้งจะสวัสดิการฯ ที่จะต้องขับเคลื่อนการทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในตำบลเปือย กระบวนการจัดการความรู้ จะทำให้กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมมีความเป็นระบบเป็นขั้นตอนและสามารถสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่คนในตำบลได้ เพราะผู้วิจัยจะนำขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันมาใช้เพื่อสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในตำบลเปือย เพื่อการไปสู่เป้าหมายก็คือความเข้มแข็งของกองทุนต้งจะสวัสดิการฯ

2.6.4 ปัจจัยเอื้อที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

ปัจจัยเอื้อสำคัญที่ช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย (บุญดี บุญญาภิ 2549, น. 59) 1) ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ ผู้บริหารต้องเข้าใจแนวคิด มีความตระหนัก มีทิศทางและกลยุทธ์ที่ชัดเจน 2) วัฒนธรรมองค์กร คือ วัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคลากรภายในองค์กร 3) เทคโนโลยีสารสนเทศทางด้านการจัดการความรู้ เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้คนในองค์กรสามารถค้นหาความรู้ ดึงความรู้ไปใช้ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลและให้ข้อมูลความรู้ด้านต่าง ๆ 4) การวัดและประเมินผล จะช่วยให้องค์กรสามารถทบทวน ประเมินผลและทำการปรับปรุงกลยุทธ์และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการความรู้ได้ 5) โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การมีระบบรองรับให้บุคลากรในองค์กรได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสะดวก การมีสถานที่หรือเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ การมีระบบงานที่เอื้อให้เกิดสภาพ ที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ มีระบบประเมินผลงานและระบบการยกย่อง ชมเชย ให้รางวัลอย่างชัดเจนและเป็นธรรม จะเอื้อต่อการจัดการความรู้ขององค์กร

2.6.5 วิธีการจัดการความรู้

วิธีการจัดการความรู้มีหลายวิธี ควรใช้วิธีที่มีความง่ายในช่วงเริ่มต้นแล้วค่อย ๆ ใช้วิธีการที่ยากหรือซับซ้อนขึ้นตามลำดับและความจำเป็น วิธีการจัดการความรู้ ดังต่อไปนี้ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีการทำงานแบบ Best Practice วิธีการที่เป็น Best Practice คือ วิธีการที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอันดีเยี่ยม เป็นวิธีที่ทำให้เกิดผลงานในลักษณะที่มีผลสัมฤทธิ์สูงมีประสิทธิภาพสูงหรือมีคุณภาพสูง องค์กรขนาดใหญ่จำเป็นต้องหา Best Practice ของการทำงานเรื่องต่าง ๆ นำมากำหนดเป็นมาตรฐานการทำงานจัด ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมเจ้าของ Best Practice กับทีมงานอื่น ๆ ให้ทีมงานอื่น ๆ สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานแบบอย่างได้ และยิ่งกว่านั้นต้องส่งเสริมให้มีการ

พัฒนา Best Practice ใหม่ขึ้น ให้เป็นวิธีการที่ดีกว่าเดิมเป็นวงจรเรื่อยไปไม่สิ้นสุด 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน “ชุมชนนักปฏิบัติ” (Community of Practice: CoP) ชุมชนนักปฏิบัติอาจเป็นชุมชนที่มีความสนใจในปัญหาเดียวกัน เรื่องเดียวกัน ชุดความรู้ชุดเดียวกัน แต่อาจทำงานอยู่ในต่างหน้าที่กันหรือเผชิญกับปัญหาคนละปัญหา กัน วิธีการแลกเปลี่ยนของชุมชนนักปฏิบัติที่ธรรมดาคือการนัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวทางการทำงานและพัฒนาวิธีการทำให้ดีขึ้นด้วยการสรุปแนวทางในการทำงานร่วมกันในเวทีชุมชนนักปฏิบัติ เมื่อได้แนวทางในการทำงานแล้ว กลับไปทดลองทำ มาเจอกันอีกในเวทีชุมชนนักปฏิบัติ นำผลที่ได้มาคุยกัน และหารือแนวทางในการทำให้ดีขึ้นอีก ทำเช่นนี้เรื่อยไป จึงได้ชื่อว่าเป็นเวทีชุมชนนักปฏิบัติ คือเป็นพื้นที่คุยกันของคนทำงาน

2.6.6 การดำเนินการจัดการความรู้

ในการเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ให้มุ่งเน้นที่เครื่องมือจัดการความรู้เพียง 2-3 อย่าง ทำงานชำนาญและทำอย่างเรียบง่าย อย่าพยายามสร้างวิธีการหรือใช้เครื่องมือที่หรูหราโอ้อ่า และให้มุ่งจัดการความรู้ที่ 2-3 ประเด็นที่มีความสำคัญต่อองค์กร และสามารถพิสูจน์คุณค่าของการดำเนินการจัดการความรู้ได้ การดำเนินการจัดการความรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ (วิจารณ์ พานิช, 2551, น. 105-108) 1) สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ผู้บริหารระดับสูงมีหน้าที่สร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นความรู้หลัก (Core Knowledge) ขององค์กร เพื่อการบรรลุ “หัวใจ” (เป้าหมายหลัก) ขององค์กร สำหรับใช้เป็นเข็มทิศในการจัดการความรู้ขององค์กร การจัดการวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ต้องไม่ใช่เพียงแค่สร้าง แต่จะต้องเรียงร้อยถ้อยคำให้กินใจ และเข้าใจได้ง่าย แล้วสื่อสารให้เป็นที่รับรู้และซาบซึ้ง จนเกิดเป็นความเชื่อและค่านิยมร่วมกันทั่วทั้งองค์กร วิสัยทัศน์ดังกล่าวต้องมีความชัดเจนในระดับที่เหมาะสมคือ ชัดเจนในระดับที่มองเห็นทิศทางและขอบเขตร่วมกันได้ ชัดเจนแต่ก็ไม่ชัดหรือมีรายละเอียดมากเกินไป จนทำให้ปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของพนักงาน วิสัยทัศน์ดังกล่าวจะต้องเปิดโอกาสให้พนักงานในแต่ละหน่วยย่อยร่วมกันตีความนำไปสู่วิสัยทัศน์และพันธกิจของหน่วยย่อยภายใต้ร่มของวิสัยทัศน์ภาพรวม ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันทุ่มเท ที่จะทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์นั้น สรุปว่า จะต้องช่วยกันคิดให้ชัดว่าเป้าหมายหลักขององค์กรคืออะไร และต้องการความรู้หลักด้านไหนบ้าง เพื่อบรรลุเป้าหมายหลักนั้น การจัดการความรู้จะต้องเป็นไปตามภาพใหญ่นี้ 2) สร้างทีมจัดการความรู้ขององค์กร การจัดการความรู้ต้องดำเนินการเป็นทีม และเป็นระบบทั่วทั้งองค์กร จึงจะเกิดพลังของการจัดการความรู้เต็มที่ และสมาชิกขององค์กรจะต้องเข้าใจบทบาทของตนเองในด้านการจัดการความรู้ ทีมจัดการความรู้ขององค์กร มี 2 มิติ คือ 2.1) ทีมประสานงาน ทีมประสานงานอาจได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงานประสานงานจัดการความรู้หรือคณะกรรมการดำเนินการจัดการความรู้ แต่ชื่อหลังไม่ดีในแง่ที่ว่า อาจทำให้คนเข้าใจผิดว่าเฉพาะคน

กลุ่มนี้เท่านั้นที่ดำเนินการจัดการความรู้ ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือแรงร่วมใจทั่วทั้งองค์กร 2.2) ทีมปฏิบัติการ ทีมปฏิบัติการประกอบด้วยบุคคล 5 กลุ่ม คือ 2.2.1) ผู้ปฏิบัติจัดการความรู้ (Knowledge Practitioner) คือ ผู้ดำเนินการจัดการความรู้ตัวจริงได้แก่ พนักงานระดับปฏิบัติการ หรือเรียกว่า “คุณกิจ” คนกลุ่มนี้มีความสำคัญที่สุดในการปฏิบัติจัดการความรู้ โดยทำหน้าที่หลักเกี่ยวกับความรู้ 4 ประการคือ การเสาะหา (Acquire) สร้าง (Create) สั่งสม (Accumulate) ซึ่งรวมทั้งจดบันทึก และใช้ (Apply) ความรู้ 2.2.2) ผู้เอื้ออำนวยการจัดการความรู้ หรือ คุณอำนวย มักเป็นพนักงานที่เป็นผู้บริหารระดับกลาง หน้าที่หลักคือ การอำนวยความสะดวกในการดำเนินการจัดการความรู้ของ “คุณกิจ” และทำหน้าที่ตีความหรือแปลงความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้เปิดเผย จับต้องได้ และนำไปปฏิบัติได้ง่าย “คุณอำนวย” ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้บริหารระดับสูงกับพนักงานระดับปฏิบัติ โดยตีความวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ขององค์กร ที่ผู้บริหารระดับสูงยกวางขึ้น ให้มีความชัดเจน เข้าใจง่าย 2.2.3) ผู้บริหารระบบการจัดการความรู้ หรือ คุณเอื้อ ทำหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ 1) กำหนดเป้าหมายขององค์กร คือ เป้าหมายภาพใหญ่ของการจัดการความรู้ขององค์กร 2) สร้างบรรยากาศและกฎ เกณฑ์กติกาขององค์กรให้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) คอยจับ “ความรู้ที่ทรงคุณค่า” ที่พัฒนาขึ้นในกระบวนการหมุนเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) ขององค์กรในลักษณะของการผุดบังเกิด (Emergence) และนำมาสื่อสาร เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตีความอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่นำต้นตอ ร้าใจและภาคภูมิใจ 2.2.4) ผู้บริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ มีหน้าที่บริหารเทคโนโลยีสารสนเทศแก่กิจกรรมจัดการความรู้ ตั้งแต่เริ่มต้นวางแผนระบบการจัดการความรู้ และส่วนที่เป็นการจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกันกับส่วนของเนื้อหาความรู้หรือที่เรียกว่า ระบบฐานข้อมูลความรู้ 2.2.5) ผู้ดูแลฐานข้อมูลความรู้บนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เป็นฐานข้อมูลที่ช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาของการจัดการความรู้ ทำหน้าที่ประมวลความรู้ในระบบสารสนเทศ ตีความ และยกระดับเป็น ความรู้ที่สูงขึ้นหรือเชื่อมโยงมากขึ้น ดูแลฐานข้อมูลความรู้บนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้เป็นฐานข้อมูลที่บรรจุ “ขุมความรู้” “แก่นความรู้” “เรื่องเล่า” บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีวิริเลิศ, ผู้รู้-ผู้ปฏิบัติได้ เป็นต้น และปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ และมีการสังเคราะห์เป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้น ใช้เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนความรู้ 3) เริ่มจากทวนปัญญาที่มีอยู่แล้ว ทวนปัญญาเพื่อการบรรลุ “หัวปลา” ขององค์กร มีอยู่แล้วภายในองค์กร ในรูปของผลงานเลิศหรือความสำเร็จที่ภาคภูมิใจ ซึ่งสะท้อนวิริเลิศ (Best Practice) ในการปฏิบัติงานจัดการความรู้เพื่อบรรลุหัวปลาขององค์กร อยู่ในวิริเลิศเหล่านั้น ส่วนวิริดำเนินการที่นับได้ว่าเริ่มจากทวนปัญญาที่มีอยู่แล้วในองค์กรที่ดำเนินการด้วยเครื่องมือจัดการความรู้ เช่น การจัดการถาดนัดความรู้ และ เรื่องเล่าร้าพลัง เป็นต้น 4) สร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเข้มข้นในกลุ่มพนักงานระดับล่าง บรรยากาศที่สำคัญที่สุดคือ สภาพที่พนักงานสามารถหาประสบการณ์ตรงสำหรับใช้ในการทำงาน คือ

เน้นความรู้จากประสบการณ์ตรง ไม่ใช่ความรู้จากตำรา ไม่ได้ปฏิเสธหรือละเลยความรู้จากตำรา แต่เน้นความรู้จากประสบการณ์ตรงมากกว่า ประสบการณ์ตรงมาจากการสัมผัสโดยตรงด้วยตนเอง เช่น ไปดูงาน ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และที่สำคัญที่สุดได้ทดลองหรือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

5) เน้นการจัดการองค์กรแบบ “ใช้พนักงานระดับกลางเป็นพลังขับเคลื่อน” ในตำราด้านการจัดการมักเอ่ยถึงวิธีการจัดการแบบ “บนลงล่าง” (Top-Down) กับแบบ “ล่างขึ้นบน” (Bottom-Up) แต่ Nonaka and Takeuchi แนะนำรูปแบบของการจัดการองค์กรที่เหมาะสมต่อการจัดการความรู้ คือแบบ “กลาง-ขึ้น-ลง” (Middle-Up-Down) ซึ่งเน้นการใช้พนักงานหรือผู้บริหารระดับกลางเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อน โดยที่พนักงานระดับกลางจะเป็นผู้เชื่อมโยงวิสัยทัศน์หรือความฝันของผู้บริหารระดับสูงเข้ากับความเป็นจริงหรือการปฏิบัติของพนักงานระดับล่าง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร

6) เปลี่ยนโครงสร้างองค์กรไปเป็นแบบ “พหุบท” องค์กรแบบพหุบท (Hypertext) หมายถึงองค์กรที่มีหลายบริบท (Context) อยู่ในเวลาเดียวกัน ในแต่ละบริบทมีพนักงานทำงานของตนเต็มเวลา และมีภารกิจอยู่ในบริบทเดียว ในที่นี้มี 3 บริบทหรือ 3 ชั้น อยู่ด้วยกัน มีการจัดการความรู้หมุนเวียนอยู่ระหว่างชั้น ทำให้เกิดการเกื้อกูลส่งเสริมซึ่งกันและกัน เกิดการจัดการความรู้ที่ทรงพลัง 3 ชั้น หรือ 3 บริบท ขององค์กรพหุบท ได้แก่ 1) ชั้นหรือบริบทของระบบงานตามปกติ เป็นรูปแบบขององค์กรแบบพีระมิด 2) ชั้นหรือบริบทของ Project Team ซึ่งทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วสลายตัวกลับสู่ระบบงานตามปกติ 3) ชั้นหรือบริบทฐานความรู้ (Knowledge-Base) ทำหน้าที่คอยสกัดรวบรวม และสังเคราะห์ ыกระดับความรู้ที่เกิดขึ้นจาก 2 บริบทข้างต้น ให้มีความหมายต่อองค์กรยิ่งขึ้น และอำนวยความสะดวกในการดำเนินการจัดการความรู้ของพนักงานทุกระดับและทุกบริบท

7) สร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก การสร้างเครือข่ายความรู้กับภายนอกองค์กร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานหลักขององค์กร น่าจะมี 3 ประเด็น ต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย 1) การมีระบบการรับรู้และตรวจสอบข่าวสาร ความก้าวหน้าของความรู้ ในลักษณะของการสืบข่าวกรอง 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีหรือเครือข่ายที่มุ่งทำประโยชน์หรือทำความดีให้แก่สังคม ทั้งที่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการจัดการความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เนื้อหาความรู้เพื่อการปฏิบัติงานหลัก 3) การเชื่อมโยงและ “สกัด” ความรู้ โดยเฉพาะความรู้ฝังลึกที่เกิดการปฏิบัติงาน การสร้างเครือข่ายความรู้นี้ จะต้องให้ความสำคัญทั้งความรู้ชัดแจ้งและความรู้ฝังลึกอย่างเท่าเทียมกัน

8) สร้างวัฒนธรรมแนวราบ การสื่อสารอย่างอิสระทุกทิศทาง ส่วนสำคัญของการจัดการความรู้ คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ หรือผ่านการปฏิบัติ เพราะเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้เลย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้เป็นการพัฒนาศักยภาพคนอันเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของงานที่สำคัญ

9) สร้างวัฒนธรรมการจดบันทึก “ขุมความรู้” (Knowledge Assets) ที่ได้จากการปฏิบัติงาน แล้วนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติความ และสกัดออกมาเป็นขุมความรู้ ซึ่งจะต้องมีการจดบันทึก

เผยแพร่ให้เพื่อนพนักงานเข้าไปศึกษาและนำไปปรับใช้งานได้ 10) ประเมินผลการดำเนินการจัดการความรู้ การประเมินผลการดำเนินการจัดการความรู้ ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ 1) การประเมินเพื่อติดตาม (monitor) กระบวนการจัดการความรู้ ว่าได้ดำเนินการอย่างเหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามยุทธศาสตร์และแผนหรือไม่ และ 2) การประเมินผลลัพธ์ และผลกระทบของการดำเนินการจัดการความรู้

2.6.7 การเรียนรู้หลังปฏิบัติงาน (After Action Review : AAR)

AAR เป็นเครื่องมือถอดบทเรียน เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ บทเรียนที่ได้จากการปฏิบัติ บางคนเรียกว่า เครื่องมือวิเคราะห์หลังปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะการปฏิบัตินั้นจะสำเร็จหรือล้มเหลว และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน พัฒนางานด้วย (วิจารณ์ พานิช, 2551, น. 162) กล่าวว่า AAR เป็นวิธีการที่สะท้อนสิ่งที่ทีมทำมาด้วยกัน โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการปฏิบัตินั้น ๆ เพื่อให้ทีมสามารถที่จะทำได้ดีขึ้นในครั้งต่อไป เป็นเรื่องของการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ เป็นเครื่องมือที่ดำเนินการง่ายแต่ทรงพลังในการพัฒนาทีมงาน ซึ่งต้องดำเนินการภายใต้บรรยากาศที่เป็นอิสระ เท่าเทียม ชื่นชม ยินดี หรือบรรยากาศเชิงบวก ควรมีคุณอำนวย เชิญชวนให้ทุกคนพูดออกมาจากใจ พูดอย่างอิสระ ไม่มีผิด-ถูก ในระหว่างที่คนอื่นพูด ขอให้คนที่เหลือฟังอย่างตั้งใจ แต่ละคนพูดสั้น ๆ คนละ 1-2 นาที โดยตอบคำถามต่อไปนี้ 1) เป้าหมายของการจัดกิจกรรมครั้งนี้คืออะไร แล้วบรรลุเป้าหมายหรือไม่ 2) เรื่องอะไรที่บรรลุเป้าหมาย (ทำได้ดี) เพราะอะไร 3) เรื่องอะไรที่ไม่บรรลุเป้าหมาย (ทำได้ไม่ดี) เพราะอะไร 4) ถ้าจะต้องมีการจัดกิจกรรมเช่นนี้อีก มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงส่วนไหนบ้าง

โดยให้เป็นอิสระที่จะตอบเพียงบางข้อก็ได้ หรือจะเพิ่มข้ออื่นขึ้นมาก็ได้ และควรมี “คุณลิขิต” จดบันทึก “ขุมความรู้” ที่เกิดขึ้น สำหรับเอาไว้ใช้งานต่อและส่งให้ผู้ร่วมทำ AAR ทุกคนในภายหลัง

AAR เป็นเครื่องมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพงาน นอกจากนั้นหากมองจากมุมมองขององค์กรแห่งการเรียนรู้ AAR เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับ และเห็นคุณค่าของวิธีคิด หรือกระบวนการที่หลากหลาย การใช้ AAR ในการปฏิบัติงานจริง ๆ ควรใช้แบบประยุกต์ให้เหมาะสมต่อบรรยากาศการทำงานในขณะนั้น และตามวัฒนธรรมองค์กร การตั้งคำถามอาจดัดแปลงได้ตามความเหมาะสม จุดสำคัญคือการใช้ AAR เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์แนวราบ สร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบใหม่ สร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายหรือทีมงานอันจะส่งผลไปสู่การพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีการจัดการความรู้ในมิติกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ในการทำงานของกลุ่มเป้าหมาย มาประยุกต์ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะทำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไป จัดเก็บองค์ความรู้ไป หรือ ชุมชนนักปฏิบัติ เพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มเป้าหมายไปในคราวเดียวกัน และใช้เทคนิคการถอดบทเรียนหลังการดำเนินงาน (AAR) เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้

ชัดเจนขึ้น และแสวงหาวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้นในครั้งต่อไป เพื่อพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กร อันจะนำไปสู่การพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนภูมิปัญญา และวัฒนธรรมองค์กรด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อไปสู่เป้าหมายคือความเข้มแข็งของชุมชนในการร่วมกันจัดสวัสดิการชุมชน

2.7 หลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมนุษย์ ในทุกด้านของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนไทยนั้นมีความผูกพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนถึงตาย จนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประชาชนส่วนมากนั้นนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ต่างมีเมตตา เอื้อเฟื้ออนุเคราะห์ เสียสละเป็นที่ตั้งตลอดมา ในการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นส่วนใหญ่มีฐานการเกิดมาจากหลักพุทธธรรม เช่น ความเมตตา การสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน เป็นต้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.7.1 อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา มีอยู่สี่ประการ คือ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555, น. 846) 1) ทุกข์ แปลว่า ความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ กล่าวให้ลึกลงไปอีก หมายถึง สภาพะของสิ่งทั้งหลาย ที่ตกอยู่ในกฎกรรมคา แห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งประกอบด้วย ภาวะบีบคั้น ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอ้อมแท้จริง พร้อมทั้งจะก่อปัญหา สร้างความทุกข์ขึ้นมาได้เสมอ ทั้งที่เกิดเป็นปัญหาขึ้นแล้ว และที่อาจเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา เมื่อใดเมื่อหนึ่ง ในรูปใดรูปหนึ่ง แก่ผู้ที่ยึดติดถือมั่นไว้ด้วยอุปาทาน จริงๆ แล้ว ชีวิตเริ่มมีความทุกข์มาตั้งแต่เริ่มต้น คือการเกิดเต็มไปด้วยความเจ็บปวดและทรมาน แล้วมีความเจ็บป่วยและความเสื่อมสลาย อาจมีความสุขสนุกสนานและความสุขชั่วขณะ แต่มันอยู่อย่างผิวเผินเท่านั้นและไม่นำพาเราหนีพ้นจากความ โลก ความโกรธ ความหลง และความเสื่อมสลายไปได้เลย 2) ทุกขสมุทัย เรียกสั้น ๆ ว่า สมุทัย แปลว่า เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ได้แก่ ความอยาก ที่ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง โดยอาการที่มีเรา ซึ่งจะเสพ ที่จะได้ที่จะเป็น จะไม่เป็น อย่างนั้นอย่างนี้ ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อน ร่ารอน กระทบกระเทือน ความหวงแหน เกลียดชัง หวั่นกลัว หวาดระแวง ความเบื่อหน่าย หรือความคับข้องติดขัด ในรูปใดรูปหนึ่ง อยู่ตลอดเวลา ไม่อาจปลดปล่อยโล่งเมาเป็นอิสระ สดชื่น เบิกบานได้ อย่างบริสุทธิ์สิ้นเชิง ความทุกข์มีสาเหตุอยู่ในความ โลก ความลุ่มหลง ความหมกมุ่น การเสพติด หรือพุดง่ายๆ คือ ความอยาก

(ตัมหา) 3) ทุกขนิโรธ เรียกสั้น ๆ ว่า นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ ได้แก่ภาวะที่เข้าถึง เมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกตัณหาข้อมใจ หรือจูดลากไป ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกประจำวันกระวาย ความเบื่อหน่ายหรือความคับข้องติดขัดอย่างใด ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ ประสบความสุขที่บริสุทธิ์ สงบ ปลอดภัย โลงเบา เบิกบาน ผ่องใส เรียกง่าย ๆ ว่า นิพพาน 4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เรียกสั้น ๆ ว่า มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อัญญัติมรรค หรือทางประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 ประการคือ 4.1) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ คือ การเห็นตามความจริงและรู้ว่าอะไรดี อะไรไม่ดี 4.2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ คือ การไม่คิดลุ่มหลงให้เกิดสุขในอารมณ์ ไม่คิดอาฆาตพยาบาท ตลอดจนไม่เบียดเบียนผู้อื่น 4.3) สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจาชอบ คือการพูดแต่ในสิ่งที่ดี ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบคาบ ไม่พูดไร้สาระ 4.4) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำชอบ คือการกระทำในสิ่งที่ดี ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลัก-ทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม 4.5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกง หลอกลวง ไม่กระทำในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อผู้อื่น 4.6) สัมมาวายามะ หมายถึง พยายามชอบ คือ พยายามที่จะป้องกัน ไม่ให้เกิดความชั่ว พยายามที่จะกำจัดความชั่วที่มีอยู่ให้หมดไป พยายามสร้าง ความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิด และพยายามรักษาความดีที่มีให้คงอยู่ต่อไป 4.7) สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ คือ ระลึกอยู่เสมอว่าสิ่งที่รู้สิ่งที่เห็นนั้นเป็นไปตามความเป็นจริง 4.8) สัมมาสมาธิ หมายถึง การตั้งจิตมั่นชอบ คือ การที่สามารถตั้งจิตใจให้คงอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน

ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนิน ไปพอดีที่จะให้ถึงนิโรธ โดยไม่ติด ข้องหรือเอียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นในกามสุข) และอัตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากแก่ตนเอง)

1. คุณค่าที่เด่นของอริยสัจ

หลักอริยสัจ นอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ทั้ง ภาทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าเด่นที่น่าสังเกตอีกหลายประการ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์.2555, น. 873) 1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหามาตรบบแห่ง เหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ปัญหาคิดๆ ก็ตาม ที่จะมีคุณค่าและสมเหตุผลจะต้องดำเนิน ไปในแนวเดียวกันเช่นนี้ 2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตน ด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดย นำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของตัวการพิเศษ เหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ 3) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่าจะมนุษย์ จะผลิตออกไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัว กว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายัง จะต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่า และสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้ว เขาจะต้อง เกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป 4) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับ

ชีวิต หรือเป็นเรื่องของตัวเองแท้ ๆ ไม่ว่าจะมนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาหรือดำเนินกิจการใด ๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนและไม่ว่าศิลปวิทยาหรือกิจการเหล่านั้น จะเจริญขึ้น เสื่อมลง สลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทนอย่างไร ๆ ก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ ก็จะยืนยง ใหม่ และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

2. อริยสัจสี่และวิธีการแก้ปัญหา

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รวบรวมข้อเขียนที่สำคัญของ ดร.สาโรช บัวศรี ไว้ในหนังสือรำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี (2553, น. 85) มีการเปรียบเทียบขั้นตอนต่าง ๆ ของอริยสัจ 4 และขั้นตอนในวิธีการแก้ปัญหาไว้ ดังนี้

ตารางที่ 2.2

การเปรียบเทียบขั้นตอนต่าง ๆ ของอริยสัจ 4 และขั้นตอนการแก้ปัญหา

โครงสร้างหรือขั้นตอนในอริยสัจ 4	โครงสร้างหรือขั้นตอนในวิธีการแก้ปัญหา
1. ทุกข์ (ความทุกข์) ชีวิตของเราเต็มไปด้วยความทุกข์ ผลรวมทั้งห้า (ขันธห้า) นั้นที่จริงแล้วเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ (ดังนั้นปัญหาของเรา คือ จะทำอะไรได้บ้าง เพื่อว่าชีวิตของคนอาจมีอิสรภาพจากความทรมานและความทุกข์)	1. สถานการณ์ที่เป็นปัญหา ชีวิตของเราเต็มไปด้วยความทุกข์ นี่คือนิยามสำหรับเราทุกคนจริงๆ จะทำอะไรได้บ้าง เพื่อว่าชีวิตของคนอาจมีอิสรภาพจากความทรมานและความทุกข์
2. สมุทัย (สาเหตุ) สาเหตุของความทุกข์ คือ ความลุ่มหลง ความโลภ หรือความอยาก (ดังนั้น ต้องทำให้ความอยากลดน้อยที่สุด หรือถูกทำลายไปเพื่อขจัดความทุกข์การปฏิบัติ “โยคะ” ซึ่งนำไปสู่พลังเหนือธรรมชาติ อาจทำลายความอยากได้ทั้งหมด ถ้าการปฏิบัติ “โยคะ” ล้มเหลวยังมีการทำ “ตปะ” หรือการทรมานตนเอง ซึ่งถือว่า อาหารและเครื่องดื่มทำให้ความลุ่มหลงและความต้องการมีความสุขสำราญทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ คงอยู่ต่อไป ดังนั้นการอดอาหารและเครื่องดื่มอาจขจัดความอยาก ถ้า “ตปะ” ล้มเหลว ต้องคิดหาวิธีการใหม่ขึ้นมา และทดลองทำต่อไปอีก	2. การตั้งสมมุติฐาน จากประสบการณ์ในอดีต ความรู้และข้อมูลข่าวสารทั้งเก่าและใหม่ ต้องตั้งสมมุติฐานต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาขึ้นมาให้ได้ ถ้าคิดว่าความอยากเป็นสาเหตุของความทุกข์ มีวิธีอะไรบ้างที่จะทำลายความอยากให้หมดไป อาจลองวิธี “โยคะ” หรือวิธี “ตปะ” ด้วยและวิธีอื่นๆ ถ้าสองวิธีนี้ ล้มเหลว ถ้าคิดว่าอย่างอื่นเป็นสาเหตุ ของความทุกข์ มีวิธีการหรือความเป็นไปได้อื่นที่จะนำมาพิจารณาหรือไม่

(ต่อ)

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

โครงสร้างหรือขั้นตอนในอริยสัจ 4	โครงสร้างหรือขั้นตอนในวิธีการแก้ปัญหา
<p>3. นิโรธ (การดับ) การดับทุกข์ในที่นี้หมายความว่า เพื่อให้บรรลุการดับทุกข์ต้องมีการปฏิบัติ หรือการกระทำจริงตามแผนที่วางไว้ ซึ่ง ปฏิเสธการปฏิบัติที่ไม่นำไปสู่การแก้ปัญหา หลังจากการปฏิเสธการปฏิบัติ “โยคะ” และ “ตะปะ” แล้ว โชแห่งเหตุผล (ปฏิเสธสมุปปาท) จะถูกสร้างขึ้นมาในที่สุด และการดับความ หลงหรือความ โมงเผลา (อวิชชา) ซึ่งเป็นห้วง แรกของโช โดยการคิดในระดับเหนือธรรมดา โลก หรือการทำสมาธิให้เกิดการดับทุกข์</p>	<p>3. การทดลอง นำสมมติฐานทั้งหมด ไปปฏิบัติจริง ปฏิเสธสมมติฐานที่ทำไม่ได้และตั้งสมมติฐาน เพื่อการทดลองต่อไป ในที่สุด โชแห่งเหตุผล กลายมาเป็นสมมติฐานและการทดลองเพื่อ ทำลาย “อวิชชา” เริ่มต้นขึ้นจากวิธีการทำสมาธิ นั่นคือ การคิดที่มีระดับประสาทสัมผัสทั้งห้าไว้ ชั่วคราว ในที่สุด “อวิชชา” จะถูกขจัดออกไป และความทุกข์ถูกขจัดออก ไปด้วย</p>
<p>4. มรรค (หนทาง) จากการปฏิบัติจริงและทดลอง จริง จะได้ข้อสรุปถึงขั้นที่ว่าอิสรภาพจาก ความทุกข์บรรลุได้โดยหนทางแห่งมรรคแปด ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำสมาธิและการปฏิบัติ เพื่อทำให้บริสุทธิ์ วิธีอื่นๆ ความรู้หรือ ข้อสรุปนี้ได้มาในรูปของการรู้แจ้ง (ญาณ) ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของความพยายามสูงสุดในการทำ สมาธิ ยิ่งไปกว่านั้น ทางสายกลางสามารถ ปฏิบัติในสองระดับ คือ ระดับธรรมดาโลก สำหรับผู้ที่หวังบรรลุชีวิตธรรมดาที่สงบสุข ในสังคม และระดับเหนือธรรมดาโลกสำหรับผู้ ที่หวังบรรลุชีวิตธรรมดาที่สงบสุขในสังคม และระดับเหนือธรรมดาโลก สำหรับผู้ที่หวัง บรรลุชีวิตที่หลุดพ้นไปจากโลก และหวังจะ บรรลุอิสรภาพที่สมบูรณ์</p>	<p>4. การวิเคราะห์ข้อมูลและ</p> <p>5. การสรุปจากการปฏิบัติในระดับสูงสุดของการ ทำสมาธิจะได้รับข้อมูลสำคัญในรูปของการรู้ แจ้ง (ญาณ) โดยการวิเคราะห์และการจัดการรู้ แจ้ง จะได้ข้อสรุปสุดท้าย ถึงขั้นว่ามรรค แปดเป็นทาง หรือเป็นหนทางที่นำไปสู่ อิสรภาพหรือการหลุดพ้นจากความ โกรธ และความหลง และพ้นไปจากความทุกข์ ในที่สุด</p>

หมายเหตุ. ปรับปรุงจาก *รำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี* (น. 85), โดย สถาบันวัฒนธรรม และศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553, กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.

โครงสร้างของอริยสัจ 4 และโครงสร้างของวิธีการแก้ปัญหา มีความคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งสะท้อนถึงวิธีการคิดคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะป็นกรณีใดก็ตาม

3. การประยุกต์อริยสัจ 4 ในการแก้ปัญหาชีวิต

อริยสัจ 4 ประการ เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหามาตามเหตุผล ตามเหตุปัจจัย คือ การแก้ปัญหาของบุคคล ด้วยปัญญาของตัวบุคคลนั่นเอง โดยไม่ต้องอาศัยการคลบกันตามประพาทนพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เป็นสัญธรรมความจริงที่เกี่ยวกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด อยู่ในเพศหรือภาวะใด จะต้องประสบด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น เพื่อยืนยันถึงหลักอริยสัจว่าเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทุกอย่าง โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาชีวิตในสังคม จึงขอเสนอแนะนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการแก้ ปัญหาชีวิตได้ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทุกข์ ขึ้นตัวปัญหา จัดเป็นขั้นแฉกหรือแสดงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต กล่าวคือ ต้องรู้สภาพปัญหา ความไม่พอใจ ความติดขัดบกพร่องที่บุคคลได้ประสบหรือเกิดขึ้นในชีวิตของตน โดยต้องกำหนดรู้ ทำใจยอมรับ ทำความเข้าใจ และกำหนดขอบเขตของมันให้แจ่มชัดว่าเป็นปัญหาหรือไม่ เป็นปัญหาใหญ่หรือปัญหารอง

ขั้นที่ 2 สมุทัย ขึ้นสาเหตุของปัญหา จัดเป็นขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป กล่าวคือ ต้องแสวงหาสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวก่อให้เกิดปัญหา หรือเกิดความ ติดขัดบกพร่องในชีวิตบุคคล โดยให้ค้นหาสาเหตุแห่งปัญหาหรือความทุกข์ต่าง ๆ ให้ถูกต้องชัดเจน และต้องเป็นสาเหตุต้นตอจริง ๆ ที่เกิดจากตัวเองเป็นส่วนใหญ่ มิใช่ไปโทษโชคชะตา ซึ่งเป็นเรื่องนอกตัวออกไปทั้งหมด

ขั้นที่ 3 นิโรธ ขึ้นดับปัญหา จัดเป็นขั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหาซึ่งเป็นจุดหมายที่ต้องการ ให้เห็นว่า การแก้ปัญหานั้นเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึงซึ่งจะต้องให้สำเร็จให้จงได้ หรือทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา โดยกำหนดจุดหมายปลายทางที่แน่นอน พร้อมทั้งกำหนดจุดหมายและเป้าหมายรองไว้ด้วยว่าแต่ละขั้นตอนนั้นมีจุดหมายและเป้าหมายเพียงใดแค่ไหน

ขั้นที่ 4 มรรค ขึ้นลงมือแก้ปัญหา จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา กล่าวคือ การลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการตามวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน โดยกำหนดวางวิธีการ วางแผนงานและรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีหลักการสำคัญอยู่ที่อริยสัจ 4 ประการ ที่จัดว่าเป็นแก่นเป็นแกน หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นสังขธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ในการดำเนินการวิชัยครั้งนี้ จะนำอริยสัจ 4 ไปเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการสร้างและฟื้นฟูพุทธทางสังคม โดยเริ่มด้วย

การศึกษาสภาพปัญหา ศึกษาปัจจัยสนับสนุนการแก้ปัญหาคือทุนทางสังคมและดำเนินแนวทางแก้ปัญหาตามหลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

2.7.2 สังคหัตถ์ 4

สังคหัตถ์ 4 หมายถึง หลักปฏิบัติตนที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้ ผูกไมตรี เอื้อเพื่อเอื้อต่อกัน หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเอื้อต่อกันร่วมสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุขมั่นคงสามัคคีมีเอกภาพ มีอยู่ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, น. 21)

2.7.2.1 ทาน ให้ปัน เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

2.7.2.2 ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สามานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเอื้อต่อกัน

2.7.2.3 อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

2.7.2.4 สามานัตตตา เอาตัวเข้าสามาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

สังคหัตถ์ 4 มีความสัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชนเพราะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อการช่วยเหลือและสงเคราะห์กัน ในงานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้หลักธรรมสังคหัตถ์เพื่อพัฒนาจิตใจของประชาชนและฟื้นฟูทุนทางสังคมด้านวัฒนธรรมการเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน

2.7.3 พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 เป็นข้อปฏิบัติของผู้ใหญ่ในสังคมหรือสมาชิกในสังคมที่ดี ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรมประจำใจผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม 4 อย่าง ต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, น. 20) 1) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข 2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ไฟใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง 3) มุทิตา ความเบิกบาน พลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้น ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริม 4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียบตรงดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคล

จะได้รับผลดี หรือช่วยสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม

2.7.4 อปริหานิยธรรม 7

อปริหานิยธรรม 7 ประการ คือข้อปฏิบัติของคนที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ดี สร้างความสามัคคีของหมู่คณะ โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยส่วนเดียว เป็นข้อปฏิบัติที่เมื่อผู้ใดหรือชุมชนใดนำไปปฏิบัติแล้ว ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่กลับทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และเกิดการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สรุปได้ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, น. 26) 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบ ตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน 3) ไม่ถืออำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดคกฏเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม 4) ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง 5) ไม่ลู่อ่านางแก่ความอยากที่เกิดขึ้น ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก 6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนิยสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ ประจำหมู่บ้าน ชุมชน อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำของหมู่ชน เร้าให้ทำดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชนไม่ละเลยพิธีการบูชา อันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี 7) จัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีล ทรงธรรมบริสุทธิ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

อปริหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น กองบุญสังฆะสวัสดิการฯ ในงานวิจัยนี้ได้นำหลักอปริหานิยธรรมไปปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความเจริญ โดยเฉพาะการหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน เพื่อความเจริญและเข้มแข็งของกองบุญสังฆะสวัสดิการฯ

2.7.5 ทิศ 6

คำว่า ทิศ 6 หมายถึง บุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ คุณทิศที่อยู่รอบตัว จัดเป็น 6 ทิศ เป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่าง ๆ รอบตัวเรา เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน และเป็นการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามฐานะ อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขในชุมชนและสังคมดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, น. 5-8)

ทิศที่ 1 ปุรัตติมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพ บิดามารดาผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้ 1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ 2) ช่วยทำกิจของ

ท่าน 3) ดำรงวงศ์สกุล 4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทาส 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่านมารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้ 5.1) ห้ามปรามจากความชั่ว 5.2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 5.3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา 5.4) หาคู่ครองที่สมควรให้ 5.5) มอบทรัพย์สมบัติให้ ในโอกาสอันสมควร

ทิสที่ 2 ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงแสดงความเคารพนับถือครูอาจารย์ ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องต้น ดังนี้ 1) ลูกต้อนรับแสดงความเคารพ 2) เข้าไปหา 3) ใฝ่ใจเรียน 4) ประนินบัติ 5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้ 1) แนะนำฝึกรบมให้เป็นคนดี 2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง 4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ 5) สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิส คือ สอนฝึกศิษย์ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริงและรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะ เป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิคมีความสุขความเจริญให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้

ทิสที่ 3 ในฐานะที่เป็นสามี พึงให้เกียรติบำรุงภรรยา ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องหลังดังนี้ 1) ยกย่องสมฐานะภรรยา 2) ไม่ดูหมิ่น 3) ไม่นอกใจ 4) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้ 5) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัติดังนี้ 1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย 2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี 3) ไม่นอกใจ 4) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ 5) ขยันไม่เกียจคร้านในงาน ทั้งปวง

ทิสที่ 4 ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องซ้าย ดังนี้ 1) เพื่อแบ่งปัน 2) พุดจามีน้ำใจ 3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 4) มีคนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย 5) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ตามหลักปฏิบัติดังนี้ 1) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน 2) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน 3) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้ 4) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก 5. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ทิสที่ 5 ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงบำรุงคนรับใช้ และคนงาน ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องล่าง ดังนี้ 1) จัดการงานให้ทำตามกำลังความสามารถ 2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความ เป็นอยู่ 3) จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น 4) ได้ของแปลก ๆ พิเศษมา ก็ แบ่งปันให้ 5) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส อันควร

คนรับใช้และคนงาน แสดงน้ำใจต่อนายจ้าง ดังนี้ 1) เริ่มทำงานก่อน 2) เลิกงานทีหลัง 3) เอาแต่ของทีนายให้ 4) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น 5) นำความดีของนายไปเผยแพร่

ทิสที่ 6 ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์ ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื่องบน ดังนี้ 1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ 5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4

พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ ตามหลักปฏิบัติ ดังนี้ 1) ห้ามปรามจากความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง 6) บอกลทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

ในการวิจัยครั้งนี้จะนำหลักการปฏิบัติตนตามทิส 6 มาใช้ในมิติที่สร้างความเข้าใจแก่คนในตำบลให้ปฏิบัติตนต่อกันตามข้อปฏิบัติตามทิส 6 ในวาระและโอกาสที่ตนเองดำรงสถานะทางสังคมต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของคนและความไว้วางใจกันของคนในตำบลอันเป็นทุนทางสังคมในมิติด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นและเข้มแข็งมากขึ้นต่อไป

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม

อุไรวรรณ พวงสายใจ (2545, น. 98) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน พบว่า ทุนทางสังคม มีทั้งที่เป็นทุนจากภายในชุมชนและทุนที่มาจากภายนอกชุมชน อันประกอบด้วย วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ บุคคล เครือญาติ การศึกษาเรียนรู้ และองค์กรหรือกลุ่ม ทุนทางสังคมเหล่านี้ส่งผลให้องค์กรเกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม

พระมหาชนพล พรหมสุวรรณ (2546, น. 102) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการป่าสมุนไพร ที่ชุมชนปึกไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นการทำงานแบบพหุภาคี ระหว่างพระสงฆ์ หน่วยงานภายใน และภายนอกชุมชน กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิด ได้ปรับเปลี่ยนทุนประเภทต่าง ๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ไปเป็นทุนของชุมชน กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากความศรัทธา ความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัยกัน การรักท้องถิ่นบ้านเกิด ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรู้สึกภาคภูมิใจ ของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ ต่อการจัดการป่าสมุนไพร นอกจากนี้การมีทุนทางสังคม ยังส่งผลต่อความอยู่รอดของการรวมกลุ่มภายในชุมชนด้วย

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543, น. 97) ศึกษาเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา พบว่าการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกัน ถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทนและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตลอดทั้งกระบวนการเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน

เรวดี จันทเปรมจิตต์ (2557, น. 312) ศึกษาเรื่องการพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ พบว่า ทุนทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความมีจิตอาสา ความสามัคคี เอื้ออาทรกันในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นทีม ซึ่งส่วนใหญ่ในชุมชนชนบทลักษณะการดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์กันในชุมชนยังคงมีความเหนียวแน่น มีความผูกพันกันทางสายเลือดในระบบเครือญาติค่อนข้างสูง จึงเป็นข้อดีของชนบทที่จะสามารถรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ง่ายกว่า แต่อย่างไรก็ตามชุมชนยังต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมจึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้นชุมชนควรมีการรื้อฟื้นสังคมแบบเอื้ออาทรขึ้นมา เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนางานด้านต่าง ๆ ของชุมชน

กมลวรรณ วรรณนัง (2553, น. 226-227) ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ ชุมชนพึ่งตนเอง พบว่า ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรของชุมชนที่เกิดจากความ สัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการประสานงานและการร่วมมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์หลากหลาย ทุนทางสังคมช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและสร้างนวัตกรรม ทุนทางสังคมยังเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงประสานคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อุปสรรคของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะถูกขจัดลงได้ด้วยการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม เช่น เครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นต้น

วิทยา คามุณี (2551, น. 146) ศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปางและตาก พบว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชน เกิดจากการผสมผสานและสร้างความสมดุลระหว่างแนวทางในการเพิ่มทุนทางสังคมของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและแรงยึดเหนี่ยวภายใน รวมทั้งความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ตลอดจนการจัดสวัสดิการชุมชนและกิจกรรมสาธารณะ จะสามารถสร้างความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลและพัฒนาศักยภาพของชุมชนได้

ดำรงศักดิ์ จันทโททัย (2553, น. 134) ศึกษา การแสวงหาแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอก พบว่าแนวทางการเสริมสร้างทุนทางสังคมของชุมชนเมืองที่เชื่อมโยงทั้งภายใน-ภายนอกได้แก่การที่พลเมืองมีความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วม

อย่างแข็งขันในการรักษาธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ดีประกอบการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตลอดจนจากภาคีต่าง ๆ จะมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างทุนทางสังคม

Putnam (1993, pp. 168-169) ศึกษาเรื่อง Making Democracy Work : Civic Tradition in Modren Italy.พบว่า การพัฒนาของรัฐบาลในภูมิภาคตอนเหนือของอิตาลีมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข และมีการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจดี เพราะว่ามีระดับของทุนทางสังคมมากกว่า รัฐบาลท้องถิ่นในภูมิภาคตอนใต้

Briggs (1998, pp. 344-345) ศึกษาเรื่อง Community Organization: Building Social Capital as a Development Strategy.พบว่า ทุนทางสังคมเปรียบเสมือนคานงัด (Social Capital Asleverage) ที่สามารถนำประชาชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน และเป็นการช่วยเหลือกันทางสังคม (SocialSupport) โดยการพึ่งพาอาศัยคนอื่นให้มาช่วยเหลือเรา

2.8.2 งานวิจัยเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546, น. 128) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย พบว่า การพัฒนาระบบสวัสดิการ โดยชุมชน ในรูปแบบของกลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ และกลุ่มผลิตภัณฑ์ มีความเป็นไปได้ เพราะเกิดขึ้นบนรากฐานของความเอื้ออาทรและความร่วมมือในชุมชนที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยพัฒนาเคียงคู่ไปกับระบบสวัสดิการที่จัดโดยรัฐ

สมชัย ฤชุพันธ์ และสุรัสวดี หุ่นพยนต์ (2548, น. 145) ศึกษาเรื่อง ความเหมาะสมของระบบการออมเพื่อสวัสดิการและการชราภาพสำหรับแรงงานนอกระบบ โดยผ่านกลไกของชุมชน พบว่า ระบบการออมที่ดำเนินการโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการสร้างระบบสวัสดิการและระบบบำนาญบ้านาญให้แก่แรงงานนอกระบบ (Informal Sector)

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา (2549, น. 134) ศึกษาเรื่อง การออมการจัดสวัสดิการและการเกื้อกูลกันโดยภาคประชาชน พบว่า การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์อาจจะเป็นมาตรการที่ช่วยกระตุ้นให้คนตระหนักถึง “การออมระยะยาว” (Contractual Saving) การใช้จิตวิทยา กลุ่มในการลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพให้แข็งแรง น่าจะเป็นเรื่องเหมาะสม จากการสำรวจนี้ช่วยให้เราทราบว่า ร้อยละ 40 ของครัวเรือนได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ (โดยที่ในเขตชนบท อัตราการเข้าร่วมสูงกว่าในเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่คาดคิดอยู่แล้ว เนื่องจากคนชนบทมีความผูกพันใกล้ชิดกัน มากกว่าคนในเมือง มีเวลาว่างมาทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่า และผู้นำชุมชนได้รับความเชื่อถือสูง)

ชนินทร์ วัฒนินท์ (2549, น. 293) ศึกษาเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปลง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง พบว่า กระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนบูรณาการภายใต้การจัดการตนเองของเครือข่าย เริ่มต้นเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ค้นหาศักยภาพของตนเอง เพื่อยกระดับศักยภาพการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ หลังจากนั้นจึงได้มีการจัดการเครือข่ายขยายการเรียนรู้ให้กว้างขวางออกไป กลายเป็นการประสานพลังให้เกิดการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อการสรรค์สร้างสวัสดิการชุมชนบูรณาการของเครือข่าย

จินตนา กาศมณี (2555, น. 253) ศึกษาเรื่อง การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร:กรณีศึกษา เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว พบว่า ความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนและสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชน ดังนั้นทุกชุมชนในเครือข่ายจึงตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องการร่วมมือร่วมใจ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การสร้างสวัสดิการชุมชนเพื่อก่อให้เกิด การช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพากันของคนในชุมชน และการป้องกันชุมชนจากภัยภายนอกที่เป็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านนำไปสู่ความเข้มแข็งให้คนในชุมชน ลักษณะสำคัญที่นำมาสู่ความสำเร็จในการจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว มี 4 ประการ ดังนี้ ประการแรกคือ การสร้างทุนทางสังคม ประกอบด้วย ความไว้วางใจ และเครือข่ายทางสังคม ประการที่สองคือ ภาวะผู้นำที่เกิดจาก“จิตวิญญาณของผู้นำ” ซึ่งมาจากความซื่อสัตย์ ความจริงใจ การมีจิตสาธารณะ การมีวิสัยทัศน์และแนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชุมชน ประการที่สามคือ การมีส่วนร่วม ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดสวัสดิการชุมชน ที่มาจากการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการแก้ไข และประการที่สี่คือ การสร้างเครือข่ายเป็นลักษณะที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการชุมชน โดยภาคประชาชน ที่เกิดจากการสร้างการเรียนรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพึ่งพาตนเอง การรักษาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมและการจัดสวัสดิการชุมชนข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาสังเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมผู้ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยมีเป้าหมายในการที่จะสร้างทุนทางสังคมซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชน ทั้งในตัวคน สถาบันทางสังคม ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นวิถีปฏิบัติของประชาชนแต่มีในลักษณะลดลงให้กลับคืนมา และนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวันผู้ความยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ 2) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ และ 3) เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในชุมชนและนำไปสู่ความยั่งยืนและความเข้มแข็งของการดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และการจัดการความรู้ (Knowledge Management – KM) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัย ประกอบกับได้นำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (กาญจนา แก้วเทพ, 2553, น. 49-56) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน 1) แสวงหาตัวนักวิจัย 2) การพัฒนาโจทย์วิจัย 3) การออกแบบวิจัย 4) การทำความเข้าใจร่วม 5) การจัดการข้อมูล 6) การใช้ประโยชน์จากข้อมูล 7) การถอดและสรุปบทเรียน มาประยุกต์ใช้ในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ระยะที่ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ระยะที่ 3 ศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ในการได้มาของข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

การศึกษาข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ใช้การศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งมีการดำเนินการทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้การศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนประวัตินามเป็นมาและสภาพการต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ

เอกสารสำคัญได้แก่ ประวัตินามเป็นมาของหมู่บ้าน บันทึกประวัติและรายงานการประชุมของกองทุนสัจจะสวัสดิการ

แหล่งข้อมูล วัดโพธิ์ศิลา ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งเป็นที่ทำการของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ห้องสมุดประชาชนประจำตำบลเป็ย

1.2 การวิจัยภาคสนาม เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ บริบทชุมชน ประวัตินามและสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) การสังเกตประกอบด้วย 1.1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) ได้สังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของชุมชน พฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนและในการเข้าร่วมกิจกรรมในวันทำการของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ในตำบล เช่น เข้าร่วมในวันทำการของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ทุกวันที่ 9 ของเดือนงานประชุมสภาองค์กรชุมชน งานทำบุญวันพระ งานสาธยายพระไตรปิฎก ประเพณีสงกรานต์ การทำบุญกลางหมู่บ้าน เป็นต้น 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาและรวบรวมประวัติความเป็นมาสภาพการดำเนินงาน ทศคติ ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาอุดมการณ์และกฎกติกาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 89 คน จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ 2.1) คณะกรรมการกองทุน

สัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 24 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 มีประเด็นหลัก คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทักษะความรู้สึกความรู้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ กฎกติกา ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน และเป้าหมายของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่อยากเห็นในอนาคต 2.2) สมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 65 คน เป็นตัวแทนจาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 มีประเด็นหลัก คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทักษะความรู้สึกความรู้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ กฎกติกา ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน และเป้าหมายของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่อยากเห็นในอนาคต 3) การสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และเพิ่มเติมข้อมูลในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์

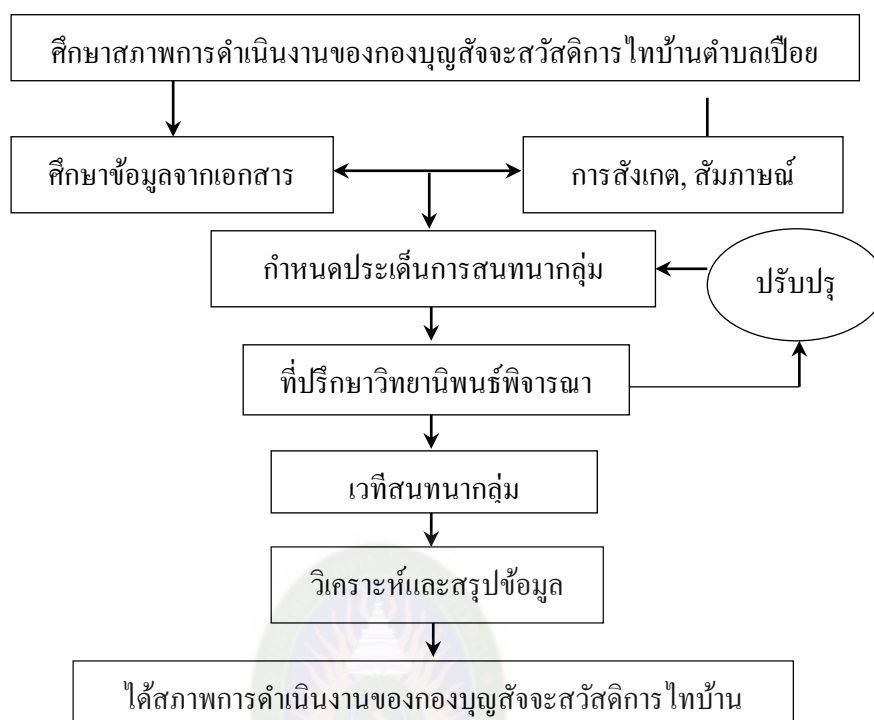
ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 20 คน ประกอบด้วย ตัวแทนคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 7 คน และตัวแทนสมาชิกจาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 1 คน รวม 13 คน จัดขึ้น 1 ครั้ง

ประเด็นคำถามหลักได้แก่ ทักษะความรู้สึกความรู้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ กฎกติกา ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและเป้าหมายของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่อยากเห็นในอนาคต

2. การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งเวลา สถานที่ และบุคคล ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการใช้การรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนามนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และการสร้างแบบข้อสรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ทั้งในระหว่างการเก็บข้อมูลและหลังการเก็บข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไทบ้านตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ขั้นตอนการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน

ระยะที่ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ใน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ใช้การศึกษาด้วยวิธีการสร้างนักวิจัยในพื้นที่ และการวิจัยภาคสนาม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินงานวิจัย

ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การสร้างนักวิจัยในพื้นที่ โดยกำหนดให้มีชื่อว่า นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน คือ คนในชุมชนที่มีหน้าที่อธิบาย สร้างความเข้าใจและเชิญชวนคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนหนึ่งในการจัดสวัสดิการชุมชน และมีหน้าที่ในการร่วมวางแผนและร่วมดำเนินการพัฒนากองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อให้คนในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพิ่มมากขึ้น มีทักษะการทำงานในชุมชน ร่วมเป็นคณะวิจัยกับผู้ศึกษาวิจัยและเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ต่อไป สร้างนักวิจัยใน

พื้นที่ด้วยการจัดอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) ประชาสัมพันธ์ ขอความร่วมมือผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในตำบลทุกหมู่บ้านรับทราบ 2) รับสมัครผู้ที่มีจิตอาสาทำงานเพื่อชุมชนเข้ารับการอบรมเป็นนวัตกรสวัสดิการชุมชน จำนวน 20 คน 3) ร่างหลักสูตร โดยร่วมกับคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ ผู้นำชุมชน ร่วมกันร่างหลักสูตร เนื้อหาประกอบด้วย 4 เรื่อง คือ เรื่องที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชนและบทบาทของนวัตกรสวัสดิการชุมชน เรื่องที่ 2 เทคนิคการทำงานในชุมชน เรื่องที่ 3 ความรู้เรื่องทุนทางสังคม และเรื่องที่ 4 เทคนิคและวิธีการจัดเก็บข้อมูล 4) จัดอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน โดยอบรมเป็นเวลา 2 วัน ที่วัดโพธิ์ศิลา

1.2 การวิจัยภาคสนาม เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษารวบรวมทุนทางสังคมคือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคม ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในตำบลเปือย ผู้ให้ข้อมูลมี 3 กลุ่ม จำนวน 99 คน ดังนี้ 1) พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 20 รูป/คน 2) ผู้นำชุมชนประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้านและ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเปือย รวม 14 คน 3) ประชาชนในตำบล 13 หมู่บ้านๆ ละ 5 คน รวม 65 คน

โดยใช้แบบสอบถามชุดที่ 2 มีประเด็นหลัก คือ ความมีอยู่ของทุนทางสังคมด้านทุนมนุษย์ ด้านสถาบันทางสังคม และด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1.3 การสนทนากลุ่ม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และเพิ่มเติมข้อมูลในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์

ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 25 คน ประกอบด้วย ตัวแทนพระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ตัวแทนผู้นำชุมชน 7 คน และตัวแทนจาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 1 คน รวม 13 คน จัดขึ้น 1 ครั้ง

ประเด็นคำถามหลักได้แก่ ความมีอยู่ของทุนทางสังคม ด้านทุนมนุษย์ ด้านสถาบันทางสังคม และด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. การตรวจสอบข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งเวลา สถานที่ และบุคคล ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้การรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และการสร้างแบบข้อสรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ทั้งในระหว่างการเก็บข้อมูลและ

หลังการเก็บข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ใน ตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถเขียนขั้นตอนการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ดังนี้

ภาพที่ 3.2 ขั้นตอนการศึกษาทุนทางสังคมในตำบลเปือย

ระยะที่ 3 ศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เพื่อสร้างการรับรู้ เกิดความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมอย่างแท้จริงและสามารถขับเคลื่อนงานต่อไปในพื้นที่ได้ มีขั้นตอนดังนี้

1. เตรียมการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมจำนวน 100 คน ประกอบด้วย 1) ประธานและคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 20 คน 2) ผู้นำผู้ใหญ่บ้านในตำบล 13 คน 3) นายกเทศมนตรี 1 คน 4) นักวิชาการพัฒนาชุมชนเทศบาล 1 คน 5) สมาชิกกลุ่มกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ซึ่งเป็นตัวแทนจาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน จำนวน 65 คน

2. การดำเนินการประชุม ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) คือ ขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 การสร้างการรับรู้และเกิดความตระหนักร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 เพื่อสร้างการรับรู้ข้อมูลความจริงร่วมกัน โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนเกิดความตระหนักร่วมกันถึงสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และสถานะของทุนทางสังคม อันจะนำไปสู่การเกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้ามาช่วยกันดำเนินการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ช่วงที่ 2 การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาหรือวิสัยทัศน์ร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกที่รับรู้ข้อมูลและเกิดความตระหนักร่วมกันแล้วแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางว่าอยากเห็นกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ของตนเองพัฒนาไปสู่เป้าหมายอะไรและร่วมกันสรุปประเด็นที่หลากหลายนั้นให้เป็นเป้าหมายร่วมหรือวิสัยทัศน์ร่วมเพื่อให้เกิดพลังในการร่วมมือสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) เป็นขั้นตอนการหาวิธีการและแนวทาง เพื่อไปสู่เป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมที่ได้ร่วมกำหนดไว้ในขั้นตอนที่ 1 โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การคิดโครงการเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วม ช่วงที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) เป็นความต่อเนื่องจากคิดโครงการ มาสู่การวางแผนในรายละเอียดว่า จะทำอย่างไร ใครทำ ทำเมื่อไร และใช้งบประมาณเท่าไร จากที่ไหน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ ช่วงที่ 2 การวางแผนโดยละเอียดแบบมีส่วนร่วม

โดยผู้วิจัยและทีมนักวัดการวัดการชุมชนทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในกลุ่มย่อย กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของ ในแผนงานโครงการที่ได้คิดร่วมกัน อันจะเป็นแรงจูงใจในการเข้าร่วมดำเนินการกิจกรรมในระยะต่อไปด้วยความเต็มใจ

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ ขั้นนี้เป็นขั้นที่ ชุมชนนำโครงการและกิจกรรมที่วางแผนร่วมกันจากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการไปสู่เป้าหมายร่วมหรือวิสัยทัศน์ร่วม โดยผู้วิจัยและทีมนักวัด การวัดการชุมชน ร่วมเป็นทีมดำเนินการกับชุมชนด้วย และมีการถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้ ระหว่างกิจกรรมและหลังดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาทุนมนุษย์ ในตำบลให้มียุทธศาสตร์ความรู้ในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นการติดตามและประเมินผล การดำเนินงาน โดยผู้วิจัย ทีมนักวัดการวัดการชุมชนและผู้นำชุมชน ร่วมประชุมแบบไม่ เป็นทางการร่วมกันในการทำบุญวันพระทุกวัน เพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานและรายงาน ผลสรุปกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้วและที่จะดำเนินการต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานและสมาชิกกองทุนจะ สวัสดิการฯเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานคือผู้เข้าร่วมประชุมในเวที ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 100 คน ซึ่งผู้วิจัยและทีมนักวัดการวัดการชุมชนได้จัดถอด บทเรียนการทำงานในกิจกรรมย่อยของโครงการทุกกิจกรรมอยู่แล้ว แต่เป็นการจัดถอดบทเรียน เฉพาะคณะทำงานในกิจกรรมนั้น ๆ เท่านั้น เพื่อเป็นการสร้างการเรียนรู้ภาพรวมร่วมกันจึงได้ จัดการถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานและสมาชิกกองทุนฯ ร่วมกันอีกครั้งหลังจาก เสร็จสิ้นโครงการแล้ว โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 การทบทวนวิสัยทัศน์ร่วมของคณะทำงาน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอลำดับเหตุการณ์ความเป็นมาของกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม การ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เกิดวิสัยทัศน์ร่วม เกิดคณะทำงานสร้างและ ฟื้นฟูทุนทางสังคม 3 คณะ จากนั้นแต่ละคณะทำงานได้ไปดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จบแล้ว ใน วันนี้จึงได้มีการจัดเวทีถอดบทเรียนเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ช่วงที่ 2 การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยคณะทำงานเป็น 3 กลุ่ม โดยมีประเด็นคำถามในการระดมสมองคือ 1) การจัด กิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ บรรลุ เป้าหมายหรือไม่ 2) เรื่องอะไรที่ทำได้ดี เพราะอะไร 3) เรื่องอะไรที่ทำไม่ได้เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีจัดใหม่ครั้งต่อไปจะทำอย่างไรให้ดีขึ้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยและการบันทึกกิจกรรม

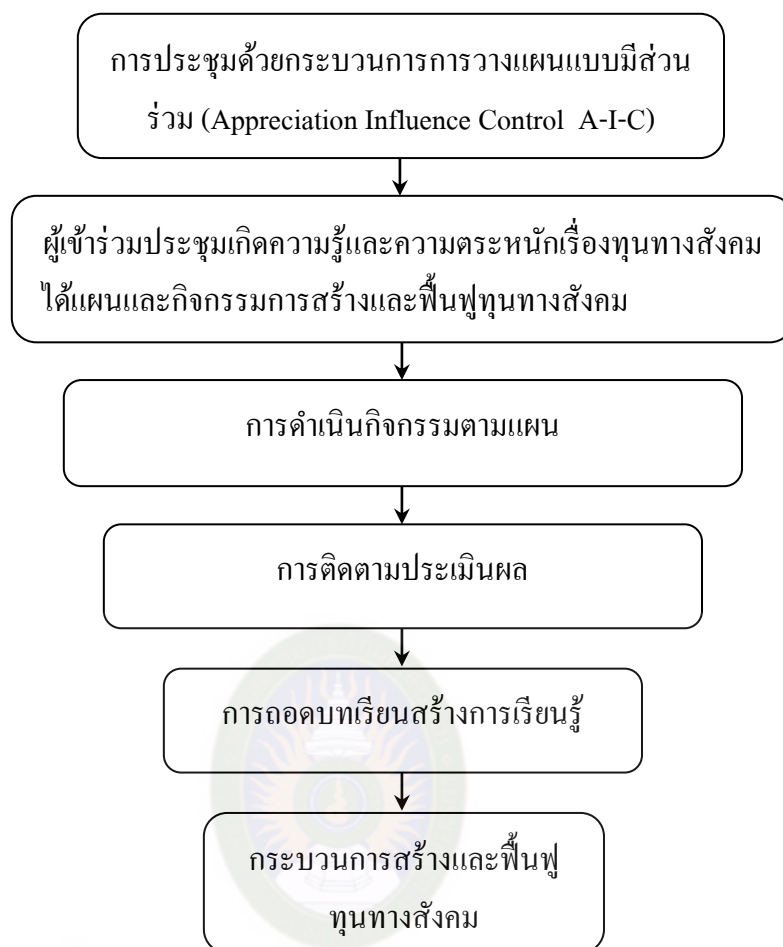
3. การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลทั้งเวลา สถานที่ และบุคคล ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยการใช้การรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยและการถอดบทเรียน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) และการสร้างแบบข้อสรุปอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ทั้งในระหว่างการเก็บข้อมูลและหลังการเก็บข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถเขียนขั้นตอนศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน ของกองทุนสัจจะ สวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 3.3 ขั้นตอนกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม

แผนการดำเนินการวิจัย

เพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน กรณี ศึกษา กองบุญสังจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้สรุป รายละเอียดแผนการดำเนินการไว้ในตารางด้านล่างดังนี้

ตารางที่ 3.1

แผนการดำเนินงานวิจัย

กิจกรรมขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	ระยะเวลา	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ
ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเปือย				
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร	เอกสารประวัติความเป็นมาสมุคบันทึกรการประชุม	การศึกษาเอกสาร	พ.ย. 57 (1 เดือน)	ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ
ขั้นตอนที่ 2 เก็บข้อมูลภาคสนาม	คณะกรรมการ 24 คน สมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 65 คน รวม 89 คน	แบบสัมภาษณ์ การสังเกต	ธ.ค. 57 – ม.ค. 58 (2 เดือน)	ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมา สภาพการดำเนินงานปัญหาและอุปสรรคของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ
ขั้นตอนที่ 3 การสนทนากลุ่ม	คณะกรรมการ 7คน สมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 13 คน รวม 20 คน	การสนทนากลุ่ม การสังเกต อย่างมีส่วนร่วม การบันทึกกิจกรรม	ก.พ. 58 (1 เดือน)	ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมา สภาพการดำเนินงานปัญหาและอุปสรรคของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มเติมข้อมูลประวัติความเป็นมา สภาพการดำเนินงานปัญหาอุปสรรคของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ
ระยะที่ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ				
ขั้นตอนที่ 1 จัดอบรม นวัตกรรม สวัสดิการชุมชน	ประชาชนในตำบลเปือยมีอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่มีจิตอาสา รักการเรียนรู้ จำนวน 20 คน	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม อบรมเชิงปฏิบัติการ การสังเกต	มี.ค. 58 (1 เดือน)	ได้นักวิจัยในพื้นที่ร่วมเป็นทีมศึกษาวิจัยและขับเคลื่อนงานในพื้นที่หลังจบการศึกษาวิจัยแล้ว

(ต่อ)

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กิจกรรมขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	ระยะเวลา	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ
ขั้นตอนที่ 2 การ จัดเก็บข้อมูลทุน ทางสังคม	พระสงฆ์และ ปราชญ์ชาวบ้าน 20 รูป/คน ผู้นำชุมชน 14 คน ตัวแทนประชาชน จำนวน 65 คน รวม 99 คน	แบบสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนา กลุ่ม	เม.ย.-พ.ค. 58 (2 เดือน)	ทราบข้อมูลทุนทางสังคม ที่มีอยู่ในตำบล ได้ตรวจสอบและเพิ่มเติม ข้อมูลทุนทางสังคมที่มี อยู่ในตำบล
ระยะที่ 3 ศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน				
ขั้นตอนที่ 1 ประชุม เชิงปฏิบัติการ วางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC)	คณะกรรมการ กองบุญสังจะ สวัสดิการฯ 10 คน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 คน นายกเทศมนตรี 1 คน นักวิชาการพัฒนา ชุมชน 1 คน สมาชิกกลุ่ม จำนวน 75 คน (ตัวแทนหมู่บ้าน ละ 5 คน) รวม 100 คน	- การประชุม วางแผนแบบมี ส่วนร่วม (AIC) - การสังเกต - กระบวนการ เรียนรู้ - การจัดการ ความรู้ - การบันทึก กิจกรรม	มิ.ย. 58 (1 เดือน)	สร้างการเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมา สภาพการ ดำเนินงานปัญหาและ อุปสรรคของกองบุญ สังจะสวัสดิการฯ ร่วมกัน สร้างการเรียนรู้ถึงทุนทาง สังคมที่มีอยู่ในตำบล ร่วมกัน ผู้เข้าร่วมเกิดความ ตระหนัก เกิดพลังร่วม วิสัยทัศน์ร่วม ในการ สร้างและฟื้นฟูทุนทาง สังคมเพื่อความเข้มแข็ง ของการจัดสวัสดิการ ชุมชน ได้แผนปฏิบัติการและ คณะทำงาน ในการ สร้างและฟื้นฟูทุนทาง สังคม

(ต่อ)

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กิจกรรมขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	ระยะเวลา	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ
ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC)	คณะกรรมการกองบุญสัจจะ สวัสดิการฯ 10 คน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 คน นายกเทศมนตรี 1 คน นักวิชาการพัฒนาชุมชน 1 คน สมาชิกกลุ่มจำนวน 75 คน (ตัวแทนหมู่บ้านละ 5 คน) ประชาชนในตำบลที่เข้าร่วมโครงการในแต่ละกิจกรรม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม - การสังเกต - กระบวนการเรียนรู้ - การจัดการความรู้ - การบันทึกกิจกรรม	ก.ค. 58- ต.ค. 59 (16 เดือน)	ได้ดำเนินการเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน - ได้สร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในตำบล
ขั้นตอนที่ 3 การติดตามประเมินผลการทำงาน	คณะกรรมการกองบุญสัจจะ สวัสดิการฯ 2 คน ผู้วิจัยและทีมแนวคิดสวัสดิการชุมชน 3 คน รวม 10 คน	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสังเกต การจัดการความรู้ การบันทึกกิจกรรม	ก.ค. 58- ต.ค. 59 (16 เดือน)	ทราบถึงพัฒนาการของการดำเนินงาน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ช่วยแก้ปัญหาอุปสรรคและสร้างกำลังใจให้แก่คณะทำงาน ได้สร้างการเรียนรู้และพัฒนาทุนมนุษย์เรื่องกระบวนการพัฒนาชุมชน

(ต่อ)

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กิจกรรมขับเคลื่อน	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	ระยะเวลา	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ
ขั้นตอนที่ 4 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานและสมาชิกกองบุญสังฆะสวัสดิการ	คณะกรรมการกองบุญสังฆะสวัสดิการฯ 10 คน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน 13 คน นายกเทศมนตรี 1 คน นักวิชาการพัฒนาชุมชน 1 คน สมาชิกกลุ่ม จำนวน 75 คน (ตัวแทนหมู่บ้านละ 5 คน) รวม 100 คน (กลุ่มเป้าหมายเดิมที่ได้ร่วมประชุม AIC)	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสังเกต การจัดการความรู้ กระบวนการเรียนรู้ การบันทึกกิจกรรม	พ.ย. 59 (1 เดือน)	ได้สร้างการเรียนรู้และพัฒนาทุนมนุษย์เรื่องกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้สรุปบทเรียนการทำงานเพื่อประเมินวิสัยทัศน์ร่วม ได้ดำเนินกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองบุญสังฆะสวัสดิการฯ ครอบคลุมขั้นตอน

ระยะเวลาดำเนินงาน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 24 เดือน ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2557 ถึง เดือนพฤศจิกายน 2559

ความเป็นนวัตกรรม

1. กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เป็นนวัตกรรมทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน โดยการสร้างความตระหนักและวิสัยทัศน์ร่วมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในพื้นที่ พัฒนาคนรุ่นใหม่ในตำบลให้เป็นนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่การจัดสวัสดิการชุมชนในตำบลผ่านกิจกรรมกองบุญสังฆะสวัสดิการไทบ้าน ตามหลักการพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเอง

2. ในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาคืออริยสัจ 4 ร่วมกับเทคนิคการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control A-I-C) ซึ่งสามารถแก้ปัญหาได้ทีละสาเหตุด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบล

3. ในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อกันอย่างสมบูรณ์คือ ทิศ 6 ให้ประชาชนในตำบลได้นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเรื่องวัฒนธรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในตำบล ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

ภาพที่ 3.4 ฐานคิดนวัตกรรมกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน

นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเรื่อง “กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งการจัดสวัสดิการชุมชน” ด้วยแนวคิดการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ ให้แก่ บึงเจก ครอบคร้ว ชุมชน สังคม และประเทศ โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 พร้อมทั้งนำทุนของประเทศ 6 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียว มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม หลักพุทธธรรมและการจัดการความรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน พัฒนาคณะ พัฒนางาน และพัฒนาองค์กร (ชุมชน) ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ อันเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 4

ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมผู้ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษากองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำก้อ อำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพและข้อมูลทั่วไป

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย คือ คณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 24 คน สมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวน 65 คน เป็นตัวแทนจาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 89 คน โดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และจำนวนปีของการเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ดังรายละเอียดตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1

สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	35	39.32
1.2 หญิง	54	60.67
2. อายุ		
2.1 ต่ำกว่า 40 ปี	24	26.96
2.2 40 – 50 ปี	43	48.31
2.3 51 ปี ขึ้นไป	22	24.71
3. ระดับการศึกษา		
3.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี	81	91.01
3.2 ปริญญาตรี	6	6.74
3.3 สูงกว่าปริญญาตรี	2	2.24
4. จำนวนปีของการเป็นสมาชิกกองทุน		
4.1 ต่ำกว่า 5 ปี	25	28.08
4.2 5-10 ปี	47	52.80
4.3 10 ปีขึ้นไป	17	19.10

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นเพศชาย จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 39.32 เพศหญิงจำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 60.67 อายุต่ำกว่า 40 ปี จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 26.96 อายุ 40-50 ปี จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 48.31 และอายุ 51 ปี ขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 24.71 ระดับการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 91.01 ปริญญาตรี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.74 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.24 ด้านอายุการเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นสมาชิกมาแล้วต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 28.08 เป็นสมาชิกมาแล้ว 5-10 ปี จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 52.80 เป็นสมาชิกมาแล้ว 10 ปีขึ้นไป จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 19.10

4.1.2 ผลของการสัมภาษณ์และเวทีสนทนากลุ่มของสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.2.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลเปือย

จากการที่ได้ศึกษาจากเอกสารแผนพัฒนาตำบลของเทศบาลตำบลเปือย (2557, น. 1) และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในตำบลเปือย ถึงประวัติความเป็นมาของตำบลสามารถรวบรวมและนำเสนอผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของตำบลเปือยได้ดังนี้

แต่ก่อนบุพชน ตำบลเปือย ตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ ตำบลหนองบัวลำภู อันเป็นพื้นที่ของจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน ในช่วงสมัยนั้น ประมาณ ปี พ.ศ. 2367 สมัยแผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ บ้านเมือง เต็มไปด้วยศึกสงคราม จะเป็นสงครามกับพม่า เขมร ลาว โดยเฉพาะเจ้านวงศ์เมืองเวียงจันทน์ เห็นว่าประเทศสยาม (ชื่อของประเทศไทยสมัยนั้น) กำลังผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่คิดว่าคงจะวุ่นวายและมีกำลังอ่อนแอ จึงได้ยกทัพลงมาบุกรุกโจมตีไปทั่วภาคอีสาน บุกลงมาจนถึงเมืองนครราชสีมา ขณะนั้นตั้งทัพหลวงอยู่ที่ตำบลหนองบัวลำภู ได้กวาดต้อนเอาประชาชนนำกลับไปเมืองเวียงจันทน์ประเทศลาว ได้เกิดความโกลาหลวุ่นวายเดือดร้อนไปทั่วทุกแห่งหน ผู้คนพากันแตกตื่นอพยพหลบหนีไปหาที่อยู่ทำกินใหม่ บุพชนคนตำบลเปือยก็พากันอพยพออกจากหนองบัวลำภูตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ผู้เฒ่าผู้แก่ได้บอกเล่าแก่ลูกหลานฟังว่าปู่พวนตานีกับปู่พุทธวงศ์ ทั้งสองเป็นหัวหน้าได้รวบรวมลูกหลานเป็นกลุ่มใหญ่ พายอพยพออกจากตำบลหนองบัวลำภูเคลื่อนย้ายลงมาทางทิศใต้ การอพยพเต็มไปด้วยความยากลำบากตลอดระยะทางได้มีการแก่งแย่งเอาผู้คนซึ่งกันและกันจากกลุ่มต่าง ๆ ปรากฏว่ากลุ่มของปู่พวนตานีกับปู่พุทธวงศ์แย่งได้มากกว่า ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง ทำให้ได้คนจำนวนมากมาร่วมกันตั้งหมู่บ้านประมาณ 200 ครัวเรือน พายอพยพมาถึงเขตเมืองลืออำนาจ ครั้งแรกได้เข้ามาอยู่ที่บ้านค้อใหญ่คอนไซก่อน ปัจจุบันนี้บ้านค้อใหญ่คอนไซไม่มีแล้ว หลายคนบอกว่าเป็นที่ตั้งตำบลอำนาจในปัจจุบัน สมัยนี้ตำบลอำนาจเป็นที่ตั้งของเมืองลืออำนาจ อยู่

ที่บ้านคือใหญ่คอนไซไม่นาน ก็อพยพเข้ามาในบริเวณอันเป็นที่อยู่ในปัจจุบัน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2370 คือประมาณ 170 กว่าปีมาแล้ว การเข้ามาตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ปัจจุบันไม่ได้เข้ามาอยู่ในทันที ได้มีการแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ หลายกลุ่ม กลุ่มใหญ่ของปู่พวน ดานี พาลูกหลานไปตั้งหมู่บ้านบริเวณ โศกโนนโพธิ์ก่อน บ้านโศกโนนโพธิ์อยู่ใกล้ ๆ กับลำห้วยตอนเหนือ ปัจจุบันมีหลักฐานปรากฏให้เห็นหลายอย่าง เช่น ต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ เนินดิน ก้อนหิน เครื่องใช้ดินเผาต่าง ๆ ส่วนกลุ่มของปู่พุทธ วงศ์ ได้พากันไปตั้งหมู่บ้านอยู่ที่บ้าน โศกคองน้อย ใกล้กับหนองสะพัง ห่างจากลำห้วยโพธิ์ ตอนล่าง ปัจจุบันมีหลักฐานปรากฏให้เห็นเช่น โนนบ้าน ต้นมะม่วงขนาดใหญ่ บ่อน้ำคึมเรียงด้วย ก้อนหินที่พากันขุดไว้ นอกจากนี้มีกลุ่มย่อยที่กระจายกันอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น โนนกระจาย โนนสีดา และ โนนจีตุ่น เป็นต้น จากนั้นพากันทยอยเข้ามาอยู่รวมกันที่บริเวณดงปู่ตาอันเป็นที่อยู่ปัจจุบัน

สำหรับพื้นที่ดงปู่ตาแห่งนี้ ปู่ตายายบอกเล่าว่า ที่แห่งนี้เคยเป็นเมืองเก่ามาก่อน สมัยขอมสมัยข่า ตอนเข้ามาอยู่ใหม่ ๆ เป็นป่าดงขนาดใหญ่ ดงหนาทึบ มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่ นานา ชนิดมากมายสภาพบริเวณเป็นเนินดินสูง มีเนื้อที่นับพันไร่ห่างจากลำน้ำเซบกที่อยู่ห่างทางทิศใต้ 1,500 เมตร เหมาะแก่การเข้ามาอาศัยทำมาหากิน ท่านบอกว่าที่แห่งนี้มีผีฮ้าย เจ้าที่เจ้าทางมีความเข็ด ขวาง เข็ดลำบาก (ภาษาถิ่น) หรือความศักดิ์สิทธิ์มากนั่นเอง จะทำอะไรกับป่า หรือตัดต้นไม้จะต้อง ระวังระวัง ต้องทำพิธีเช่น ไห้วบวงสรวงเป็นประจำทุกปี และที่สำคัญมาก มีโบราณวัตถุอันเก่าแก่มี ประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เช่น พระพุทธรูปมีปัญจวัคคีย์ยืนล้อมพระพุทธรูป ปัจจุบันบางส่วน ได้หายไปนานแล้ว นอกจากนี้มีใบเสมาพันปีอยู่เป็นกลุ่มมีถึง 4 กลุ่มใหญ่ แต่ละกลุ่มไม่ห่างกันนักมี ทั้งแบบหินทรายและหินศิลาแลง มีลวดลายสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นโบราณวัตถุทางศาสนา กรม ศิลปากรเคยสำรวจแหล่งโบราณวัตถุบอกว่าเป็นสมัยทวารวดีพุทธศตวรรษที่ 13-14 ศิลปะแบบ ไพรเม็ง นับว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ ปัจจุบันกรม ศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว ทางจังหวัดอำนาจเจริญกำหนดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่ง ประวัติศาสตร์ตำบลเปือย เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประชากรมากกว่า 7,202 คน เพศชาย 3,571 คน เพศหญิง 3,631 คน มีจำนวน 13 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วยกลุ่มหมู่บ้าน 2 กลุ่มและ 1 หมู่บ้าน กลุ่มที่ 1 คือ บ้านเปือย บ้านหัวดง มีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วยบ้านเปือย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1,6,7,8,9 และบ้านหัวดง มี 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3,10,11 กลุ่มที่ 2 คือ บ้านน้ำท่วม มี 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4,5,12,13 อยู่ทางทิศเหนือของตำบลเปือย ระยะทางห่างจากบ้านเปือยประมาณ 7 กิโลเมตร และมีหมู่บ้านขนาดเล็กอีกหนึ่งหมู่บ้าน คือ บ้านนาคูณ หมู่ 2 ห่างจากบ้านเปือยประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นบ้านเล็ก ๆ ที่นับถือศาสนาคริสต์ (แผนพัฒนาตำบลเปือยสามปี, 2557, น. 4)

4.1.2.2 สภาพการดำเนินการของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต่บ้านตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

จากการศึกษาเอกสารบันทึกการประชุมของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต่บ้าน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ (2550, น. 12) สัมภาษณ์และจัดเวทีสนทนากลุ่ม คณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ สามารถนำเสนอผลการศึกษาสภาพการดำเนินการของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ได้ดังนี้

กองทุนสัจจะสวัสดิการไต่บ้าน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ มีจุดเริ่มต้นมาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มารักษาสิบลูกที่วัด พระครูอุคมโพธิกิจ ได้ชวนคุยและขยายแนวคิดเรื่อง การช่วยเหลือกันในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย จึงได้ร่วมใจกันก่อตั้ง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ขึ้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2532 สมาชิกเริ่มแรก 50 คน ที่วัดโพธิ์ศิลา โดยมีพระครูอุคมโพธิกิจ เป็นที่ปรึกษา หลังจากได้ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่ม โดยกำหนดให้สมาชิกออมเงินสัจจะ มีการปล่อยกู้ให้กับสมาชิก แล้วนำผลกำไรมาจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก เมื่อดำเนินการมาได้ระยะเวลาหนึ่ง การนำผลกำไรที่ได้จากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มาจัดสวัสดิการเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกนั้น ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการเรื่องสวัสดิการ และความมั่นคงในชีวิตแก่สมาชิกได้อย่างเพียงพอ ทางพระสงฆ์และคณะกรรมการ จึงร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง การออมเงินวันละบาทเพื่อจัดสวัสดิการ จากเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา จึงได้มีการตั้งกลุ่ม “กองทุนสัจจะสวัสดิการไต่บ้านตำบลเปือย” เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งกองทุน เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2548 โดยมีสมาชิกร่วมก่อตั้งจำนวน 805 คน ถึงปัจจุบัน การดำเนินงานช่วงแรก คณะกรรมการต้องใช้เวลาเรียนรู้การทำบัญชีให้เป็นระบบและถูกต้อง ซึ่งคณะกรรมการทุกคนมีพื้นฐานการเป็นคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ของหมู่บ้านอยู่ก่อนแล้วจึงไม่ลำบากมากนัก แต่จะประสบปัญหาเรื่องความเข้าใจของสมาชิกและประชาชนในหมู่บ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ที่พูดคุยกันและคิดว่าเงินทำบุญวันละบาทเป็นเงินออม เมื่อลาออกแล้วถอนคืนได้ บางคนบอกว่า ออมแล้วไม่ได้กู้ ก็ไม่ยอมเข้าเป็นสมาชิก แต่กรรมการทั้งหมดก็ไม่ย่อท้อ เพราะมองว่าสิ่งที่ทำอยู่นี้ดีแล้ว ใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ สักวันคนเหล่านั้นก็จะสมัครเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพื่อช่วยเหลือกันเอง

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มผู้บริหารและสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ได้รับทราบข้อมูลด้านพัฒนาการและสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ คือ กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ.2548 โดยมีสมาชิกร่วมก่อตั้งจำนวน 805 คน ในช่วงแรกจากเดือนที่ก่อตั้งถึงเดือนที่ 6 (180 วัน) ยังไม่ได้จ่ายสวัสดิการอะไร ซึ่งเป็นไปตามกฎกติกา แต่หลังจากที่สมาชิกรุ่นแรก มีอายุการเป็นสมาชิกครบ 6 เดือนแล้ว ได้ดำเนินการจ่าย

สวัสดิการแก่สมาชิกตามกฎหมายที่ได้กำหนดร่วมกันไว้ คือ 1) สวัสดิการเกิด ผูกแขนรับขวัญเด็กแรกเกิด คนละ 500 บาท แม่นอนโรงพยาบาลจะได้รับเงินสวัสดิการช่วยเหลือ คินละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คิน หรือ 500 บาทต่อคนต่อครั้ง 2) สวัสดิการแก่ผู้ที่มีอายุการเป็นสมาชิกกองทุน 15 ปีขึ้นไป และมีอายุครบ 60 ปี ขึ้นไป โดยจะได้รับบำนาญเป็นรายปี ๆ ละ 500 บาท 3) สวัสดิการเจ็บป่วย เมื่อสมาชิกเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล จะได้รับเงินสวัสดิการช่วยเหลือ คินละ 100 บาท ไม่เกิน 10 คินหรือ 1,000 บาท ต่อคนต่อปี 4) สวัสดิการตาย เมื่อสมาชิกเสียชีวิต กองทุนจะช่วยเหลือ ดังนี้ เมื่อเป็นสมาชิกกองทุนครบ 6 เดือน (180 วัน) จะได้รับค่าทำศพ 2,500 บาท เมื่อเป็นสมาชิกกองทุนครบ 1 ปี (365 วัน) จะได้รับค่าทำศพ 5,000 บาท เมื่อเป็นสมาชิกกองทุนครบ 2 ปี (730 วัน) จะได้รับค่าทำศพ 10,000 บาท เมื่อเป็นสมาชิกกองทุนครบ 4 ปี (1,460 วัน) จะได้รับค่าทำศพ 15,000 บาท เมื่อเป็นสมาชิกกองทุนครบ 8 ปี (2,920 วัน) จะได้รับค่าทำศพ 20,000 บาท 4) สวัสดิการทุนการศึกษา และทุนส่งเสริมพัฒนาอาชีพอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการ พิจารณาเป็นรายบุคคล ตามความเหมาะสมทั้งด้านจำนวนทุนและวิธีการพัฒนาส่งเสริม 5) สวัสดิการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้ติดเชื้อในชุมชน อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการพิจารณาเป็นรายบุคคล ตามความเหมาะสมทั้งด้านจำนวนทุนและวิธีการช่วยเหลือ 6) สวัสดิการคนทำงาน (ค่าตอบแทนคณะกรรมการกองทุนจะสวัสดิการฯ) ในวันทำการกองทุน ช่วยเหลือเป็นค่าพาหนะและค่าดำเนินงาน 200 บาท 7) สวัสดิการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ พิจารณาตามเกณฑ์ความเหมาะสมไม่เกินรายละ 1,000 บาท

การรับสมัครสมาชิก ทางกองทุนจะสวัสดิการฯ ได้เปิดรับสมัครสมาชิกทุก 6 เดือน ซึ่งได้เปิดรับสมัครอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้นจำนวน 3,735 คน มีเงินกองทุนสวัสดิการจำนวน 6,208,120 บาท จำนวนเงินสวัสดิการที่จ่ายให้กับสมาชิกตลอด 11 ปีรวมทั้งสิ้น 7,856,400 บาท วันทำการของกองทุนจะสวัสดิการฯ เปิดทำการรับเงินสมทบจากสมาชิก และจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิก ทุกวันที่ 9 ของเดือน โดยยึดเอาวันที่ก่อตั้งกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นวันทำการตั้งแต่ปีที่ก่อตั้งถึงปัจจุบัน ประเด็นเรื่องการจ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิกเป็นไปตามกฎกติกา คือเมื่อสมาชิกเข้าเป็นสมาชิกครบกำหนด 6 เดือนแล้ว สมาชิกมีสิทธิได้รับสวัสดิการตามกฎหมาย ในประเด็นเรื่องสวัสดิการนี้ทางผู้บริหารกองทุนจะสวัสดิการฯ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า คณะกรรมการได้ร่วมกันเปลี่ยนหลักเกณฑ์การจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกใน 2 เรื่อง คือ เรื่องสวัสดิการบำนาญสำหรับผู้มีอายุ 60 ปี และมีอายุการเป็นสมาชิกครบ 15 ปี เป็นรายเดือน ๆ ละ 500 บาท แต่หลังจากที่ทางกลุ่มดำเนินการมาไ้ระยะหนึ่ง เริ่มมีปัญหาจำนวนเงินที่รับเข้ากับจำนวนเงินที่จ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกเริ่มจะประสบปัญหาขาดสภาพคล่อง จึงได้ร่วมประชุมหารือและเปลี่ยนกฎกติการ่วมกันระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิก ว่าถ้ายังคงสวัสดิการบำนาญแบบนี้ไว้

อนาคตสภาพการเงินของกองทุนจะสวัสดิการฯ จะประสบปัญหาอาจไม่สามารถตั้งอยู่ได้นาน จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ถ้าเช่นนั้นควรร่วมกันปรับลดสวัสดิการสำหรับคนแก่ จากเดิมจ่ายเป็นสวัสดิการบำนาญแก่สมาชิกที่มีอายุครบ 60 ปี และเป็นสมาชิกครบ 15 ปี เป็นรายเดือนๆ ละ 500 บาท เป็นจ่ายรายปีแทน ซึ่งกำหนดจ่ายให้ปีละ 500 บาท และเรื่องที่ 2 ที่มีการปรับเปลี่ยนกฎกติกาการจ่ายสวัสดิการคือ เรื่องสวัสดิการตาย จากเดิมที่คณะกรรมการและสมาชิก ร่วมกันกำหนดการจ่ายสวัสดิการสำหรับสมาชิกที่เสียชีวิตเป็นขั้นบันได และจ่ายช่วยเหลือสูงสุดสำหรับสมาชิกที่เป็นสมาชิกครบ 8 ปี คือ 30,000 บาท แต่ทางกองทุนจะสวัสดิการฯ เริ่มประเมินสภาพคล่องทางการเงินและประสบปัญหาเช่นเดียวกับสวัสดิการบำนาญสำหรับคนแก่ จึงขอปรับลดการจ่ายลง คือ จากเดิมมีกำหนดสูงสุดช่วยเหลือสมาชิกผู้เสียชีวิต 30,000 บาท เป็นจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกผู้เสียชีวิตสูงสุด 20,000 บาท เพื่อความยั่งยืนของกองทุนจะสวัสดิการฯ ในประเด็นดังกล่าวทั้งสมาชิกและคณะกรรมการมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะต่างตระหนักถึงความยั่งยืนของกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นสำคัญ และส่วนใหญ่รับรู้สถานการณ์การเงินของกองทุนจะสวัสดิการฯ ร่วมกันเป็นอย่างดี และประเด็นสำคัญคือในห้วงเวลาที่ปรับลดสวัสดิการทั้ง 2 เรื่องเป็นห้วงเวลาที่ยังไม่มีสมาชิกท่านใด ได้รับสวัสดิการดังกล่าวเลย เพราะมีอายุการเป็นสมาชิกยังไม่ครบกำหนด จึงสามารถปรับลดสวัสดิการลงได้ไม่ลำบากมากนัก ส่วนสวัสดิการที่เหลือเป็นไปตามกฎกติกาที่กำหนดร่วมกัน

ข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนจะสวัสดิการฯ ไทบ้าน ตำบลเปือย ในการดำเนินงานการวิจัยกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ความสำเร็จของการจัดสวัสดิการชุมชนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้เข้าร่วมประกอบด้วยคณะกรรมการและสมาชิกกองทุน จำนวน 20 คน เพื่อรับฟังข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนจะสวัสดิการฯ ว่าเป็นอย่างไบบ้าง ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปปัญหาที่ควรดำเนินการแก้ไขเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกองทุนจะสวัสดิการฯ จำนวน 5 ประเด็น คือ 1) ความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์กองทุนจะสวัสดิการฯ ของสมาชิกมีน้อย 2) สมาชิกไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาในบางครั้ง 3) คณะกรรมการไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาในบางครั้ง 4) การบริหารจัดการกองทุนจะสวัสดิการฯ มีความกังวลเรื่องความยั่งยืน และ 5) ไม่ค่อยมีคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์หรือทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการกองทุนจะสวัสดิการฯ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์กองทุนจะสวัสดิการฯ ของสมาชิกมีน้อย ปัจจุบันกองทุนจะสวัสดิการฯ มีคณะกรรมการจำนวน 24 คน และสมาชิกอยู่ทั้งหมดจำนวน 3,735 คน เรื่องความเข้าใจในปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนจะสวัสดิการฯ ในส่วน

ของคณะกรรมการนั้น ปฏิบัติหน้าที่ทุกเดือน ในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการทำงาน เรื่องปรัชญาอุดมการณ์ระหว่างกรรมการด้วยกันบ้าง ในระหว่างการทำงานได้ตอบคำถามข้อสงสัยให้แก่สมาชิกบ้าง ทำให้คณะกรรมการเองมีความใกล้ชิดอยู่กับเนื้อหาสาระของปรัชญาอุดมการณ์และกฎกติกาของกลุ่มสม่ำเสมอ ส่งผลให้คณะกรรมการมีความเข้าใจในเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ อยู่ในระดับดีถึงดีมาก เพราะสามารถอธิบายสร้างความเข้าใจให้แก่สมาชิกได้ เรื่องความเข้าใจในปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิก ในจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้น สมาชิกรุ่นแรกที่ยกก่อตั้งจำนวน 805 คน จะมีความเข้าใจในหลักการ ปรัชญาอุดมการณ์อยู่ในระดับดี เพราะก่อนที่สมาชิกรุ่นแรกจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะแกนนำก่อตั้งได้มีการไปจัดเวทีอธิบายหลักการ ปรัชญาอุดมการณ์เป้าหมายและสิ่งที่สมาชิกจะได้รับเมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกแล้วทุกหมู่บ้านในตำบลเปือย และในวันก่อตั้ง ได้มีการเชิญสมาชิกทั้งหมดเข้าร่วมรับฟังปรัชญาอุดมการณ์อีกครั้ง และได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้ซักถามแลกเปลี่ยนจนเข้าใจอย่างชัดเจนแล้ว จึงสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิก ส่วนสมาชิกรุ่นที่ 2 จนถึงรุ่นปัจจุบัน มีความเข้าใจแบบผิวเผิน เพราะไม่ได้มีการอธิบายอย่างเป็นทางการ แต่ได้มีการอธิบายให้สมาชิกทุกรุ่นได้ฟังในวันทอดผ้าป่าสามัคคีสมทบกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ซึ่งจัดขึ้นทุก 3 ปี และมีสมาชิกเป็นจำนวนมากเข้าร่วม จึงอาจไม่เข้าใจอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...ในช่วงเริ่มก่อตั้ง คณะทำงานเราได้ลงพื้นที่ไปอธิบายให้ประชาชนได้เข้าใจเรื่องของกองทุนฯ กฎกติกา ปรัชญาอุดมการณ์ และซักถามจนเข้าใจกันดีนั้นแหละจึงสมัครเป็นสมาชิกกองทุน จึงทำให้ผู้ที่เป็สมาชิกรุ่นแรกเข้าใจดี แต่รุ่นหลังๆ ไม่ได้ทำอย่างนั้น จึงอาจไม่ค่อยเข้าใจลึกซึ้งนัก และยิ่งนานไปๆ ก็ยังไม่เข้าใจมากขึ้น เพราะสังคมเปลี่ยน จิตใจเปลี่ยน สถานการณ์เปลี่ยน...”

(พระครูอุดมโพธิกิจ, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2557)

“...สมาชิกที่สมัครเข้าในช่วงหลังๆ จะมองว่านอนโรงพยาบาล เสียชีวิต กองบุญฯ จะให้เท่าไร รู้ยู่่ว่าทำบุญ แต่ก็สนใจสิ่งที่ตนจะได้มากกว่า ซึ่งเป็นปกติของคน แต่เราอยากให้เราเข้าใจลึกไปมากกว่านั้น คือเรื่องของการทำบุญช่วยเหลือกัน ผ่านกองทุนฯ...”

(สำราญ ปาวีร์ย์, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2557)

“...สมาชิกมีเยอะ การจะหาโอกาสพูดอธิบายให้คนจำนวนมากเข้าใจในเรื่องลึกซึ้ง คือปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนฯ จะยาก เลยทำให้สมาชิกส่วนใหญ่จะไม่ค่อยรู้รายละเอียดเกี่ยวกับกองทุนฯเท่าไร จะรู้เพียงต้องจ่ายเงินทุกเดือน และป่วย ตาย มาขอรับสวัสดิการที่กองทุนฯ ได้...”

(วิไลกร เดชอุดม , สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2557)

แต่จากข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มของคณะกรรมการและสมาชิก ได้ประเมินร่วมกันว่า สมาชิกประมาณ 60% มีความเข้าใจในปรัชญาและอุดมการณ์ของกลุ่ม ว่าเป็นการทำบุญช่วยเหลือกัน เป็นการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุขแก่กันตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว คงไม่มาสมัครเป็นสมาชิก และอยู่ร่วมปรัชญาอุดมการณ์กันมาหลายปี และได้สรุปร่วมกันจากเวทีสนทนากลุ่มว่า เป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาสมาชิกให้มีความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์ และพัฒนาให้สมาชิกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันเป็นทุนทางสังคมเป็นฐาน และองค์ประกอบที่สำคัญต่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการฯ

“...เราต้องรีบสร้างความเข้าใจแก่สมาชิก เพราะถ้าไม่เข้าใจหลักการสำคัญแล้ว จะทำให้กองทุนฯ เราขับเคลื่อนต่อไปได้ยาก...”

(ยอดนารี บุญเรือง , สนทนากลุ่ม, 4 กุมภาพันธ์ 2558)

“...ความเข้าใจของสมาชิก มีผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มมาก เพราะจะมีความมั่นคง และมั่นใจในการเป็นสมาชิก ถ้าเขาเข้าใจแล้วเขาจะสามารถพูดให้คนอื่นเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มได้...”

(สุรรัตน์ ราชชมพู, สนทนากลุ่ม, 4 กุมภาพันธ์ 2558)

2. สมาชิกไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาในบางครั้ง

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม คณะกรรมการและสมาชิก มีความเห็นร่วมกันว่า สมาชิกส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามกฎกติกาได้อย่างเคร่งครัด ประเมินจากการที่สมาชิกส่งเงินสมทบ ตรงเวลา และไม่ขาดส่งเงินสมทบ เกินเวลาที่กฎกติกากำหนดไว้ว่า ห้ามสมาชิกขาดส่งเงินสมทบเกิน 3 เดือน ที่ปรากฏในปัจจุบันคือ มีสมาชิกขาดส่งเงินสมทบรายเดือนบ้าง แต่ไม่มีสมาชิกท่านใด ขาดส่งเงินสมทบเกิน 3 เดือน เพราะถ้าขาดส่งเกิน 3 เดือนจะขาดจากความเป็นสมาชิก ต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกใหม่ ซึ่งต้องรอเวลาเปิดรับสมัครที่เปิดรับทุก 6 เดือน แต่สมาชิกจะเสียสิทธิ์ในการรับสวัสดิการที่ใช้เวลาการเข้าเป็นสมาชิก เป็นเกณฑ์ ซึ่งคณะกรรมการจะคอยดูแลและแจ้งแก่สมาชิกที่มีการขาดส่งเงินสมทบที่ใกล้จะครบ 3 เดือนที่มีโอกาสจะขาดความเป็นสมาชิก เพื่อประโยชน์ของสมาชิก ในเรื่องการขอรับเงินสวัสดิการ สมาชิกสามารถจัดเตรียมเอกสาร และขอรับสวัสดิการตรงตามเวลาที่กำหนด ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“...การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของสมาชิกที่เห็นได้ชัดคือสมาชิกขาดส่งเงินสมทบรายเดือน ซึ่งคณะกรรมการที่รับผิดชอบแต่ละหมู่บ้านจะคอยดูแลและเตือนสมาชิกที่ขาดส่ง 2 เดือนติดต่อกัน เมื่อเดือนแล้วสมาชิกก็จะมาส่งไม่ให้ขาดส่งติดต่อกัน 3 เดือน แบบนี้มิให้เห็นบ่อยและก็มากพอสมควร...”

(นายนิมิต ศรีสุวรรณ, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2557)

“...สมาชิกบางราย ไม่ค่อยมีเอกสารประกอบในการขอเบิกเงินสวัสดิการนอนโรงพยาบาล ต้องกลับไปขอจากโรงพยาบาล บางครั้งเสียเวลา บางครั้งต้องเสียเวลารอในเดือนหน้า ซึ่งทำให้สมาชิกไม่พอใจ แต่ทางกองทุนฯ ก็แจ้งให้สมาชิกทราบแล้ว นี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สมาชิกไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา แต่ก็มีไม่มากนัก...”

(สำราญ ปาวีร์ย์, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2557)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าสมาชิกส่วนใหญ่ปฏิบัติตามกฎกติกาได้ในระดับดี เพราะส่วนใหญ่ส่งเงินสมทบและแสดงเอกสารหลักฐานขอรับเงินสวัสดิการตรงเวลาและจัดเตรียมเอกสารประกอบการรับสวัสดิการได้อย่างครบถ้วน

3. คณะกรรมการไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาในบางครั้ง

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มของสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ได้รับทราบข้อมูลว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ที่มีในตำบลอยู่แล้ว ซึ่งมีกฎกติกาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ด้วยเหตุดังกล่าว คณะกรรมการจึงสามารถปฏิบัติตามกฎกติกาได้อยู่ในระดับดี จะมีบ้างที่คณะกรรมการมาทำงานไม่ตรงเวลา แต่มีจำนวนน้อยและเป็นบางครั้งเท่านั้น คณะกรรมการส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่เมื่อไม่สามารถมาปฏิบัติหน้าที่ได้จะมีการแจ้งให้เพื่อนที่เป็นคณะกรรมการร่วมกัน ทำหน้าที่แทนไปพลางก่อน แล้วได้มาทำหน้าที่ของตนเองล่าช้าบ้าง ซึ่งไม่มีบ่อยนัก และมีบ้างที่คณะกรรมการบางท่าน มีธุระจำเป็นไม่สามารถมาทำหน้าที่ได้ แต่ได้มีการลาและให้คณะกรรมการท่านอื่นปฏิบัติหน้าที่แทน

4. การบริหารจัดการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มีความกังวลเรื่องความยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์และจัดเวทีสนทนากลุ่มของสมาชิกและคณะกรรมการสามารถสรุปสาระสำคัญได้ คือ ด้านคณะกรรมการทำงานร่วมกันได้ดี เพราะเป็นคณะกรรมการที่ทำงานร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ ของตำบลสม่ำเสมออยู่แล้ว รู้และเข้าใจกันเป็นอย่างดี ด้านการบริหารจัดการการเงินภายในกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ไม่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะคณะกรรมการปฏิบัติตามกฎกติกาอย่างเคร่งครัด มีเพียงการประเมินความเสี่ยงด้านการเงินสำหรับจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกและปรับลดจำนวนเงินในการจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกลง 2 เรื่อง คือ การจ่ายสวัสดิการเรื่องการเสียชีวิตที่เดิมกำหนดจำนวนการจ่ายสูงสุดแก่สมาชิกที่เป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปี จำนวน 30,000 บาท ปรับลดลงเหลือ 20,000 บาท และการจ่ายเงินสวัสดิการด้านบำนาญแก่สมาชิกที่มีอายุ 60 ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปี เดือนละ 500 บาท ปรับลดลง เป็นจ่ายรายปี ๆ ละ 500 บาท เพราะประเมินแล้วหากไม่ปรับลดจำนวนลง จะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพราะในปัจจุบันบางเดือนการดำเนินงานต้องประสบกับความขาดดุล (เงินสมทบ

ที่สมาชิกจ่ายรายเดือน ไม่เพียงพอต่อเงินที่ต้องจ่ายสวัสดิการแก่สมาชิกในเดือนนั้น ต้องไปเบิกเงินจากธนาคารมาจ่ายให้) บ้างแล้ว แต่การปรับลดเรื่องสวัสดิการดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและความรู้สึกของสมาชิก เพราะกองทุนจะสวัสดิการฯ ดำเนินการยังไม่ถึง 15 ปี จึงยังไม่ได้จ่ายสวัสดิการทั้ง 2 เรื่องให้สมาชิกท่านใดเลย แต่เมื่อประเมินจากการปฏิบัติจริงแล้ว บางเดือนเงินที่รับไม่เพียงพอต่อสวัสดิการที่ต้องจ่าย จึงได้มีการประชุมและมีความเห็นดังกล่าวออกมาเพื่อความยั่งยืนของสวัสดิการชุมชน ที่จะสามารถอยู่ดูแลสมาชิกได้อย่างยั่งยืน

“...สวัสดิการที่กำหนดไว้เดิมนั้น เรื่องบำนาญผู้สูงอายุรายเดือนและสวัสดิการสมาชิกเสียชีวิตนั้น ปีที่แล้วมีอยู่ 3 เดือน สมาชิกเสียชีวิต 5 รายต่อเดือน เงินสวัสดิการไม่พอเลย จากเหตุการณ์นั้น ก็เลยเรียกประชุมกรรมการก่อน เมื่อเห็นตรงกันว่าควรปรับลด จึงแจ้งประชุมสมาชิก จึงได้มีการปรับลดสวัสดิการเรื่องดังกล่าวลง เพื่อความยั่งยืนของกองทุน...”

(พระครูอุดมโพธิกิจ, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2557)

ประเด็นการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันของคณะกรรมการ ประสบปัญหาอยู่บ้าง เพราะที่ผ่านมากิจกรรมการทำงานเสร็จแล้วในแต่ละครั้ง ไม่ได้มีการประชุมสรุปและตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน จึงทำให้คณะกรรมการแต่ละท่านไม่ทราบข้อมูลที่เป็นสรุปภาพรวมผลการทำงานประจำเดือน แต่จะรู้ข้อมูลในหน้าที่ของตนเอง ซึ่งอาจทำให้เกิดการสื่อสารข้อมูลที่ไม่ตรงกันขาดความเป็นเอกภาพ และอาจเกิดการทุจริตขึ้นได้ เพราะคณะกรรมการทุกคนไม่ได้รับทราบและร่วมตรวจสอบจำนวนเงินที่รับในแต่ละเดือนและจำนวนเงินที่จ่ายในแต่ละเดือนและจำนวนเงินที่ต้องนำฝากธนาคารในแต่ละเดือน เป็นต้น ในเวทีสนทนากลุ่ม ได้มีความเห็นร่วมกันว่าต้องหาวิธีแก้ปัญหาดังกล่าว เพื่อสร้างการเรียนรู้ เสริมความเข้มแข็งและความเป็นเอกภาพของการบริหารจัดการเพื่อความยั่งยืนและเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ

“...คณะกรรมการทำงานแต่ละเดือน หน้าที่ตนเองเสร็จแล้วก็กลับกัน ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของประธาน และเลขา ซึ่งจะสรุปตัวเลขอย่างไรไม่มีใครรู้ และคณะกรรมการ เมื่อถูกสมาชิกในหมู่บ้านถาม ก็ตอบอะไรไม่ค่อยได้ เพราะไม่รู้ว่าเงินเหลือจากจ่ายสวัสดิการแล้วเท่าไร ทำให้สมาชิกไม่มั่นใจในกองทุน...”

(วิไลร เดชอุดม, สนทนากลุ่ม, 4 กุมภาพันธ์ 2558)

5. ไม่ค่อยมีคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์หรือทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มคณะกรรมการและสมาชิก มีประเด็นที่ทุกภาคส่วนเป็นห่วงและกังวลร่วมกันคือ ในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้เสียสละมาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการ ชุดที่เป็นอยู่มีบางคนเป็นมาหลายสมัยแล้ว เคยลาออกเปิดโอกาสให้คนที่สนใจเข้ามาทำหน้าที่ แต่

ไม่มีใครอาสาเข้ามาทำ ตนเองจึงต้องกลับเข้ามาทำหน้าที่เช่นเดิม ซึ่งวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่ง 1 ปี สิ้นปีสรุปผลการทำงานในที่ประชุมใหญ่แล้ว คณะกรรมการทุกคนจะลาออก เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ แต่ที่ผ่านมาไม่ค่อยมีผู้อาสาเข้ามาทำหน้าที่นี้ คณะกรรมการชุดเดิมจึงต้องทำหน้าที่ต่อมาถึงปัจจุบัน แต่ก็มีคณะกรรมการบางคนที่ติดภารกิจจริง ๆ ไม่สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ ทางสมาชิกก็ต้องขอร้องสมาชิกที่มีเวลาและมีความสามารถเข้ามาทำหน้าที่กรรมการแทน ซึ่งเป็นในลักษณะนี้ในหลายปี

“...ทุกปีคณะกรรมการชุดเดิมก็ลาออกหมด เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ แต่ไม่มีใครเสนอตัวเข้ามาทำหน้าที่ เพราะมันไม่มีผลประโยชน์ ต้องคนที่มีความสามารถและเสียสละจริง ๆ จึงจะทำได้ สุดท้ายกรรมการชุดเดิมก็ต้องถูกเลือกให้ทำหน้าที่ต่อไป เป็นอย่างนี้ทุกปี จึงน่าห่วงว่า คนอื่น ๆ จะทำไม่เป็น เมื่อคณะกรรมการเก่า ๆ ไม่ได้อยู่แล้ว...”

(สำราญ ปาวรีย์, สนทนากลุ่ม, 4 กุมภาพันธ์ 2558)

ดังนั้นทุกภาคส่วนจึงมีความกังวลเรื่องการสร้างคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการ ในเรื่องนี้สมาชิกได้ให้ข้อมูลว่า คณะกรรมการชุดเดิมทุกคนทำงานที่อยู่แล้ว จึงอยากให้ท่านได้ทำงานต่อไป แต่ก็มีมีความกังวลเรื่ององค์ความรู้ในการดำเนินการ หากเกิดอุบัติเหตุที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ เช่น เรื่องการเสียชีวิตกะทันหัน องค์ความรู้ในการดำเนินงานของคณะกรรมการท่านนั้นจะขาดหายไป จึงควรมีการสลับสับเปลี่ยนกันเข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการเพื่อการเรียนรู้และเป็นการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนแก่กองทุนจะสวัสดิการฯ ด้วย ซึ่งเป็นโจทย์วิจัยในการแสวงหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

4.2 สรุปข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนจะสวัสดิการฯ จากการสัมภาษณ์

สรุปข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนจะสวัสดิการฯ จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ประธาน คณะกรรมการ และสมาชิก สามารถสรุปสภาพปัญหาการดำเนินงานของกลุ่มได้ดังนี้ 1) เรื่องความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์กองทุนจะสวัสดิการฯ ของสมาชิก ยังมีปัญหาอยู่ สมาชิกส่วนใหญ่ยังมุ่งถึงประโยชน์ที่ตนจะได้รับ (สวัสดิการ) เป็นสำคัญ ยังไม่ค่อยคำนึงถึงการทำบุญช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุขกัน ซึ่งถือเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญ ต้องแสวงหาแนวทางสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ 2) สมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามกฎกติกาได้ในระดับดี 3) การบริหารจัดการกองทุนจะสวัสดิการฯ ประสบปัญหาเรื่องคณะกรรมการทุกคนไม่รับรู้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน จะรู้ข้อมูลดังกล่าวเฉพาะประธาน เลขานุการ และเหรัญญิกเท่านั้น ซึ่งอาจนำไปสู่การชักยอกเงินได้ และ 4) การสร้างคนรุ่นใหม่หรือคณะกรรมการ

สำรองเพื่อเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์และองค์ความรู้ของการบริหารจัดการต่อไป จึงได้สรุปร่วมกันว่า คณะ กรรมการและผู้วิจัยต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขและพัฒนาองบญุสัจจะสวัสดิการฯ ให้ เข้มแข็งและยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 5

ผลการศึกษาทุณฑาทังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย อำเภอถ้ำรงค์ จังหวัดอำนาจเจริญ

ในการศึกษาทุณฑาทังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย เพื่อนำมาสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในตำบล และนำไปสู่การวางแผนสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ผู้วิจัยดำเนินการ โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต โดยนำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินการ ได้แบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ช่วง คือ การอบรมวัดกรรมวัดใจการชุมชน และการวิจัยภาคสนามศึกษาความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล สามารถนำเสนอ

5.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ช่วงที่ 1 การอบรมวัดกรรมวัดใจการชุมชน การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ เพราะจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย และเกิดความยั่งยืนในพื้นที่ จึงได้ประยุกต์การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน คือ การสร้างคนในพื้นที่ให้มาเป็นนักวิจัยร่วมกับผู้วิจัย โดยเบื้องต้นผู้วิจัยได้ปรึกษากับผู้นำชุมชน พระครูอุดมโพธิกิจ และคณะกรรมการบริหารกองทุนสัจจะวิสาหกิจ เรื่องการจัดอบรมวัดกรรมวัดใจการชุมชน ซึ่งต้องมีการประชาสัมพันธ์และรับสมัครบุคคลเข้ามาเป็นวัดกรรมวัดใจการชุมชน คือ คนในชุมชนที่มีหน้าที่อธิบาย สร้างความเข้าใจและเชิญชวนคนในชุมชนให้เข้ามา ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดวัดใจการชุมชน และมีหน้าที่ในการร่วมวางแผนและร่วมดำเนินการพัฒนากองทุนสัจจะวิสาหกิจฯ ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่มีจิตอาสา มีความสุขในการทำงานเพื่อส่วนร่วม จากนั้นได้ขอความอนุเคราะห์ผู้นำชุมชนประชาสัมพันธ์แจ้งให้ประชาชนในตำบลทราบ เมื่อประชาสัมพันธ์แล้ว มีผู้สนใจเข้ามาสมัครจำนวน 20 คน ประกอบด้วย 1) นางสุรรัตน์ ราชชมพู 2) นางพัชรินทร์ ทองพรม 3) นางสงวน ประสงค์พันธ์ 4) นายนิมิต ศรีสุวรรณ 5) นางโสภาส วันดีวงศ์ 6) นางสุภาวดี บุญเรือง 7) นางนงคราญ ลูกอินทร์ 8) นางยุพิน กันยะวงษ์ 9) นางปณณช นิลมาลี 10) นายอนันต์ นิลมาลี 11) นายวิไกร เชนอุดม 12) นางหนูเพียร แสงวงษ์ 13) นางทัศนีย์ ระวังจิตร 14) นางสาวอริสรา บุญธิมา

15) นางอุไร กิ่งแก้ว 16) นางอุดม บุญมาลี 17) นางอ้อม บุญศรีทธา 18) นางสุภัทสร แสงวงศ์ 19) นางกัญจนา นิลมาลี 20) นายสมชัย ชมพูศรี

จากนั้นผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกับคณะกรรมการกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ พระครูอุดมโพธิ์ เจ้าคณะตำบลเปือย ที่ปรึกษากองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ผู้นำชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดหลักสูตรการอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่องที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชนและบทบาทของนวัตกรสวัสดิการชุมชน เรื่องที่ 2 เทคนิคการทำงานในชุมชน เรื่องที่ 3 ความรู้เรื่องทุนทางสังคม และเรื่องที่ 4 เทคนิคและวิธีการจัดเก็บข้อมูล เมื่อรับสมัครผู้มีจิตอาสาและร่างหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ร่วมกับคณะกรรมการกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ จัดอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นวัตกรสวัสดิการชุมชน เป็นเครือข่ายสร้างความเข้าใจปรัชญาและอุดมการณ์ของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ แก่สมาชิก และเพื่อให้ นวัตกรสวัสดิการชุมชนมีความรู้เรื่องทุนทางสังคม มีทักษะในการทำงานกับชุมชน และมีทักษะในการจัดเก็บข้อมูลชุมชน เพื่อประสิทธิภาพในการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ

ช่วงที่ 2 การวิจัยภาคสนามศึกษาความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล หลังจากที่ได้มีการอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้ร่วมกับทีม นวัตกรสวัสดิการชุมชน ลงพื้นที่สำรวจทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือยใน 3 ประการคือ 1) ทุนทางสังคมในมิติด้านทุนมนุษย์ 2) ทุนทางสังคมในมิติทุนสถาบันทางสังคม และ 3) ทุนทางสังคมในมิติทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต สามารถนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

5.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

5.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้การสัมภาษณ์เพื่อศึกษาทุนทางสังคม กลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์และประชาชนชาวบ้านจำนวน 20 รูป/คน ผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้าน และ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเปือย 14 คน และ ประชาชนในตำบล 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน รวม 65 คน รวมทั้งสิ้น 99 คนโดยจำแนกตามเพศ อายุ และระดับการศึกษา ดังรายละเอียดตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 5. 1

สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	42	42.42
1.2 หญิง	57	57.57
2. อายุ		
2.1 ต่ำกว่า 40 ปี	23	23.23
2.2 40 – 50 ปี	37	37.37
2.3 51 ปี ขึ้นไป	39	39.39
3. ระดับการศึกษา		
3.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี	91	91.91
3.2 ปริญญาตรี	4	4.04
3.3 สูงกว่าปริญญาตรี	4	4.04

จากตารางที่ 5.1 พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นเพศชาย จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 42.42 เพศหญิงจำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 57.57 อายุต่ำกว่า 40 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 23.23 อายุ 40-50 ปี จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 37.37 และอายุ 51 ปี ขึ้นไป จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 39.39 ระดับการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 91 คน คิดเป็นร้อยละ 91.91 ปริญญาตรี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.04 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.04

5.2.2 ผลของการสัมภาษณ์ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.2.2.1 ทุนทางสังคมในมิติด้านทุนมนุษย์

ตำบลเปือย มีประชากรทั้งหมดจำนวน 7,202 คน เพศชาย 3,571 คน เพศหญิง 3,631 คน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่มีอยู่ในตำบล ผู้วิจัยได้จำแนกการศึกษาทุนมนุษย์ในตำบลเปือยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ 2) กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ และ 3) บุคคลทั่วไป ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ทีมบริหารเทศบาลตำบล กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน จากการที่ได้ลงพื้นที่สำรวจพบว่า กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) ส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์การเป็นทีมงานผู้นำที่เป็นทางการอยู่แล้ว คือ เคยดำรงตำแหน่งรองนายกเทศมนตรี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาก่อนแล้ว เมื่อได้เข้ามารับตำแหน่งผู้นำที่เป็นทางการ โดยผ่าน

กระบวนการต่าง ๆ ตามกฎกติกาแล้ว สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีความสามารถในการเรียนรู้ รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้รวดเร็ว มีความคล่องตัวในการเรียนรู้และนำมาสู่การปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ กล้าพูดในที่สาธารณะ มีความเสียสละเพื่อส่วนร่วม จึงทำให้ร่วมกันพัฒนาและดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลเปือยได้ตามความเหมาะสมกับบริบทสังคม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ทีมกำนันผู้ใหญ่บ้านชุดนี้ ส่วนใหญ่เคยเป็นผู้ช่วยและสมาชิกเทศบาลมาก่อน ทำงานร่วมกันง่าย เพราะทุกคนทำงานเป็น มีประสบการณ์ร่วมกันมาก่อนจะมาเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ...”

(ถวิล ศรีสุวรรณ, สัมภาษณ์, 9 เมษายน 2558)

“...ผู้ใหญ่บ้านทั้งตำบลชุดนี้ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ มีใจเสียสละ ทำงานเพื่อชุมชนมาก่อนที่จะได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วยมาก่อน ผมก็เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ช่วยมาก่อน มาวันนี้ก็เป็นผู้ใหญ่บ้าน ประสบการณ์มันทำให้เราทำงานเป็น...”

(วินัย สายสิน, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

“...ผู้นำชุดนี้ทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ เพราะส่วนใหญ่เป็นรุ่นเดียวกัน และเคยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านร่วมกันมาก่อน เป็นคนรุ่นใหม่ กล้าพูดกล้าสื่อสารแก่พี่น้องในชุมชน ทำให้งานในชุมชนเป็นเอกภาพดี และมีไปช่วยเหลือกันข้ามหมู่บ้านด้วย ผู้ใหญ่บ้านนี้ ไปช่วยผู้ใหญ่บ้านโน้นประชุมชาวบ้าน อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจร่วมกัน...”

(วิไลกร เดชอุดม, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

2) กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ คณะครู ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโส ในตำบล ซึ่งในตำบลเปือยนี้ กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ เพราะท่านเหล่านี้เป็นอดีตผู้นำซึ่งสั่งสมคุณงามความดี ช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลมาเป็นเวลานาน พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ พระครูอุดมโพธิกิจ ท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลเปือย และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโพธิศิลา โดยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 จัดได้ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นผู้นำในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในตำบลเปือยที่สำคัญ เพราะเมื่อท่านได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ได้พัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น เอื้อต่อการเป็นนือนาบุญ เน้นการพัฒนาคนเพราะท่านเคยผ่านการอบรมหลักสูตรพระธรรมทายาทและเคยจำพรรษาที่สวนโมกขพลารามมาระยะเวลาหนึ่ง เมื่อมาอยู่ที่วัดโพธิศิลา ได้ริเริ่มพัฒนาวัดจนได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างเมื่อ พ.ศ. 2539 และได้เริ่มกิจกรรมพัฒนาจิตใจคนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นผู้จุดประกายความคิดชักชวนญาติโยมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนให้คำปรึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ ของตำบล คณะครูใน

โรงเรียน ได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาคน คือ การอบรมสั่งสอนนักเรียนในตำบลให้เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรม โดยทำหน้าที่ในการพัฒนาคนในตำบลร่วมกับพระสงฆ์ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาตำบลอย่างสม่ำเสมอ ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโสในตำบล ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่มีค่ามากของตำบล เพราะท่านเหล่านี้มีประสบการณ์ในการทำงาน ได้ร่วมกันประชุมปรึกษาหารือการพัฒนาอาชีพ สร้างกลุ่มอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนโดยการรวมตัวกันเป็นสภาองค์กรชุมชนประจำตำบล มีบทบาทในการแนะนำให้คำปรึกษาแก่ผู้นำที่เป็นทางการในยุคปัจจุบัน เชื่อมประสานหน่วยงานภายนอก และชักชวนคนในตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล ทุนทางสังคมด้านผู้นำที่ไม่เป็นทางการในตำบลเป็ย ปัจจุบันจัดได้ว่ามีความสมบูรณ์เหมาะสมกับพื้นที่ แต่มีข้อจำกัดในการทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในตำบลและนอกตำบล ด้วยความที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ความสามารถด้านเทคโนโลยี การจัดทำเอกสาร และการเดินทางเพื่อติดต่อประสานงานไม่สะดวกมากนัก ที่ผ่านมาได้ขอให้ลูกหลานช่วยเหลือตามวาระและโอกาสที่เกิดขึ้น

“...คนแก่คนแก่ในตำบลเราจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำอะไรก็จะเรียกกันมาร่วม จึงทำให้ลูกหลานเห็นแบบอย่างที่ดี ส่วนใหญ่พวกเราอายุมากแล้ว ก็จะชวนลูกหลานเข้าวัด และก็สอนการดำเนินชีวิตและการทำงานเพื่อคนในตำบลเราให้เขา เพื่อเขาจะได้ทำงานต่อไปในอนาคต...”

(เกิด ร่มเย็น, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2558)

“...ในตำบลนี้ท่านพระครูจะเริ่มทำอะไร ท่านจะเริ่มจากกลุ่มผู้อาวุโส พ่อออกแม่ออกก่อน เพราะถ้าพ่อออกแม่ออกเห็นดีด้วย ก็จะไปชวนลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือผู้อาวุโสในตำบล เป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ที่สำคัญ ...”

(สำราญ ปาวรีย์, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2558)

3) บุคคลทั่วไป บุคคลทั่วไปในตำบลเป็ยมีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างจากตำบลอื่นๆที่ต้องดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม บริโภคนิยม กลุ่มบุคคลทั่วไปจึงมีความหลากหลายในอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และรับจ้างทั่วไป แต่ในตำบลเป็ยยังมีความเป็นเครือญาติที่ชัดเจน และที่เป็นจุดเด่นของทุนทางสังคมในด้านบุคคลทั่วไปคือการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ กลุ่มกองทุนซึ่งทั้ง 13 หมู่บ้านมีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตครบทุกหมู่บ้าน การเข้าวัดปฏิบัติศาสนกิจทำบุญในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมทางศาสนา จากการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล มีข้อกังวลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม

บุคคลทั่วไปอยู่ 3 ประเด็นคือ 1) การรวมกลุ่มอาชีพถึงจะมีหลายกลุ่มจะมีความสำเร็จ แต่ในความเป็นจริงมีการรวมกลุ่มกันจริง แต่ไม่ค่อยยั่งยืนไม่ต่างจากพื้นที่อื่นๆ ซึ่งประเด็นนี้ควรได้รับการหาสาเหตุและพัฒนานำร่วมกัน 2) การเข้าวัดปฏิบัติศาสนกิจ ที่ผ่านมามีคนเข้าวัดมากกว่าปัจจุบัน ทั้งที่ในอดีตมีประชากรน้อยกว่า แต่ปัจจุบันมีประชากรมาก แต่คนที่เข้าวัดเมื่อเทียบกับในอดีตกลับน้อยกว่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องเร่งแก้ไข เพราะจะมีผลต่อจิตใจคนและส่งผลต่อการเสียสละเพื่อส่วนรวม 3) การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านและตำบล ซึ่งปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมลดน้อยลงตามลำดับเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งในพื้นที่อื่นก็ประสบปัญหานี้เช่นกัน แต่เป็นเรื่องที่คนในตำบลเป็ยต้องตระหนักและแสวงหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน

“...วิถีชีวิตคนในตำบลเป็ย ไม่ต่างจากหมู่บ้านในภาคอีสานอื่นๆ เรียบง่าย ให้อาศัยตามรอยพ่อแม่ แต่ทุกวันนี้ก็จะมีการไปทำงานในเมืองมากขึ้น เพราะมันได้เงินแน่นอน ถ้าอยู่บ้านเรานั้นได้เงินไม่แน่นอน ทุกวันนี้ชีวิตมันต้องใช้เงินมากขึ้น หมู่บ้าน ตำบลจึงขาดแรงงานทำงานพัฒนา เพราะคนทำงานไปเข้าเมือง เหลือแต่ผู้เฒ่าเฒ่าเฒ่าหลาน...”

(พระครูอุคมโพธิกิจ, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

“...ลำบากขึ้นนะ การใช้ชีวิตของคนในปัจจุบัน เพราะไม่ได้อยู่เป็นครอบครัว พ่อแม่ต้องไปทำงาน ลูกอยู่กับตา ยาก ซึ่งก็ไม่น้อยพันลูกหลาน นำห่วงว่าอนาคตเด็กที่โตขึ้นมาจะเป็นอย่างไร แต่ต้องพึ่งโรงเรียนช่วยดูแลให้มากขึ้น และผู้ใหญ่ในตำบลต้องช่วยกันดูแลลูกหลาน ส่วนเรื่องความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ก็ได้รับความร่วมมือพอสมควร แต่น้อยกว่าเมื่อก่อนเยอะ ...”

(เกิด ร่มเย็น, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2558)

5.2.2.2 ทูทางสังคมในมิติด้านทุนสถาบัน

ข้อมูลทุนทางสังคมในมิติตุ่ทุนสถาบันในตำบลเป็ย ผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาใน 4 สถาบันหลัก คือ 1) ครอบครัว 2) วัด 3) โรงเรียน และ 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1) ครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะมีความใกล้ชิดกับสมาชิกในสังคม ในตำบลเป็ย มีครอบครัวทั้งหมดจำนวน 1,686 ครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากครอบครัววิถีอีสานมากนัก ประสบปัญหาเรื่องการอพยพไปทำงานในต่างจังหวัดเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น และมีประเด็นที่ได้จากการจัดเก็บข้อมูลคือ ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในปัจจุบันมีน้อยลง เพราะญาติกันส่วนใหญ่ไปทำงานในต่างจังหวัด จะได้กลับมาเยี่ยมญาติกันในช่วงเทศกาลหรือไม่ก็มาในช่วงที่ครอบครัวมีงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ แต่ในการมาแต่ละครั้ง มาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาญาติกันได้ไม่นานแล้วต้องกลับไป

ทำงานต่อ แต่ความเป็นญาติเป็นครอบครัวที่เกิดจากความคุ้นเคยกันของคนในหมู่บ้านในตำบลกลับมีความเข้มข้นขึ้น เพราะคนที่อยู่ในชุมชนเป็นกลุ่มเดียวกันคือ ลูกหลานไปทำงานในต่างถิ่น จึงมีความเข้าใจกัน มีความคุ้นเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น

2) วัด ในตำบลเปือยมีวัดทั้งหมด 4 วัด ซึ่งทุกวัดมีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นเนืองนาบุญของชุมชน/หมู่บ้านชัดเจน แต่มีความเข้มแข็งน้อยลงกว่าเดิม คือจำนวนคนที่เข้าร่วมในกิจกรรมของวัดมีน้อยลง เพราะด้วยหน้าที่การงานและกระแสสังคมที่ต้องเร่งรีบทำงาน วัดที่มีกิจกรรมด้านการพัฒนาคนด้านจิตใจและพัฒนาสังคมในระดับตำบล คือวัดโพธิ์ศิลา ซึ่งเป็นวัดเจ้าคณะตำบลด้วย บทบาทของวัดในการเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมหรือสาธารณะประโยชน์ลดน้อยลงจากในอดีต เพราะมีหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามารับหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะดังกล่าว

“...วัดก็ยังคงทำหน้าที่ของตนเต็มกำลัง แต่คนเข้าวัดจะน้อยลง เพราะเขามีภาระของเขา แต่ถ้าทางวัดมีกิจกรรม เขาก็มาร่วมกันเป็นส่วนใหญ่นะ ถึงตัวเองไม่ได้มา ก็ฝากให้ลูกหลานให้พ่อแม่มาร่วมบ้าง วัดก็ทำหน้าที่สอนเด็กเยาวชน ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มอบทุนการศึกษาให้เด็ก และเทศน์สอนทุกวันพระ จะประสบปัญหาคือเราพยายามให้สิ่งดี ๆ แต่คนรับมีน้อยลง...”

(พระครูอุดมโพธิ์กิจ, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

3) โรงเรียน ในตำบลเปือยมีโรงเรียนทั้งหมด 2 โรงเรียน เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทั้ง 2 โรงเรียน มีบทบาทในการสร้างการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนภายในตำบล บทบาทด้านการพัฒนาสังคมลดน้อยลงเช่นกัน เพราะมีหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามารับหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะดังกล่าว

“...โรงเรียนเขาก็ทำหน้าที่สอนหนังสือเด็ก และสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง มีกิจกรรมประชุมผู้ปกครอง ร่วมพัฒนาตำบลตามโอกาสต่างๆ เป็นอย่างดี คือเขาทำหน้าที่ของเขาได้ดี แต่มันอาจจะไม่พอในสถานการณ์ปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลง อาจจะต้องทำงานหนักขึ้นกว่าเดิม จะได้ทันความเปลี่ยนแปลง ...”

(เกิด ร่มเย็น, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2558)

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่ถือกำเนิดขึ้นในระบบตำบลของประเทศไทย หลังจากสถาบันหลักทั้ง 3 สถาบัน คือ ครอบครัว วัด และ โรงเรียน แต่มีบทบาทสำคัญมากในการดูแลคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมภายในตำบล เพราะมีกฎหมายรองรับและมีงบประมาณในการดำเนินงานชัดเจน ในตำบลเปือยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาลตำบล

“...เทศบาลได้ทำหน้าที่ของตนเองตามกรอบของกฎหมายอย่างเต็มที่ เพราะเราถูกพี่น้องประชาชนเลือกมาให้มากำหนดแนวทางในการพัฒนาและดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิต เราก็ทำเต็มที่ แต่ก็ยังมีหลายเรื่องที่ยังทำไม่ได้ ต้องอาศัยทุกภาคส่วนช่วยกัน จึงจะแก้ปัญหาค่าบาลได้ดีขึ้น ...”

(ประสิทธิ์ สุรสาย, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

5.2.2.3 ทูทางสังคมในมิติภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ข้อมูลทูทางสังคมในมิติภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในตำบลเปือย ผู้วิจัยได้จำแนกการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ความไว้วางใจเชื่อใจกัน 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ 4) ความสัมพันธ์ของประชาชนในตำบล มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของประชาชนในตำบลเปือยมีมาอย่างยาวนานได้อพยพมาจากจังหวัดอุดรธานีเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2367 ดังนั้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อการเลี้ยงดูครอบครัวคือการทำนา ปัจจุบันองค์ความรู้เรื่องการทำนามีการสืบทอดกันมาแต่ได้มีการผสมผสานแนวคิดใหม่เข้าไปเป็นจำนวนมาก เพราะเป้าหมายการผลิตในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ในอดีตมุ่งผลิตเพื่อการมีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน แต่ปัจจุบันมีเป้าหมายเพื่อจำหน่ายเงินมาจัดหาปัจจัยที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อการเลี้ยงชีพ ซึ่งจากการลงพื้นที่ได้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า ทุกวันนี้องค์ความรู้เรื่องการทำนา กำลังเกิดการกระแสนการทำนาแบบเดิมคือการทำนาแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้สารเคมีเลย ในตำบลเปือยได้เกิดกระแสต่อต้านสารเคมีในนาข้าว และได้รับความร่วมมือจากสมาชิกเป็นอย่างดี แต่ยังไม่ได้ดีทั้งหมด และทุกคนได้ให้ความสำคัญกับการบำรุงดิน เพื่อต้นข้าวแข็งแรงและสามารถต่อสู้กับโรคได้ โดยไม่ต้องพึ่งสารเคมี ภูมิปัญญาด้านการจักรสาน อุปกรณ์เพื่อการเลี้ยงชีพ ปัจจุบันมีน้อยลง เพราะวัตถุดิบคือไม้ไผ่มีจำนวนน้อยลง และคนรุ่นปัจจุบันไม่มีเวลาในการเรียนรู้เรื่องการจักรสานประกอบกับปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้แทนเครื่องจักรสานด้วยไม้ไผ่อันเป็นภูมิปัญญาได้เป็นจำนวนมากและสะดวกกว่า ภูมิปัญญาด้านการจักรสานด้วยไม้ไผ่ จึงลดน้อยลงอย่างน่ากังวล องค์ความรู้ด้านการถนอมอาหารที่โดดเด่นของตำบลคือ การทำปลาร้าและการทำไข่เค็ม ซึ่งปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันจัดทำขึ้นเป็นสินค้าประจำตำบล สามารถเป็นช่องทางสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนได้ องค์ความรู้ด้านการทอผ้า มีกลุ่มทอผ้าที่สร้างชื่อเสียงให้กับตำบล มีการสืบทอดกันมาเป็นลำดับ แต่ในปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นในอดีตที่ต้องมีการเลี้ยงตัวไหม เพราะใช้วิธีการซื้อด้ายไหมมาทอเป็นสินค้าสำเร็จรูปแล้วจำหน่าย ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ไม่เอื้อต่อการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่จากการลงพื้นที่มีกลุ่มคนสนใจเห็นว่าควรรื้อฟื้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกลับคืนมา เพราะ

ปัจจุบันสามารถสร้างเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ ประกอบกับองค์ความรู้ด้านการแปรรูปเป็นเส้นไหม การทอผ้า และการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ยังมีปรากฏอยู่ในตำบล

“...ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลเรามีหลายอย่างที่เกี่ยวกับการทอผ้าไหม เช่น การทำงานแบบอินทรีย์ ซึ่งปัจจุบันกำลังได้รับความนิยม การทำปลาร้า การทอผ้า เรื่องการทอผ้าไหม กำลังมีความพยายามจะรื้อฟื้นให้เต็มรูปแบบ มีทั้งการเลี้ยง การทอ เพื่อทำให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว เรื่องนี้กำลังคุยกันอยู่...”

(เกิด ร่มเย็น, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2558)

“...ที่เด่นชัดมากตอนนี้ น่าจะเป็นเรื่องการทำนา เพราะสามารถลดต้นทุนได้ และข้าวจะงามมากขึ้นเรื่อย ๆ และทางรัฐบาลส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ด้วย...”

(สมัย ชมพูนุศรี, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2558)

2) ความไว้วางใจ ในตำบลเปือยประชาชนมีความไว้วางใจกันในระดับที่น่าพึงพอใจ เพราะทุกหมู่บ้านของตำบลเปือย มีกลุ่มกองทุนการเงินชุมชน (กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต) ทุกหมู่บ้าน โดยกลุ่มการเงินดังกล่าว มีประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการกันเอง แต่ละกลุ่มมีอายุการดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี กิจกรรมกองทุนการเงินดังกล่าวสามารถชี้วัดเรื่องความไว้วางใจกันของประชาชนในตำบลได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนมีความกล้านำเงินของตนเองมาฝากกับกลุ่ม มีการปล่อยกู้กันเอง และทุกกลุ่มสามารถดำเนินการได้มาหลายปี ซึ่งอายุในการดำเนินการสามารถชี้วัดได้ถึงความไว้วางใจกัน และความซื่อสัตย์สุจริตได้ นอกจากนี้กลุ่มการเงินแล้วยังมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กระจายอยู่ในตำบลอีกหลายกลุ่ม แต่มีข้อน่าสังเกตว่ากลุ่มการเงินนั้นมีความยึดโยงกับหลักศาสนา เพราะกลุ่มการเงินประเภทกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีความยึดโยงกับศาสนาพุทธ และมีสหกรณ์เครดิตยูเนียน มีความยึดโยงกับศาสนาคริสต์

“...ทุกหมู่บ้านมีกลุ่มการเงินที่ชาวบ้านเขาทำเองหมด และก็อยู่ได้หลายปีแล้วนะ เรื่องกลุ่มการเงินน่าจะสื่อถึงความไว้วางใจกันได้ และอีกอย่างเราสามารถฝากบ้านไว้กับเพื่อนบ้านกันได้สบาย ไม่ค่อยมีของหาย...”

(สุริรัตน์ ราชมพูนุ, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2558)

3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความที่ประชาชนในตำบลเปือย มีอาชีพที่ใกล้เคียงกัน คือทำนา มีวิถีชีวิตใกล้เคียงกัน มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม มีการรวมกลุ่มการเงิน และกลุ่มต่าง ๆ หลากหลายกลุ่ม ส่งผลให้ในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันในระดับที่น่าพอใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานบุญประเพณี หรือกิจการงานบุญในตำบล งานศพ งานบวช และงานแต่ง ฯลฯ ได้รับความร่วมมือและประชาชนในตำบลเข้าร่วมช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นจำนวนมาก แต่จาก

การลงพื้นที่เก็บข้อมูล มีข้อกังวลของกลุ่มคนวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุว่า ในอนาคตไม่แน่ใจว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันจะยังคงมีอยู่ต่อไปได้หรือไม่ เพราะปัจจุบันกระแสของสังคมที่ต้องออกไปหางานทำที่ต่างพื้นที่ ไม่ค่อยมีเวลาอยู่บ้าน การพบปะพูดคุยกันมีน้อยลง จึงต้องคิดร่วมกันว่าทำอย่างไรวัฒนธรรมของชุมชน/ตำบล เรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรักถิ่นฐานบ้านเกิดจะยังคงอยู่และส่งต่อไปถึงลูกหลานรุ่นต่อไป

“...ญาติโยมที่เป็นคนเก่าคนแก่ของตำบลจะให้ความสำคัญเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก เพราะเราช่วยเขาเขาช่วยเรา งานบุญ งานบวช งานแต่ง งานศพ จะช่วยเหลือกันดีมากไปก่อนงาน และช่วยเก็บของให้เสร็จแล้วจึงจะกลับบ้าน แต่เดี๋ยวนี้ตรงนี้มีน้อยลงกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังมีอยู่ อนาคตคนรุ่นใหม่ไม่รู้จะเป็นอย่างไร ...”

(พระครูอุดมโพธิกิจ, สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2558)

4) ความสัมพันธ์ของประชาชนในตำบล ระบบเครือญาติในตำบลเปื่อยยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดี แต่อาจมีความใกล้ชิดกันน้อยลง เพราะญาติในรุ่นหลัง ๆ ไม่ค่อยได้อยู่ในตำบล แต่ต้องไปหางานทำนอกพื้นที่ เมื่อมีเทศกาล หรืองานบุญประเพณีครั้งหนึ่ง จึงได้กลับมาพบปะเจอกัน ซึ่งเป็นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ แล้วแต่ละคนต้องกลับไปทำงานตามเดิม จึงทำให้ระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติมีความใกล้ชิดน้อยลง แต่ระบบญาติที่ไม่ใช่เครือญาติกัน แต่เป็นญาติที่เกิดจากความคุ้นเคยกันภายในตำบลกลับมีความเข้มแข็งขึ้น เพราะถือว่าเป็นคนที่อยู่ในตำบลเดียวกันและมีลูกหลานไปทำงานต่างถิ่นเหมือนกัน มีอะไรเกิดขึ้นจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่มีความชัดเจนมากขึ้น แต่มีข้อสังเกตจากการลงพื้นที่ว่า ต้องมีการพัฒนาที่จิตใจของคนให้มากขึ้นและสม่ำเสมอ เพราะต้องต่อสู้กับกระแสของการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ ในตำบลเปื่อยต้องพัฒนาที่จิตใจ โดยการนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อความไม่รู้สึกว่าจะต้องแข่งขันกัน ไม่เช่นนั้นในอนาคตคนตำบลเปื่อยจะมีการแข่งขันกันและนำไปสู่ความสัมพันธ์ การช่วยเหลือกันที่ลดน้อยลง

“...ในตำบลส่วนใหญ่จะรู้จักกันแทบจะทั่วถึงนะ เพราะตำบลเราจะมีกิจกรรมร่วมกันบ่อย และจะมาร่วมกันที่วัดโพธิ์ศิลาบ่อย ชมรมผู้สูงอายุก็รู้จักกันทั้งตำบล เมื่อพ่อแม่รู้จักกันลูกหลานก็พลอยรู้จักกันไปด้วย และคนในตำบลมีวิถีชีวิตที่เหมือนๆ กัน จึงคุยกันรู้เรื่อง เพราะคุยเรื่องทำมาหากิน เมื่อคุยกันรู้เรื่องจึงมีความสนิทสนมกัน มีอะไรก็จะช่วยเหลือกันดี ...”

(เกิด ร่มเย็น, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2558)

“...ความเป็นพี่เป็นน้องอย่างไรก็มีให้เห็นชัดเจน ในตำบลเราจะมีชัดเจนเรื่องแบ่งปันกัน เช่น อย่างกองทุนฯ เพราะเราแบ่งปันกันจึงตั้งอยู่ได้ มีอะไรก็แบ่งกันกิน แจกให้กินกันทั้งตำบล เพราะให้แล้วมีความสุข ผมเก็บผักผลไม้จากรั้ว เอาเข้าไปในหมู่บ้าน เจอ

ใคร ผมก็แบ่ง หรือจอตลอดบอกเลยว่า ใครจะกินอะไรเชิญเลย มีความสุขที่ได้ทำ และคนอื่นก็ทำแบบผมเขอะนะ ...”

(ประยูร แผลงศร, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2558)

สรุปผลการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย ผู้วิจัยได้ปรึกษากับคณะกรรมการกองบุญสังจะสวัสดิการฯ ผู้นำในตำบล เรื่องการดำเนินงานศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย โดยได้แนวทางร่วมกันก็คือ การสร้างทีมวิจัยจากคนในพื้นที่ด้วยการรับสมัครคนในพื้นที่ที่มีจิตอาสาอยากทำงานเพื่อส่วนรวมได้จำนวน 20 คน จัดอบรมเป็นนวัตกรสวัสดิการชุมชน คือ คนในชุมชนที่เป็นผู้สร้างการเรียนรู้และความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชนและเชิญชวนคนในตำบลมาร่วมกิจกรรมของกองบุญฯ โดยในการอบรมนั้นได้ดำเนินการอบรมใน 4 เรื่องคือ 1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชนและบทบาทของนวัตกรสวัสดิการชุมชน 2) เทคนิคการทำงานในชุมชน 3) ความรู้เรื่องทุนทางสังคม และ 4) เทคนิคและวิธีการจัดเก็บข้อมูล จากนั้นได้ดำเนินการอบรม หลังจากอบรมแล้วผู้วิจัยและทีม นวัตกรสวัสดิการชุมชน ได้ลงพื้นที่ทำการศึกษาข้อมูลทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย โดยได้แบ่งประเด็นศึกษา 3 ประเด็นคือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันและทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม สรุปผลการศึกษาแต่ละประเด็นคือ ทุนมนุษย์ มีความรู้อ่านออกเขียนได้ มีสุขภาพแข็งแรงดี มีผู้นำที่เข้มแข็ง เพราะส่วนใหญ่เป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่เคยรับตำแหน่งปกครองหมู่บ้านมาก่อนแล้ว คือ เลื่อนตำแหน่งจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาเทศบาลตามลำดับ จึงมีความเป็นทีมของผู้นำชัดเจน นอกจากนี้ที่เป็นทางการแล้ว ผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่สำคัญในตำบลคือ พระครูอุคมโพธิกิจ เจ้าคณะตำบลเปือย เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในตำบล เป็นผู้นำทางด้านความคิดที่สำคัญ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มกองบุญสังจะสวัสดิการฯ และอีกหลายกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตในตำบล ในด้านทุนของสถาบัน ครอบครัวมีความอ่อนไหวต่อกระแสการพัฒนาไม่ต่างจากพื้นที่อื่น คือมีการอพยพไปหางานทำในเมืองอยู่บ้างเช่นเดียวกัน ความเป็นครอบครัวจึงมีส่วนขาดหายแรงงานและพ่อแม่ลูกไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกัน แต่ยังไม่รุนแรงมากนัก ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันได้ช่วยเติมเต็มในส่วนนี้ได้บ้าง เพราะถึงจะไปทำงานในเมืองแต่การติดต่อสื่อสารทำได้ง่าย ดังนั้นอยู่ไกลก็เหมือนใกล้ เพราะสามารถพูดคุยได้ในทันทีที่ต้องการ วัดและโรงเรียนทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างเข้มแข็ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินการแก้ปัญหาของประชาชนในตำบลได้ตามศักยภาพ โดยภาพรวมแล้วทุกสถาบันในตำบลสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ในระดับดี แต่สิ่งที่ประสบปัญหาคือ การมีวิสัยทัศน์เรื่องการพัฒนาร่วมกันของสถาบัน และการไม่มีเวทีปรึกษาหารือร่วมกันถึงทิศทางการทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้ขาดพลังในการดำเนินงาน การขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กองบุญสังจะสวัสดิการฯ ในตำบลก็เช่นเดียวกัน ทุกสถาบันขาดวิสัยทัศน์

ร่วมกันในการดำเนินงาน จึงต่างฝ่ายต่างดำเนินการในหน้าที่ของตนเอง เมื่อมีการร้องขอความร่วมมือได้มีการให้ความร่วมมือเป็นครั้ง ๆ ไป ไม่ได้มีการปรึกษาและมองเห็นอนาคตร่วมกัน ซึ่งเรื่องนี้เป็นโจทย์สำคัญที่ผู้วิจัยและคณะต้องแสวงหาคือ แนวทางการสร้างให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตำบลและเวทีปรึกษาหารือเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ร่วมนั้นให้เป็นจริง เพราะเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการเสริมความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ในด้านทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้จำแนกการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ 4) ความสัมพันธ์ของประชาชนในตำบล มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลเปือยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญคือ การทำนา การถนอมอาหาร และการทอผ้า ซึ่งในแต่ละเรื่องมีแนวโน้มลดน้อยลง มีเพียงภูมิปัญญาเรื่องการทำนา ที่มีความเห็นตรงกันว่า กำลังเกิดเป็นกระแสน่าภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมาใช้ในกระบวนการผลิตข้าวปลอดสารเคมีมากขึ้น 2) ความไว้เนื้อเชื่อใจ ในตำบลเปือยประชาชนมีความไว้วางใจกันในระดับที่น่าพึงพอใจ เพราะทุกหมู่บ้านของตำบลเปือย มีกลุ่มการเงินชุมชน (กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต) ทุกหมู่บ้าน โดยกลุ่มการเงินดังกล่าว มีประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการกันเอง แต่ละกลุ่มมีอายุไม่ต่ำกว่า 5 ปี กิจกรรมกองทุนการเงินดังกล่าวสามารถชี้วัดเรื่องความไว้วางใจกันของประชาชนในตำบลได้เป็นอย่างดี 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประชาชนในตำบลเปือย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันในระดับที่น่าพอใจ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานบุญประเพณี หรือกิจการงานบุญในตำบล งานศพ งานบวช และงานแต่ง ฯลฯ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ มีข้อกังวลของกลุ่มคนวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ว่าอนาคตไม่แน่ใจว่าความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันจะยังคงมีอยู่ต่อไปเหมือนเดิมหรือไม่ เพราะปัจจุบันกระแสของสังคมที่ประชาชนต้องออกไปหางานทำที่ต่างพื้นที่ ไม่ค่อยมีเวลาอยู่บ้าน การพบปะพูดคุยกันมีน้อยลง จึงต้องคิดร่วมกันว่าทำอย่างไรวัฒนธรรมของชุมชน/ตำบล เรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรักถิ่นฐานบ้านเกิดจะยังคงอยู่และส่งต่อไปถึงลูกหลานรุ่นต่อไป 4) ความสัมพันธ์ของประชาชนในตำบล ระบบเครือญาติมีความใกล้ชิดกันน้อยลง เพราะญาติในรุ่นหลังๆ ต้องไปหางานทำนอกพื้นที่ แต่ระบบญาติที่ไม่ใช่เครือญาติกัน แต่เป็นญาติที่เกิดจากความคุ้นเคยกันภายในตำบลกลับมีความเข้มแข็งขึ้น เพราะถือว่าเป็นคนที่อยู่ในตำบลเดียวกันและมีลูกหลานไปทำงานต่างถิ่นเหมือนกัน แต่มีข้อสังเกตจากการลงพื้นที่ว่า ต้องมีการพัฒนาที่จิตใจของคนให้มากขึ้นและสม่ำเสมอ เพราะต้องต่อสู้กับกระแสของการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ ไม่เช่นนั้นในอนาคตคนจะมีการแข่งขันกันและนำไปสู่ความสัมพันธ์ การช่วยเหลือกันที่ลดน้อยลง

บทที่ 6

ผลการศึกษาระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม

ผลการศึกษาระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน เป็นผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำเสือ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงสภาพความเป็นปัญหา เช่นเดียวกับการเรียนรู้เรื่องทุกข์ในอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการแก้ปัญหาที่สาเหตุ จากนั้นได้ทำการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการแก้ปัญหา เช่นเดียวกับสมุทัยในอริยสัจ 4 เป็นการค้นหาสาเหตุของปัญหาพร้อมกับการตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา จากนั้นจึงนำข้อมูลสภาพปัญหาและปัจจัยสนับสนุนการแก้ปัญหาเข้าสู่กระบวนการวางแผนสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมอย่างมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการระดมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control A-I-C) สามารถนำเสนอผลการศึกษาระบบการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control A-I-C)

โดยการจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถ้ำเสือ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างการรับรู้สภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ สถานการณ์ความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล และร่วมกันแสวงหากระบวนการสร้างทุนทางสังคม เพื่อเป็นปัจจัยหนุนเสริมความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการฯ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมพัฒนาชุมชน จึงได้ประยุกต์หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเสริมศักยภาพคนในพื้นที่ให้มีความรู้และเข้ามาเป็นทีมศึกษาวิจัยด้วยคือทีม นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน และได้นำเทคนิคการระดมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) มาเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) นั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เตรียมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยประชุมร่วมกับทีม นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน เพื่อวางแผนการจัดประชุมและแบ่งบทบาทการทำงาน จากนั้นได้ร่วมกัน ประสานกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมประชุมจำนวน 100 คน ประกอบด้วย 1) ประธานและคณะกรรมการ บริหารกองทุนสวัสดิการฯ 10 คน 2) กำนันผู้ใหญ่บ้านในตำบล 13 คน 3) นายกเทศมนตรี 1 คน 4) นักวิชาการพัฒนาชุมชนเทศบาล 1 คน 5) สมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ ซึ่งเป็นตัวแทน จาก 13 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน จำนวน 75 คน และจัดเตรียมอุปกรณ์และสถานที่ในการจัดประชุม วางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงสถานการณ์ของ กองทุนสวัสดิการฯ ความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล และร่วมกันวางแผนเสริมสร้างและ พัฒนาทุนทางสังคม โดยได้ขอความอนุเคราะห์สถานที่จัดประชุมที่วัดโพธิ์ศิลา เพราะเป็นที่ตั้งของ กองทุนสวัสดิการฯ

2. ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC)

2.1 ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) ในขั้นของการสร้างความรู้นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การค้นหาข้อมูลเพื่อสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชน จากที่ได้ สืบหาข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล เป็ยแล้วและสังเคราะห์แล้ว นำข้อมูลดังกล่าวมานำเสนอแก่ชุมชนเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกัน การ ประชุม (AIC) จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่จะชวนผู้เข้าร่วมประชุมวางแผน หลักการ วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมประชุมจะได้รับ เพื่อผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนจะได้มี ความรู้ในเรื่องที่จะร่วมวางแผนเพื่อพัฒนานั้น ๆ เท่าเทียมกัน และบรรลุเป้าหมายของการจัดการ ประชุม ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบให้เป็นช่วงของการค้นหาข้อมูลสู่ชุมชนและเป็นการเรียนรู้ถึง สภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ และความมีอยู่ของทุนทางสังคมร่วมกัน โดย ในช่วงแรก ผู้วิจัยร่วมกับนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ได้นำเสนอข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่จัดเก็บและสรุป สังเคราะห์แล้วแก่ชุมชน คือข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ และข้อมูลทุน ทางสังคมในตำบล จากนั้นเป็นช่วงที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความรู้และเพิ่มเติม ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นแก่ทุกคน ซึ่งได้รับความ สนใจจากผู้เข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดี ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนมากเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานในชุมชนและเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ จึงกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัยได้ ให้เวลาในช่วงนี้เป็นอย่างมาก เพราะเป็นช่วงที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของในการดำเนินงานใน กิจกรรมต่อไป ผลที่ได้จากการค้นหาข้อมูลสู่ชุมชน สามารถสร้างการรับรู้เรื่องสภาพการดำเนินงาน ของกองทุนสวัสดิการฯ แก่ผู้เข้าร่วมได้เป็นอย่างดี ทุกคนเกิดความตระหนักว่าถ้าไม่รับทำ อะไรเพื่อพัฒนาบ้างเลย กองทุนสวัสดิการฯ อาจประสบปัญหาได้ เพราะความเข้าใจเรื่อง

อุดมการณ์ของสมาชิกมีไม่มากนัก สมาชิกส่วนมากสนใจแต่สวัสดิการที่ตนเองจะได้รับ ไม่ได้คิดถึงเรื่องการช่วยเหลือกันหรือการทำบุญร่วมกัน อันเป็นหลักการสำคัญและสามารถจะทำให้เพิ่มขึ้นได้ด้วยการสร้างและฟื้นฟูวิถีคิดและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนหรือทุนทางสังคมให้ค่อย ๆ คืนกลับมา ซึ่งจากการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางนั้น มีความสอดคล้องกับความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล เพราะทุนทางสังคมทั้ง 3 ประเภทที่ทำการเก็บข้อมูลมาคือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันทางสังคมและทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีแนวโน้มลดลง ซึ่งมีความสอดคล้องกับสถานการณ์การดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่มีสภาพคงที่และมีแนวโน้มลดลง จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มเติมข้อมูลในเวทีช่วงคืนข้อมูลแก่ชุมชนนี้ สามารถสร้างการรับรู้ สร้างความตระหนัก และสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ให้กับผู้เข้าร่วมประชุมได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการพูดคุยถึงเรื่องใกล้ตัว และเป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ช่วงที่ 2 การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (นิโรธ) หลังจากที่ได้มีการคืนข้อมูลแก่ชุมชนและสามารถสร้างการรับรู้และความตระหนักแก่ชุมชนได้แล้ว ช่วงต่อมา เป็นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เช่นเดียวกับนิโรธ คือ การความคับทุกข์ อันจะเป็นแรงผลักดันหรือแรงบันดาลใจที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนมีพลังในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาต่อไป โดยในช่วงนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการกลาง ได้ทำการแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็นกลุ่มย่อยจำนวน 10 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน โดยมีนวัตกรรมสวัสดิการชุมชนเป็นวิทยากรกระบวนการกลุ่ม เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมประชุมอย่างทั่วถึงในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยได้มีการตั้งประเด็นคำถามให้ทุกกลุ่มช่วยกันคิดว่า จากที่ได้ฟังสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และรับทราบความมีอยู่ของทุนทางสังคมแล้ว ในอนาคตท่านอยากเห็นกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไร ในการประชุมกลุ่มย่อยผู้วิจัยได้เปิดโอกาสและเอื้อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ด้วยการกำหนดให้มีสมาชิก จำนวนไม่มากนัก และให้มีวิทยากรกลุ่มย่อยประจำกลุ่มจำนวนกลุ่มละ 2 คน คอยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการรวบรวมความคิดเห็นและสรุปประเด็นวิสัยทัศน์ของกลุ่ม และผู้วิจัยที่ได้ทำหน้าที่กระตุ้น เชิญชวนให้ทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งได้รับความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดี หลังจากให้เวลากลุ่มย่อยได้ระดมความคิดเห็นแล้ว ได้มีการนำเสนอและสรุปร่วมกันว่าในอนาคตทุกคนอยากเห็นกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไร ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญและที่ประชุมยอมรับร่วมกันคือ “ชุมชนจิตอาสา สวัสดิการชีวิตดีถ้วนหน้า ภาวดีพัฒนาเชื่อมโยง พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน พึ่งพาตนเอง เข้มแข็ง ยั่งยืน”

2.2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) (มรรค)

การประชุม (AIC) ในช่วงที่สอง เป็นขั้นตอนของการสร้างแนวทางการพัฒนา เช่นเดียวกับ มรรค คือหนทางแห่งความดับทุกข์ ซึ่งเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ในขั้นตอนที่ผ่านมาแล้ว ผู้วิจัยได้พูดคุยเชื่อมโยงและสรุปข้อมูลจากสถานการณ์การดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ความมีอยู่ของทุนทางสังคม และวิสัยทัศน์ร่วมหรือภาพอนาคตของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่ทุกคนที่ร่วมประชุมอยากเห็น และตั้งประเด็นอภิปรายว่า ภาพอนาคตของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ที่ทุกท่านอยากเห็นนั้นมีความสัมพันธ์กับทุนทางสังคม 3 ด้าน คือ ด้านมนุษยสถานบันทางสังคม และภูมิปัญญาและวัฒนธรรมหรือไม่ ซึ่งได้มีผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า คนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ถ้าคนเป็นคนดีมีคุณภาพ มีคุณธรรม ย่อมส่งผลดีต่อกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ สถาบันทางสังคม คือ ครอบครัว วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน มีส่วนในการสนับสนุนกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพราะจัดได้ว่าเป็นอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เมื่อทุกคนที่เข้าร่วมประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า ความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จะเกิดขึ้นได้ องค์กรประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมให้กลับคืนมาเท่าที่จะทำได้ จากนั้นเป็นการดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) ต่อ โดยได้แบ่งการดำเนินการในขั้นตอนนี้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การคิดโครงการ/กิจกรรมร่วมกัน และช่วงที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ/กิจกรรม ดังนี้ ช่วงที่ 1 การคิดโครงการ/กิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้การแสวงหาแนวทางพัฒนา มีประสิทธิภาพและเกิดการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็น 3 กลุ่ม ตามประเด็นของทุนทางสังคม คือ กลุ่มที่ 1 ระดมสมองแสวงหาแนวทางสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ กลุ่มที่ 2 ระดมสมองแสวงหาแนวทางสร้างและพัฒนาทุนสถาบันทางสังคม และกลุ่มที่ 3 ระดมสมองแสวงหาแนวทางสร้างและพัฒนาทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมเลือกเข้าร่วมกลุ่มย่อยได้ตามความชำนาญและความชอบ ซึ่งในกลุ่มย่อยจะมีวัตรสัจจะสวัสดิการชุมชน เป็นวิทยากร กระบวนการช่วยอำนวยความสะดวกกลุ่มละ 6 คน สรุปผลที่ได้จากการระดมสมองแสวงหาแนวทางในการสร้างทุนทางสังคมได้ดังนี้ กลุ่มที่ 1 แนวทางการสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ ได้ระดมสมองและสรุปแผนการดำเนินงานเพื่อสร้างทุนทางสังคมในมิติทุนมนุษย์ เน้นการพัฒนาที่จิตใจ มีแนวทางในการดำเนินการคือ 1) พระสงฆ์เป็นผู้นำหลัก จัดกิจกรรมทางศาสนาพยายามอธิบายสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และอธิบายสร้างความเข้าใจเรื่องบุญกุศลที่

เกิดจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่วนกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ เช่น การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการร่วมสร้างทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในการจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 2) ด้านบ้านเมือง มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นหลัก เพราะ มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเน้นการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ เช่น การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล/หมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งฝ่าย การให้เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี 3) การพัฒนาทุนมนุษย์ภายในกองทุนสังฆะสวัสดิการฯ ที่มีความสำคัญต่อความเข้มแข็งของกองทุนสังฆะสวัสดิการฯ คือกลุ่มสมาชิกและกลุ่มของคณะกรรมการ โดยในส่วนของสมาชิกและคณะกรรมการ ส่วนหนึ่งได้รับการพัฒนาจิตใจและการสร้างความเข้าใจปรัชญา จากการศึกษาพระสงฆ์เทศน์และอธิบายผ่านกิจกรรมงานบุญประเพณีต่างๆ อีกด้านหนึ่งนวัตกรสวัสดิการชุมชน จะต้องทำหน้าที่สร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์แก่สมาชิกด้วยการจัดเวทีพูดคุยในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจหลักปรัชญาและอุดมการณ์แก่สมาชิก 4) การเสริมศักยภาพคณะกรรมการ โดยที่ประชุมมีความคิดเห็นร่วมกันว่า ที่ผ่านมามีการดำเนินงานของคณะกรรมการขาดการประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันหลังจากการดำเนินงานเสร็จแล้วทุกเดือน ซึ่งการไม่ประชุมของคณะกรรมการ ดังกล่าวทำให้คณะกรรมการไม่รับรู้ผลการดำเนินงาน รู้เพียงประธานและเลขาเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่การทุจริตได้ ดังนั้นหลังจากทำงานเสร็จในแต่ละครั้งคณะกรรมการควรประชุมสรุปข้อมูลเพื่อรับทราบร่วมกันก่อน 5) การกำหนดค้ำให้กองทุนสังฆะสวัสดิการฯ เป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา กลุ่มที่ 2 แนวทางการสร้างและฟื้นฟูทุนสถาบันทางสังคม ได้ระดมสมองและสรุปแผนการดำเนินงานเพื่อสร้างทุนทางสังคมในมิติทุนสถาบันทางสังคม มีแนวทางในการดำเนินการคือ สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบล คือ ครอบครัว (บ้าน) วัดและโรงเรียน ซึ่งในอดีตมีบทบาทสำคัญมาก แต่ในปัจจุบันมีสถาบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากในระดับตำบล สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบลได้ทำหน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี แต่ขาดวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ขาดการประสานงานและการบูรณาการการทำงานร่วมกัน ในกลุ่มจึงเสนอว่า ควรแสวงหาแนวทางเสริมสร้างและบูรณาการการทำงานร่วมกัน ระหว่าง สถาบันบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มที่ 3 แนวทางสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้ระดมสมองและสรุปแผนการดำเนินงานเพื่อสร้างทุนทางสังคมในมิติทุน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีแนวทางในการดำเนินการคือ 1) ผู้นำและผู้เข้าร่วมประชุมในที่นี้ ทำคนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน โดยให้ทุกคนมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ต่อกัน ดังคำกล่าวที่ว่า ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมนี้ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณ และการดำเนินการให้ยุ่งยากอะไร ขึ้นอยู่ที่ใจของผู้นำและผู้ที่มาประชุมในวันนี้ 2) การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล เพื่อสร้างรูปธรรมให้เห็นผลจากการที่ทุกคนมีความเสียสละเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน โดยเปิดรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป ตั้งคณะกรรมการคัดเลือกเด็กและเยาวชนในตำบลที่มีผลการเรียนดีแต่ขาดแคลนทุนในการศึกษาและ 3) การฟื้นฟูธนาคารข้าวให้กลับคืนมา เพราะที่ผ่านมามีการดำเนินการแล้วเคยประสบความสำเร็จแต่ก็ประสบปัญหาและล้มเลิกไป กลุ่มย่อยมีความเห็นร่วมกันว่า การมีธนาคารข้าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการช่วยเหลือกันที่เป็นรูปธรรม และในกลุ่มย่อยได้อภิปรายและมีความเห็นร่วมกันว่า ทุนทางวัฒนธรรมนี้มีความเชื่อมโยงกับทุนมนุษย์ ถ้าสามารถพัฒนาทุนมนุษย์ได้แล้ว ทุนทางวัฒนธรรมจะเกิดตามมาเพราะเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ ช่วงที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ/กิจกรรม หลังจากที่แต่ละกลุ่มได้นำเสนอกิจกรรมที่ได้จากการระดมสมองของกลุ่มแล้ว ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นอภิปรายนำว่า การมาร่วมกันประชุมในวันนี้เป้าหมายคือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทุนัจจะสวัสดิการฯ และในช่วงที่ผ่านมาที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมถึงอนาคตว่า “ชุมชนจิตอาสา สวัสดิการชีวิตดีถ้วนหน้า ภาวพัฒน์ เชื่อมโยง พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน พึ่งพาตนเอง เข้มแข็ง ยั่งยืน” จากนั้นได้ร่วมกันอภิปรายและมีความเห็นร่วมกันว่า การที่จะทำให้อกองทุนัจจะสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็งและดำเนินการไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมที่ทุกคนอยากเห็นได้นั้น ควรต้องมีการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล เพราะกองทุนัจจะสวัสดิการฯ ก่อเกิดมาจากการอาศัยทุนทางสังคมและดำเนินการมาได้ถึงวันนี้ก็ด้วยทุนทางสังคม เพื่อให้การจัดลำดับกิจกรรมและการวางแผนพัฒนาร่วมกันเกิดประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้นำเสนอปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกองทุนัจจะสวัสดิการฯ ที่ได้จากเวทีสนทนากลุ่ม คณะกรรมการและสมาชิกให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ฟัง เพื่อการดำเนินแก้ไขปัญหาและอุปสรรคนั้นได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 1) ความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์กองทุนัจจะของสมาชิก มีน้อย ซึ่งถือมีสำคัญต่อการตั้งอยู่ได้ของกองทุนัจจะ 2) การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของกองทุนัจจะสวัสดิการฯ 3) คณะกรรมการทุกคนไม่รับรู้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน ซึ่งอาจนำไปสู่การชักออกเงินได้ และ 4) ขาดแคลนคนรุ่นใหม่หรือคณะกรรมการสำรองเพื่อเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์และองค์ความรู้ของการบริหารจัดการกองทุนัจจะสวัสดิการฯ จากนั้นผู้วิจัยและทีมงานวัดการสวัสดิการชุมชน ได้สร้างการมีส่วนร่วมให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนร่วมใน

การจัดกลุ่มกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1

กิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และการสร้างฟื้นฟูทุนทางสังคม

ที่	ปัญหาการดำเนินงานของกองทุนฯ	กิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม
1	ความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนฯ ของสมาชิกมีน้อย	<ol style="list-style-type: none"> 1) การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการสร้างทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ (ทุนมนุษย์) 2) การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในการจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก (ทุนมนุษย์) 3) การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ทุนมนุษย์) 4) การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล/หมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งฝ่าย การให้เกียรติยกย่องจิตศรัทธาทำความดี (ทุนมนุษย์) 5) การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนฯ ในแต่ละหมู่บ้าน โดยนวัตกรสวัสดิการชุมชน (ทุนมนุษย์) 6) บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่าง สถาบันบ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ทุนทางสถาบัน) 7) ผู้นำและผู้เข้าร่วมประชุมในที่นี้ ทำคนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน (ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม) 8) การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล (ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม) 9) การฟื้นฟูธนาคารข้าว (ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม)
2	การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของกองทุนฯ	<ol style="list-style-type: none"> 1) การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนฯ ในแต่ละหมู่บ้าน โดยนวัตกรสวัสดิการชุมชน (ทุนมนุษย์) 2) การประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันของคณะกรรมการกองทุนฯ หลังจากการดำเนินงานเสร็จแล้วทุกเดือน (ทุนมนุษย์)
3	คณะกรรมการทุกคนไม่รับรู้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน ซึ่งอาจนำไปสู่การชักออกเงินได้	<ol style="list-style-type: none"> 1) การประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันของคณะกรรมการกองทุนฯ หลังจากการดำเนินงานเสร็จแล้วทุกเดือน (ทุนมนุษย์)
4	ขาดแคลนคนรุ่นใหม่หรือคณะกรรมการสำรองเพื่อเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์และองค์ความรู้ของการบริหารจัดการกองทุน	<ol style="list-style-type: none"> 1) การอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน (ทุนมนุษย์) 2) การกำหนดให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ไร่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน (ทุนมนุษย์)

จากตารางสามารถอธิบายโดยใช้ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกองทุน สัจจะสวัสดิการฯ เป็นตัวตั้ง ได้ดังนี้ ปัญหาที่ 1 ความเข้าใจในปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุน สัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิกมีน้อย ดำเนินการแก้ไขด้วยการสร้างทุนทางสังคมด้านทุนมนุษย์ ด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้ 1) สอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันคือ ทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ 2) สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่อง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในการจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก 3) การสอดแทรก เนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 4) การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล/หมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งฝ่าย การให้เกียรติยกย่องเชิดชู คนทำความดี 5) การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุน สัจจะสวัสดิการฯ ในแต่ละหมู่บ้านโดยนั้ตกรสวัสดิการชุมชน ดำเนินการแก้ไขด้วยการสร้างทุนทางสังคมด้านทุนสถาบันทางสังคม ด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้ 6) บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่าง สถาบันบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และดำเนินการแก้ไขด้วยการเสริมสร้างทุนทางสังคมด้านทุนวัฒนธรรม ด้วยโครงการดังต่อไปนี้ 7) ผู้นำและผู้เข้าร่วมประชุมในที่นี้ ทำหน้าที่เป็น ตัวอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน 8) การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล และ 9) การฟื้นฟูบูรณาการข้าว ปัญหาที่ 2 การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา ดำเนินการแก้ไขด้วยการสร้างทุนทางสังคมด้านทุนมนุษย์ ด้วยกิจกรรม การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ในแต่ละหมู่บ้านโดยนั้ตกรสวัสดิการชุมชน ปัญหาที่ 3 คณะกรรมการทุกคนไม่รับรู้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน ซึ่งอาจนำไปสู่การยกยอกเงินได้ ดำเนินการแก้ไขด้วยการสร้างทุนทางสังคมด้านทุนมนุษย์ ด้วยกิจกรรม การประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันของคณะกรรมการ หลังจากการดำเนินงานทุกเดือน ปัญหาที่ 4 ขาดแคลนคนรุ่นใหม่หรือคณะกรรมการสำรองเพื่อเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์และองค์ความรู้ของการบริหารจัดการกองทุน สัจจะสวัสดิการฯ ดำเนินการแก้ไขด้วยกิจกรรมดังนี้ คือ 1) การสร้างทุนทางสังคมด้านทุนมนุษย์ ด้วยกิจกรรม การอบรมนั้ตกรสวัสดิการชุมชน และ 2) การกำหนดให้กองทุน สัจจะสวัสดิการไทบ้านเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา

ในช่วงนี้เป็นช่วงการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ผู้วิจัยจึงได้ขอความเห็นจากที่ประชุมว่ากิจกรรมใดมีความสำคัญหรือเราควรทำกิจกรรมใดบ้าง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของกองทุน สัจจะสวัสดิการฯ ในที่ประชุมมีการอภิปรายและมีความเห็นร่วมกันว่า ด้วยระยะเวลาที่มีของ ผู้วิจัยและที่มนั้ตกรสวัสดิการชุมชน ควรทำทุกกิจกรรมโดยการแบ่งงานกันทำ ตั้งเป็นคณะทำงาน ขับเคลื่อนงานแต่ละประเภทตามทุนทางสังคม จะได้เกิดความเคลื่อนไหวและสร้างความตื่นตัวแก่

ประชาชนในตำบลได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นที่ประชุมจึงสรุปมีความเห็นร่วมกันว่า ทางตำบลสามารถทำทุกกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอมาได้

2.3 ขั้นตอนการวางแผนแต่ละกิจกรรม (Control หรือ C)

ขั้นตอนการวางแผนแต่ละกิจกรรม เป็นความต่อเนื่องจากการจัดลำดับกิจกรรม ซึ่งที่ประชุมได้มีมติร่วมกันว่าทางตำบลมีความประสงค์จะดำเนินการทุกกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวบรรลุเป้าหมาย ผู้วิจัยโดยคำแนะนำของผู้เข้าร่วมประชุมจึงได้ขอความเห็นในการแต่งตั้งคณะทำงาน โครงการสร้างและฟื้นฟูทางสังคม 3 คณะ ได้แก่ 1) คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูมนุษย 2) คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูสถานทางสังคม และ 3) คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนเลือกเป็นคณะทำงานได้ตามความชำนาญ และให้มีการเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการ โดยที่ประชุมเสนอให้เจ้าคณะตำบลนายกเทศมนตรี และกำนัน เป็นที่ปรึกษาคณะทำงาน ส่วนผู้วิจัยและทีมนักตรวศวัตติการชุมชนมีหน้าที่ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมทำในทุกชุดของคณะทำงาน เมื่อมีคณะทำงานครบทั้ง 3 คณะแล้ว ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มย่อยให้คณะทำงานแต่ละชุดวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมที่ได้คิดร่วมกันแล้วในช่วงที่ผ่านมา โดยมีประเด็นคือ กิจกรรมที่จะดำเนินการ วิธีการดำเนินงาน ที่มาของงบประมาณและผลลัพธ์ที่อยากเห็น หลังจากแบ่งกลุ่มรับผิดชอบแล้ว แต่ละกลุ่มได้ร่วมกันวางแผนตามประเด็นที่กำหนดให้ โดยสรุปการวางแผนแต่ละกลุ่มได้ดังนี้ กลุ่มที่ 1 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูมนุษย ได้ระดมสมองและอภิปรายร่วมกันแล้วสรุป แนวทางการสร้างทุนมนุษยได้จำนวน 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการสร้างทานบารมี และการปฏิบัติตนตามหลักทศ 6 เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ วิธีการดำเนินงาน โดยการหารือกับเจ้าคณะตำบลขอความอนุเคราะห์พระคุณเจ้าที่ทำการเทศน์ในทุกวันพระได้อธิบายสอดแทรกเนื้อหาดังกล่าว เพื่อสร้างความตระหนัก และซึมซับสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยคณะทำงานจะทำหน้าที่สรุปเนื้อหาสาระให้ประชาชนได้ฟังในตอนท้ายของการเทศน์ในทุกวันพระ งบประมาณไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ทางชุมชนมีการทำบุญและฟังเทศน์ในทุกวันพระอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่เพิ่มเนื้อหาและวิธีการดำเนินการเพียงเล็กน้อย ที่ไม่สร้างความเสียหายในกิจกรรมเดิมผลลัพธ์ที่อยากเห็น คือ สมาชิกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ทุกคนมีความเข้าใจในปรัชญาและอุดมการณ์ มีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมขององบุญสัจจะสวัสดิการฯ และกิจกรรมสาธารณะ กิจกรรมที่ 2 การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน (สังคหวัตถุ 4 ทศ 6 และพรหมวิหารธรรม) ในกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก วิธีการดำเนินงาน การสาธยายพระไตรปิฎกเป็นกิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการใน

ช่วงเวลาเย็น 19.00 น. ของทุกวันพระอยู่แล้ว แต่ดำเนินการเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน และกลุ่ม เป้าหมายในการทำบุญวันพระตอนเช้าและการสาธยายพระไตรปิฎกตอนเย็นมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง คือการสาธยายพระไตรปิฎกจะได้คนกลุ่มวัยกลางคน เยาวชนและเด็กเพิ่มเข้ามาด้วย เพราะเป็นกิจกรรมการอ่านหนังสือพระไตรปิฎกในแต่ละหมวด และเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงที่ทุกคนว่างเว้นจากการประกอบอาชีพแล้ว และกำหนดจัดเพียง 3 เดือนช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น จึงทำให้คนในตำบลตั้งจิตอธิษฐานมาเข้าร่วมในกิจกรรมนี้มากเป็นพิเศษ เพราะเป็นเวลาที่สะดวกว่างจากการทำงาน และมีกำหนด เวลาช่วงสร้างบุญบารมีเพียง 3 เดือนเท่านั้น ดังนั้นการที่มีการอธิบายหลักธรรม คุณธรรมในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน ทั้งก่อนและหลังเสร็จกิจกรรมสามารถดำเนินการได้ และสร้างการรับรู้แก่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างมากกว่ากลุ่มเป้าหมายในช่วงเวลาทำบุญในวันพระช่วงเช้า งบประมาณ ไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว ผลลัพธ์ที่อยากเห็นประชาชนในตำบลได้รับรู้และน้อมนำหลักธรรมเรื่องการอยู่ร่วมกัน การเอื้ออาทรช่วยเหลือสงเคราะห์กัน และการปฏิบัติตนต่อกันในตำบล ไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต สร้างความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขให้เกิดขึ้นในตำบล กิจกรรมที่ 3 การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่เน้นเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกัน (สังคหวัตถุ 4 ทิศ 6 และพรหมวิหารธรรม) ให้มากขึ้นวิธีการดำเนินงาน การจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการสอนเด็กและเยาวชนในตำบล ในทุกวันอาทิตย์อยู่ก่อนแล้ว แต่ที่ผ่านมาได้อบรมสั่งสอนเนื้อหาตามหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การสอบได้เป็นสำคัญ แต่เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเด็กเยาวชนและการอยู่ร่วมกันในตำบลมากยิ่งขึ้น จึงควรเพิ่มเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนคือ การที่เด็กและเยาวชนสามารถนำไปปฏิบัติและเอื้อต่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ด้วย ดังนั้นจึงควรสอดแทรกความรู้ปรัชญาอุดมการณ์ พร้อมทั้งหลักธรรมที่สำคัญต่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ในการเรียนการสอนด้วย งบประมาณไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว ผลลัพธ์ที่อยากเห็น เด็กและเยาวชนมีความรู้เรื่องความเป็นมา ปรัชญาอุดมการณ์ หลักการ กฎกติกา และประโยชน์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และได้เรียนรู้ซึมซับหลักธรรมที่สำคัญต่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และนำไปปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ กิจกรรมที่ 4 การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล การให้เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี วิธีการดำเนินงาน ในการจัดกิจกรรมในชุมชน ผู้นำชุมชนทุกระดับชั้นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาประชาชนมีส่วนร่วมด้วยกำลังลงมือทำเท่านั้น แต่ขาดการมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และลงมือทำ จากนั้นไปผู้นำควรเพิ่มการมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ เพื่อสร้างความตระหนักและรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมให้แก่

ประชาชนในชุมชน จะสามารถสร้างความสามัคคีและยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ดี งบประมาณ ไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นกิจกรรมการพูดคุยเสริมการดำเนินงานพัฒนาที่ผู้นำชุมชนทำอยู่ก่อนแล้ว ผลลัพธ์ที่อยากเห็น ประชาชนในชุมชนทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมพัฒนา ลงมือทำด้วยความเต็มใจ และเกิดความตระหนักช่วยกันดูแลและดำเนินกิจกรรมพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน กิจกรรมที่ 5 การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนจะสวัสดิการฯ มีการอภิปรายร่วมกันถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์น้อย เพราะที่ผ่านมาทางคณะกรรมการกองทุนจะสวัสดิการฯ ไม่ได้มีกิจกรรมเชิงรุกเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว มีการประชุมใหญ่ประจำปีมีวาระมาก และสมาชิกอยู่ไกลไม่สะดวกที่จะเดินทางมาร่วมประชุมได้ จึงไม่เกิดการรับรู้และไม่เข้าใจปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนจะสวัสดิการฯ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวให้ได้ผลทางกลุ่มจึงได้เสนอ วิธีการดำเนินงาน การทำงานเชิงรุก โดยการไปจัดเวทีสนทนากลุ่มหรือประชุมย่อยในทุกหมู่บ้าน ทั้ง 13 หมู่บ้าน และควรเป็นช่วงเย็นที่ประชาชนสะดวกเข้าร่วมและเป็นเวทีพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ จะสามารถ สร้างความเข้าใจแก่สมาชิกได้ดี โดยให้นักสวัสดิการชุมชนผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการ ลงพื้นที่จัดเวทีทุกหมู่บ้าน งบประมาณไม่จำเป็นต้องใช้ เพราะทำงานด้วยจิตอาสา ผลลัพธ์ที่อยากเห็น เกิดความตื่นตัวของสมาชิกในทุกหมู่บ้าน เพราะมีการจัดเวทีพูดคุยกับทุกหมู่บ้านภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง และสมาชิกทุกคนมีความเข้าใจถึงปรัชญา อุดมการณ์ และกฎกติกา เพิ่มมากขึ้น และสามารถนำไปปฏิบัติได้ ส่งผลต่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกองทุนจะสวัสดิการฯ กิจกรรมที่ 6 การกำหนดให้กองทุนจะสวัสดิการฯ ไร่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน ในกลุ่มย่อยมีการอภิปรายว่า เด็กและเยาวชนในโรงเรียนเป็นบุคลากรที่สำคัญของตำบลในอนาคต ถ้ามุ่งหวังให้กองทุนจะสวัสดิการฯ มีคนสืบทอดเจตนารมณ์และมีความมั่นคง สมควรอย่างยิ่งที่จะหาแนวทางผลักดันให้เป็นชุดความรู้หนึ่งในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้อำนวยการ โรงเรียน กลุ่มที่ 2 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนสถาบันทางสังคม ได้ระดมสมองร่วมกันในกลุ่มแล้ว มีความเห็นร่วมกันว่า ที่ผ่านมาทุกสถาบันทางสังคมสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ในระดับที่น่าพอใจ แต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนยังไม่ดีเท่าที่ควรนั้น ปัญหาเกิดจากที่สถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล ไม่ได้บูรณาการการทำงานร่วมกัน แต่เป็นในลักษณะต่างคนต่างทำ ส่งผลให้ขาดพลังในการทำงาน ทางกลุ่มจึงร่วมกันอภิปรายและเสนอกิจกรรมเพื่อสร้างทุนสถาบันทางสังคมจำนวน 1 กิจกรรม คือ การบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่าง สถาบันบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วิธีการดำเนินงาน จัดเวทีเชิญตัวแทนของสถาบันทางสังคมดังกล่าว เข้าร่วมประชุมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมและหารือการทำงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลร่วมกัน งบประมาณ ขอรับการสนับสนุนจาก

เทศบาลตำบลเปือย ผลลัพธ์ที่อยากเห็น คือการทำงานร่วมกันของสถาบันทางสังคม การร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและใช้ข้อมูลเป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลร่วมกัน กลุ่มที่ 3 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้ระดมสมองและอภิปรายร่วมกันแล้ว เสนอกิจกรรมเพื่อสร้างทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจำนวน 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนในการพัฒนาตำบล ทำตนให้เป็นอย่างที่คิดต่อประชาชนเด็กและเยาวชน (สังคหวัตถุ 4 ทิศ 6 และพรหมวิหารธรรม) เพราะการเป็นตัวอย่างที่ดี จะส่งผลให้ประชาชนเด็กและเยาวชนในตำบลมีความเกรงใจและนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเองสืบไป การทำตัวเป็นตัวอย่างของผู้นำชุมชน เช่น การเป็นคนใฝ่เรียนรู้ การเป็นคนมีน้ำใจ การช่วยเหลือผู้อื่นสม่ำเสมอ การเป็นคนอ่อนโยน สุภาพ ละเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นต้น วิธีการดำเนินงาน จัดเวทีต้นแบบตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน เชิญผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านเข้าร่วมแลกเปลี่ยนแนวคิด สร้างความตระหนักและยึดถือปฏิบัติร่วมกัน งบประมาณ ขอรับบริจาคค่าอาหารจากผู้นำชุมชน ผลลัพธ์ที่อยากเห็น ผู้นำชุมชนเกิดความตระหนักในการทำตนเองเป็นต้นแบบที่ดี เพื่อสร้างความเกรงใจและยึดถือเป็นแบบอย่างของประชาชน เด็กและเยาวชน กิจกรรมที่ 2 การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล ด้วยเยาวชนในตำบลหลายคนมีผลการเรียนดี แต่ขาดความพร้อมและกำลังใจในการเรียน ดำเนินชีวิตแบบไม่มีจุดหมาย และมีความรู้สึกที่ตนเองมีความแยกส่วนจากชุมชน ไม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การทำงานพัฒนาชุมชน หรือแก้ปัญหาดังกล่าว เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ทำให้เยาวชนไม่มีความผูกพันต่อชุมชน อันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญคือสำนึกรักบ้านเกิด วิธีการดำเนินงาน เปิดรับบริจาคจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน คหบดี และประชาชนทั่วไปในตำบล ทำการสำรวจข้อมูลเด็กที่เรียนดี แต่มีปัญหาเรื่องเงิน แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกมอบให้ทุกปี ผู้รับในปีนี้มีสิทธิรับในปีถัดไป ทำอย่างนี้เรื่อยไป อย่างน้อยทำให้เกิดความรักความผูกพันขึ้นระหว่างคนในตำบลด้วยกัน เด็กและเยาวชนจะรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และประการสำคัญเด็กและเยาวชนจะเคารพผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ในตำบลมากขึ้น และดูแลปกครองง่าย งบประมาณ ขอรับบริจาค ผลลัพธ์ที่อยากเห็น ความสามัคคีสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในตำบล เด็กและเยาวชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจ กิจกรรมที่ 3 การฟื้นฟูธนาคารข้าว วิธีการดำเนินงาน เชิญประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านหารือถึงแนวทางการพัฒนาธนาคารข้าวให้มีประสิทธิภาพและสร้างความเอื้ออาทรให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพราะธนาคารข้าวนั้นเป็นการแสดงถึงความเอื้ออาทรและแสดงถึงความสามัคคีกันอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการยืมข้าวไปกินในครัวเรือน งบประมาณ ในการประชุมปรึกษาหารือกันไม่จำเป็นต้องใช้ ผลลัพธ์ที่อยากเห็น ประชาชนมีความสามัคคี เอื้ออาทร และช่วยเหลือกัน เป็นการรื้อฟื้นทุนทางสังคมด้านการช่วยเหลือเอื้ออาทร

กัน กิจกรรมที่ 4 การประชุมของคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ หลังดำเนินการกลุ่มเสร็จแล้วทุกเดือน สาเหตุเกิดจากการที่คณะกรรมการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ไม่ตรงกัน ขาดเอกภาพในการสื่อสาร และคณะกรรมการขาดโอกาสและเวลาในการเรียนรู้ร่วมกัน จึงควรนำหลักกรรมเรื่องอปริหานิยธรรม 7 คือ การหมั่นประชุมกันเนืองนิจ มาเป็นแนวทางในการพัฒนาวิธีการดำเนินงานกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เปิดทำการทุกวันที่ 9 ของเดือน เมื่อดำเนินการเสร็จแล้ว ก่อนที่คณะกรรมการจะกลับจัดให้มีการประชุมเพื่อสรุปข้อมูลจำนวนเงินที่สมาชิกจ่ายสทบกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ จำนวนเงินที่กลุ่มจ่ายสวัสดิการให้แก่สมาชิก สรุปปัญหาอุปสรรคในการทำงานของแต่ละฝ่าย แล้วหารือแนวทางการแก้ไขหรือการดำเนินการให้ดีขึ้นในเดือนถัดไป งบประมาณ ไม่ต้องใช้ ผลลัพธ์ที่อยากเห็น ความโปร่งใสในการบริหารจัดการกองทุนฯ คณะกรรมการเกิดการเรียนรู้และพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้น เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC)

เมื่อดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเรียบร้อยแล้ว ผลที่ได้คือผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการรับรู้สถานการณ์และปัญหาการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และรับทราบถึงความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล ที่มีแนวโน้มลดน้อยลง จากนั้นได้มีการอภิปรายและมีความเห็นร่วมกันว่า กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ก่อเกิดมาได้เพราะทุนทางสังคมเรื่องการมีน้ำใจต่อกัน การช่วยเหลือกัน เอื้ออาทรกัน สามัคคีกัน และการคิดว่าการช่วยเหลือกัน เป็นการทำบุญด้วยการให้ทานร่วมกัน ซึ่งทุนทางสังคมดังกล่าวในตำบล มีแนวโน้มลดน้อยลง ดังนั้นเพื่อให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็งและยั่งยืน จำเป็นต้องเสริมความเข้มแข็งที่ฐานคือทุนทางสังคม จึงได้ร่วมกันตั้งคณะทำงาน 3 คณะเพื่อดำเนินงานจัดกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม โดยแต่ละคณะทำงานได้ดำเนินงานจัดกิจกรรมในพื้นที่ดังนี้

คณะทำงานที่ 1 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ มีกิจกรรมที่ร่วมกันวางแผนไว้จำนวน 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมที่ 1 การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการสร้างทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างการเทศน์ในทุกวันพระ กิจกรรมที่ 2 การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก กิจกรรมที่ 3 การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กิจกรรมที่ 4 การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล การให้เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี กิจกรรมที่ 5 การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญา

และอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ในแต่ละหมู่บ้าน กิจกรรมที่ 6 การกำหนดให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ทั่วประเทศเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน

กิจกรรมที่ 1 การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการสร้างทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างการเดินทางทุกวันพระ ในชั้นแรกคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ ได้เข้ากราบนมัสการขอคำปรึกษาจากเจ้าคณะตำบลเปือย ถึงแนวทางและความเป็นไปได้ในการดำเนินกิจกรรม การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ในการเทศน์ของพระสงฆ์ทุกวันพระ และหลังกิจกรรมการสาธยายพระไตรปิฎก ที่จัดขึ้นช่วงเย็นของทุกวันพระ ตลอดช่วงเช้าพรรษา ซึ่งเจ้าคณะตำบลท่านมีความเห็นดีด้วย สามารถดำเนินการได้ ท่านเจ้าคณะตำบลจะทำหนังสือขอความร่วมมือกับทุกวัดในเขตตำบล เพื่อให้ถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน ประชาชนในตำบลจะได้เกิดความเข้าใจชัดเจนร่วมกัน จากนั้นคณะทำงานได้เดินทางเข้าไปกราบนมัสการเจ้าอาวาสทุกวัดในเขตตำบล เพื่อปรึกษาหารือการดำเนินการกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเจ้าอาวาสทุกวัดเป็นอย่างดี เมื่อถึงวันพระ คณะทำงานได้จัดทีมงานไปประจำทุกวัด เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพระสงฆ์ และสาธุชนผู้มาทำบุญทุกคนหลังจากที่พระสงฆ์เทศน์จบแล้ว และในช่วงเย็นที่มีการสาธยายพระไตรปิฎกจบแล้ว คณะทำงานโครงการได้ดำเนินการเช่นนี้ทุกวันพระ จากการสังเกตติดตามของผู้วิจัยและนวัตกรสวัสดิการชุมชน เห็นความตั้งใจของพระสงฆ์ที่ทำการเทศน์ ที่ได้นำแนวคิด ปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มาอธิบายให้สาธุชนที่มาร่วมทำบุญทุกวันพระมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญโดยเฉลี่ย 150-200 คน ได้ฟังประกอบกับนิทานชาดก และหลักธรรมในการดำเนินชีวิต สาธุชนที่มาทำบุญไม่รู้สึกละเลยอะไรถึงเนื้อหาที่พระสงฆ์ได้สอดแทรกในการเทศน์ ตั้งใจฟังอยู่ในอาการสำรวม ในช่วงเทศน์จบแล้ว ผู้วิจัย และคณะทำงานสร้างทุนมนุษย์ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับประชาชนที่มาร่วมทำบุญ ได้แนะนำโครงการ แนะนำตัวให้ประชาชนได้รู้จักแล้ว ในช่วงวันพระแรก ๆ ทำอย่างเป็นทางการพูดอธิบายผ่านเครื่องขยายเสียงเพื่อให้ทุกคนได้ยิน โดยอธิบายถึงเป้าหมายที่แท้จริง ประโยชน์และเหตุปัจจัยที่จะทำให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เข้มแข็ง ในวันพระต่อมาได้ปรับวิธีการดำเนิน งานจากเป็นทางการ มาเป็นการพูดคุยเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อเข้าถึงประชาชนในทุกกลุ่ม ผลที่เกิดขึ้นคือมีการพูดคุยถามตอบกันแบบธรรมชาติ สามารถอธิบายและทำความเข้าใจได้ดี ได้พบกับประชาชนที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกด้วย และเมื่อฟังแล้วมีความสนใจจะสมัครเข้าร่วมด้วยแต่ต้องรอให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เปิดรับก่อน ซึ่งคณะทำงานได้ขอชื่อที่อยู่ และเบอร์โทรศัพท์ไว้เพื่อนำไปให้คณะกรรมการ ได้แจ้งข่าวการรับสมัครสมาชิก ซึ่งการพูดคุยกลุ่มเล็กอย่างไม่เป็นทางการนี้ เห็นปฏิภานที่สำคัญ คือ ประชาชนมีการซักถามข้อข้องใจ แต่เป็นการซักถามแบบไม่เป็นทางการ ในลักษณะรับประทานอาหารไปด้วย พูดคุยกันไปด้วย ซึ่งใช้ระยะเวลา

ในการพูดคุยกันต่อหลังจากพระสงฆ์เทศน์จบแล้วประมาณ 30 นาที และในวันพระต่อ ๆ มา จะมีข้อคำถามเพิ่มมากขึ้น จึงได้เข้าไปสอบถามและได้รับคำตอบว่า เมื่อกลับไปบ้านแล้ว ตนได้ไปพูดคุยกับสมาชิกท่านอื่นที่ไม่ได้มาทำบุญด้วย แล้วคนเหล่านั้นก็ฝากให้มาถามด้วย เป็นการสนทนากันอย่างไม่เป็นทางการ แต่สามารถสร้างการรับรู้และเข้าใจแก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี ในส่วนของคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ หลังจากพูดคุยกับประชาชนแล้ว ได้มีการนั่งประชุมถอดบทเรียน (After Action Review :AAR) ประเมินผลการทำงานร่วมกันว่าเป็นอย่างไร และจะทำให้ดีขึ้นได้อย่างไรในครั้งต่อไป เพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพคณะทำงานทุกคน อันจะส่งผลต่อการสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์และทุนความรู้ ที่จะขับเคลื่อนงานในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

กิจกรรมที่ 2 การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก การจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎกนี้ กำหนดจัดขึ้นทุกวันพระ เวลา 19.00-21.00 น. ในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน มีการรับลงทะเบียนผู้เข้าร่วมด้วย โดยเฉลี่ยผู้เข้าร่วม 100-150 คน ผู้ที่เข้าร่วมมีช่วงอายุที่หลากหลายทั้งเด็กเยาวชนที่เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เด็กนักเรียนจากโรงเรียนที่คณะครูจัดให้เข้าร่วมหมอนเวียนแต่ละช่วงชั้นวัยกลางคนและผู้สูงอายุ การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน เป็นบทบาทของพระสงฆ์อธิบายหลังจากสาธยายพระไตรปิฎกจบแล้ว นั่งสมาธิบำเพ็ญจิตภาวนา ใช้เวลาประมาณ 15 นาที แล้วต่อด้วยแผ่เมตตา ซึ่งทุกคนที่เข้าร่วมนั่งสำรวจฟังด้วยความสงบ ผลที่เกิดขึ้นได้ปลูกฝังแนวคิดเพื่อพัฒนาจิตใจ ในโอกาสที่เหมาะสมเพราะเป็นช่วงที่สาธุชนมีจิตใจที่อ่อนโยน เหมาะแก่การตั้งสอน และเป็นช่วงเวลาที่ไม่นานเกินไป ผู้วิจัยและคณะทำงานประชุมถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมร่วมกับเจ้าคณะตำบล มีความพึงพอใจกับภาพที่ปรากฏ ที่ผ่านมาช่วงนั่งสมาธิจะอธิบายหลักธรรมอยู่แล้ว แต่ไม่ได้เจาะจงเรื่องเกี่ยวกับกองบุญสังจะสวัสดิการฯ แต่ในช่วงนี้ให้ความสำคัญกับหลักธรรม หลักปฏิบัติและผลที่จะได้จากการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจปรัชญาอุดมการณ์และเป้าหมายของกองบุญสังจะสวัสดิการฯ เพื่อสร้างสมาชิกให้มีคุณภาพและเกิดความยั่งยืน

กิจกรรมที่ 3 การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมที่วัดโพธิ์ศิลา ดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว โดยมีนักเรียนจากโรงเรียนในตำบลจำนวน 98 คน สอนวันอาทิตย์ตั้งแต่ 2 โมงเช้า ถึง 4 โมงเย็น ที่ผ่านมานั้นได้สอนเนื้อหาใน 4 วิชา คือ ภาวะ ธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเบญจศีลเบญจธรรม ผู้วิจัยและคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ ได้เข้ากราบนมัสการพระสงฆ์ที่ทำการสอน เรียนปรึกษาถึงแนวทางในการสอดแทรกเนื้อหาเรื่องความสามัคคีและการช่วยเหลือกัน ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้รับความเมตตาช่วยเหลือเป็นอย่างดี จากพระสงฆ์

ผู้สอน ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบกับนักเรียน ได้สอบถามมีนักเรียนเกินกว่าครึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกของบุญ
 สัจจะสวัสดิการฯ แต่ส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่องอะไรเกี่ยวกับบุญสัจจะสวัสดิการฯ เลย เพราะพ่อแม่
 สมัครและส่งเงินสมทบให้ จึงได้ถือโอกาสอธิบายให้นักเรียนได้ฟัง สร้างความเข้าใจถึงหลักการ
 ปรัชญาและอุดมการณ์ที่สำคัญ ตลอดจนประโยชน์คือบุญกุศลที่จะเกิดแก่สมาชิกทุกคน ที่ทำบุญ
 ช่วยเหลือเพื่อนๆ คนในตำบลเดียวกัน จากนั้นได้สรุปผลการดำเนินการในวันแรกร่วมกับพระสงฆ์
 และคณะทำงาน มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องหลักธรรมและข้อปฏิบัติกับ
 การดำเนินงานของบุญสัจจะสวัสดิการฯ เป็นเรื่องที่ดีมาก เพราะเด็กเหล่านี้จะโตขึ้นเป็นผู้ดูแล
 กองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ในอนาคต ถ้าได้ปลูกฝังและสร้างการรับรู้เรียนรู้ตั้งแต่เด็กจะทำให้เด็ก
 และเยาวชนมีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันด้านจิตใจต่อกระแสสังคมมากขึ้น และมองเห็นคุณค่า
 ของบุญสัจจะสวัสดิการฯ เพิ่มมากขึ้น และได้ขอความอนุเคราะห์พระสงฆ์ให้ทำการสอดแทรก
 เนื้อหาดังกล่าวให้กับนักเรียนในทุกวันอาทิตย์ตามความเหมาะสม ผู้วิจัยและคณะทำงาน จะขอ
 โอกาสพบกับเด็กนักเรียนทุกวันอาทิตย์ช่วงโมฆะสุดท้าย เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในตำบลต่อไป

กิจกรรมที่ 4 การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล การให้
 เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี ในเบื้องต้นผู้วิจัยและคณะทำงาน ได้เข้าหารือกับกำนันและ
 ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน เพราะมีความใกล้ชิดกับประชาชนและมีส่วนริเริ่มในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
 ในชุมชน ได้หารือถึงแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมและการยกย่องผู้ทำความดีในหมู่บ้านและใน
 ตำบล ในประเด็นสร้างการมีส่วนร่วมนั้น ได้รับข้อมูลจากผู้นำว่า จะใช้หอกระจายข่าวในการ
 ประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในชุมชนให้ประชาชนทราบและขอความร่วมมือประชาชนที่
 สะดวกเข้าร่วม ที่ผ่านมามีความร่วมมือจากประชาชนในระดับที่น่าพอใจ เพราะประชาชนบาง
 คนติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมได้ แต่ได้มีการมาบอกกล่าวให้ทราบ ส่วนเรื่องการยกย่องผู้ทำความ
 ดียังไม่มีผลการดำเนินการ จึงได้หารือในเรื่องนี้ร่วมกัน และได้ข้อสรุปว่า ในทุกหมู่บ้านในตำบลเปือย
 มีกิจกรรมหนึ่งที่ทำกันอยู่แล้ว คือการทำบุญกลางหมู่บ้าน ซึ่งจัดขึ้นทุกปี ทุกหมู่บ้าน และถ้าบ้าน
 ใกล้กันก็จัดรวมกันด้วย ถ้าจะทำการยกย่องคนทำความดีในหมู่บ้าน สามารถทำได้ในงานทำบุญ
 ดังกล่าว เพราะเป็นเรื่องดี เรื่องบุญกุศล และเป็นวันที่คนในหมู่บ้านได้มารวมกันอยู่แล้ว เป็นการ
 มอบเกียรติบัตรผู้ทำความดีประจำหมู่บ้าน ที่รักษากฎระเบียบของบุญสัจจะสวัสดิการฯ ไม่ขาด
 ส่งเงินสมทบรายเดือน เสียสละทำงานเพื่อส่วนร่วม ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและสังคมตามสมควร
 กิจกรรมดังกล่าวเป็นการยกย่องคนดีประจำหมู่บ้าน โดยมีพระสงฆ์และผู้นำชุมชนเป็นผู้พิจารณา
 ในช่วงการวิจัยได้ดำเนินการจัดเป็นปีแรก แต่ละหมู่บ้านได้จัดมอบเกียรติบัตรยกย่องคนทำดี
 รวมกันจำนวน 47 คน ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่จัดขึ้นในตำบล จากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วม
 กิจกรรม ส่วนใหญ่เห็นด้วยที่จัดกิจกรรมเช่นนี้ เป็นการให้กำลังใจผู้ทำดี และสร้างแรงบันดาลใจให้

คนทำดีเพิ่มมากขึ้น จะส่งผลให้มีคนทำดีในตำบลมากขึ้น เป็นการสร้างและฟื้นฟูทุนความดีอันเป็นฐานการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นคนดีและมีจิตใจเสียสละเพื่อส่วนรวมอันจะส่งผลต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนทุกอย่างในตำบล

กิจกรรมที่ 5 การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ในแต่ละหมู่บ้าน สืบเนื่องจากการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมมีความเห็นว่าคุณกรรมการควรทำงานเชิงรุก คือเข้าไปหาประชาชนที่หมู่บ้านข้าง ที่ผ่านมามีจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำนักงานกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ สมาชิกที่มาเข้าร่วมมีจำนวนไม่มากนัก ผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมไม่ค่อยรู้เรื่องจึงไม่ค่อยเห็นคุณค่าและไม่เข้าใจ จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ควรมีการจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ แก่ประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน โดยผู้ที่มีหน้าที่จัดคือ คณะกรรมการ ผู้วิจัยและทีมนักวิจัยสวัสดิการชุมชน ร่วมกับคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ เบื้องต้นได้ประชุมร่วมคณะทำงาน วางแผนด้านรูปแบบในการจัดเวที เนื้อหาที่จะพูดในเวที ปฏิทินการลงพื้นที่ และการประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบการจัดเวทีควรเป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเอง ไม่เป็นทางการ เพราะคณะทำงานได้เรียนรู้จากการพูดคุยในวันพระหลังพระเทศน์มาแล้ว และควรจัดในช่วงเย็น ที่ประชาชนว่างจากการทำงานแล้ว ก่อนเริ่มเวทีเป็นการชี้แจงวัตถุประสงค์ จากนั้นแบ่งกลุ่มเล็ก ๆ พูดคุย เพื่อคุณภาพในการสร้างการเรียนรู้ เนื้อหาประกอบด้วยประวัติความเป็นมา ปรัชญาอุดมการณ์ หลักการ และกฎกติกาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นการพูดคุยในลักษณะวิทยากรกระบวนกร ถามตอบ เพื่อสร้างความเข้าใจในกลุ่มเล็ก ๆ ร่วมกัน ปฏิทินการลงพื้นที่จำนวน 13 ครั้ง จัดเวทีทุกวันศุกร์ เวลา 18.30 น. ตามลำดับหมู่ที่ของหมู่บ้าน โดยนักวิจัยสวัสดิการชุมชนและผู้วิจัยจะเข้าพบและขอความอนุเคราะห์จากผู้ใหญ่บ้านแจ้งให้ประชาชนได้ทราบ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านเป็นอย่างดี เพราะได้ผ่านเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วมด้วยกันมาแล้ว และรับทราบเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี ในการลงพื้นที่จัดเวทีสร้างการเรียนรู้ปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ นั้น ได้จัดขึ้นครบทั้ง 13 หมู่บ้าน เป็นการจัดแบบประชุมกลุ่มย่อย เน้นคุณภาพในการประชุม โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 838 คน ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ซึ่งในการจัดเวทีแต่ละหมู่บ้านหลังจัดเวทีเสร็จคณะทำงานได้จัดประชุมเพื่อถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพทีมคณะทำงานและพัฒนาวิธีการจัดกิจกรรมทุกเวที ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า การแบ่งกลุ่มย่อยพูดคุย และการฟังความคิดเห็นของประชาชนให้มาก เป็นการสร้างการเรียนรู้ภายในกลุ่มได้ดี การสร้างความเข้าใจหลักปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ผ่านการจัดเวทีในหมู่บ้านเป็นการทำงานเชิงรุก มาให้บริการด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ แก่สมาชิกและประชาชนถึงในหมู่บ้าน

กิจกรรมที่ 6 การกำหนดให้กองทุนสุขภาพจะสวัสดิการไต่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูคนมนุษย์ ได้หารือกับคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้อำนวยการโรงเรียน ได้นำเสนอโครงการสร้างและฟื้นฟูทางสังคมในตำบล โดยเป็นการศึกษาวิจัย และได้มีการเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งตำบลเข้าร่วมประชุมด้วย จัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วมและมีกิจกรรมหนึ่งที่ผู้เข้าร่วมในเวทิดังกล่าวได้เสนอ คือ การกำหนดให้กองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสร้างการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน ที่จะโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตที่จะรับภาระสืบทอดเจตนารมณ์กองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ ต่อไป คณะกรรมการสถานศึกษาทุกท่านสนับสนุน เพราะเป็นเรื่องที่ดี ที่จะสร้างความรู้ให้กับคนในตำบลได้รู้องค์ความรู้ดี ๆ ในตำบล และในอนาคตกองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ จะได้มีลูกหลายที่รู้เรื่องตอนเรียนแล้วดำเนินการต่อไปเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในตำบลต่อไป แต่เรื่องนี้จะกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้หรือไม่ ต้องนำเรื่องเข้าหารือกับคณะครูผู้รับผิดชอบแต่ละโรงเรียน แล้วผลักดันให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของประชาชนในตำบลต่อไป

คณะทำงานที่ 2 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูสถาบัน สืบเนื่องจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม มีกิจกรรมที่ร่วมกันวางแผนไว้จำนวน 1 กิจกรรม คือ การบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่าง สถาบันบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะทำงานได้ดำเนินการคือ เชิญผู้นำแต่ละสถาบันประกอบด้วย เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดทุกวัด นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 21 ท่าน เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกันว่าจะมีแนวทางบูรณาการการทำงานและสร้างวิสัยทัศน์การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนร่วมกันอย่างไร ที่ประชุมได้ร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุและปัญหาในการดำเนินงานของสถาบันทางสังคมที่ผ่านมา มีความเห็นตรงกันว่าทุกสถาบันได้ทำหน้าที่ของตนได้ตามภารกิจเต็มกำลังแล้ว แต่ไม่มีการประสานงานกัน จึงไม่มีการรับรู้ข้อมูลการทำงานของแต่ละสถาบัน ในบางโอกาสจึงขาดการทำงานที่ส่งเสริมกัน แต่กลับกลายเป็นทำงานซ้ำซ้อนกัน ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลมีประสิทธิภาพขึ้น ที่ประชุมมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรมีเวทีประชุมร่วมของผู้นำสถาบันทางสังคมเช่นนี้ทุกไตรมาส (การปฏิบัติตามหลักอภินิหารธรรม) ในหนึ่งปีประชุม 4 ครั้ง จะมีความเหมาะสม เพื่อมาแลกเปลี่ยนแนวคิดและแผนงานของแต่ละสถาบันทางสังคม เพื่อสถาบันทางสังคมอื่นจะมีแนวทางดำเนินการช่วยหนุนเสริมเพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือ ความอยู่ดีมีสุข มีสุขภาพแข็งแรงของพี่น้องประชาชนในตำบล ซึ่งภารกิจที่มีความสอดคล้องกับกองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ ที่สำคัญคือการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย การมอบทุนการศึกษา และการช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนในระหว่างที่ไม่ได้มีการประชุมกัน ขอให้คณะกรรมการกอง

บุญสัจจะสวัสดิการฯ และ นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ทำหน้าที่ประสานงานแจ้งข่าวสารกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้นำสถาบันทางสังคมให้ทราบ เพราะผู้นำสถาบันทางสังคมมีภารกิจในหน้าที่ของตนเองแล้ว คณะกรรมการบริหารกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ และนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน จะมีความคล่องตัวกว่า ประกอบกับว่ากิจกรรมการประชุมเช่นนี้ เกิดขึ้นได้เพราะเป็นความคิดริเริ่มของโครงการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ อยู่แล้ว คณะกรรมการกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ และนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน จะมีความชัดเจนในกระบวนการดำเนินงานและเป้าหมายของการทำงานที่สุด ในระหว่างที่ทำการศึกษาวิจัย มีการประชุมร่วมกัน 2 ครั้ง และผู้นำสถาบันทางสังคมเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพียง และมีแนวทางที่สำคัญต่อการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมคือ 1) ผู้นำสถาบันทางสังคมมีความเห็นสนับสนุนกิจกรรมการจัดถนนสายความดีและถนนสายวัฒนธรรม เพื่อฟื้นฟูประเพณีการให้เกียรติผู้สูงอายุในชุมชน และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมของประชาชนในตำบล ผ่านกิจกรรมถนนสายวัฒนธรรม เป็นการสร้างความสามัคคี 2) การที่ผู้นำสถาบันทางสังคมจะทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนและเยาวชนในตำบล ด้วยการลดละ เลิกอบายมุข เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ และ 3) ผู้นำสถาบันทางสังคมได้ร่วมบริจาคทุนการศึกษาให้กับผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ที่มีความมุ่งมั่นจะจัดตั้งกองทุนการศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชนประจำหมู่บ้าน

คณะทำงานที่ 3 คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่ร่วมกันวางแผนไว้จำนวน 4 กิจกรรม สามารถสรุปสาระสำคัญของการดำเนินงานได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนในการพัฒนาตำบล ทำคนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน ได้ดำเนินการคือ เบื้องต้นคณะทำงานได้เข้ากราบนมัสการเจ้าคณะตำบล เพื่อขอความอนุเคราะห์ท่าน ในการกล่าวขำกับผู้นำและประชาชนที่เป็นแกนนำในตำบลในวาระและโอกาสต่าง ๆ ที่ท่านได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ว่าขอให้ผู้นำเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติตน เพื่อสร้างต้นแบบที่ดีให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งทางเจ้าคณะตำบลท่านยินดีให้ความอนุเคราะห์พร้อมทั้งท่านได้กล่าวว่า เป็นหน้าที่หลักที่พระสงฆ์ควรทำอยู่แล้ว จากนั้นคณะทำงานได้เข้าร่วมประชุมผู้นำสถาบันทางสังคม ที่มีการจัดขึ้นในตำบล และได้ขอความร่วมมือผู้นำสถาบันทางสังคมทุกท่านในการทำตนเป็นตัวอย่างแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากผู้นำทุกท่านเป็นอย่างดี

กิจกรรมที่ 2 การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล ในเบื้องต้นได้ประชุมคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และร่วมกันหาแนวทางในการดำเนินงานจัดตั้งกองทุนการศึกษาระดับตำบล แต่ที่ประชุมมีความเห็นว่าจะเป็นไปได้ยาก เพราะตำบลมีพื้นที่กว้าง มีประชากรมาก ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย และที่สำคัญต้องใช้งบประมาณในการ

มอบทุนการศึกษามาก เพราะมีเด็กในตำบลมาก คณะทำงานมีความกังวลว่าจะดำเนินการได้ไม่ประสบความสำเร็จและจะสร้างความเสียหายมากกว่าจะทำให้เกิดความสามัคคี ในที่ประชุม คณะทำงานมีความเห็นสอดคล้องกันว่าถ้าเป็นไปได้ควรดำเนินการนำร่องสัก 1 หมู่บ้านก่อน เพื่อเรียนรู้กระบวนการทำงาน แล้วค่อยขยายไปสู่หมู่บ้านอื่น ๆ หรือตำบลต่อไป แต่เพื่อให้เกิดความชัดเจนและความรอบคอบมากขึ้น คณะทำงานจึงนำเรื่องเข้าหารือที่ประชุมผู้นำสถาบันทางสังคม มีการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง และมีความสอดคล้องกันว่า ถ้าทำทั้งตำบลกังวลเรื่องศักยภาพของคณะทำงาน และงบประมาณจะไม่มีเพียงพอ ถ้าจะทำในระดับตำบลต้องใช้เวลาศึกษาแนวทางและวางแผนให้รอบคอบก่อน แต่เพื่อไม่ให้กิจกรรมที่วางแผนมาไม่เกิดขึ้น และเพื่อเป็นการทดลองเรียนรู้ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 จึงขออาสาเป็นหมู่บ้านนำร่องจัดตั้งกองทุนการศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชนในหมู่ที่ 1 ซึ่งที่ประชุมผู้นำสถาบันทางสังคมได้ร่วมกันบริจาคเงินสมทบกองทุนด้วย จากนั้น คณะทำงานได้ร่วมประชุมหารือกับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ว่าจะดำเนินการอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า เบื้องต้นต้องประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนและเยาวชนในหมู่บ้านรับทราบก่อน จากนั้นจึงขอรับบริจาคจากประชาชนทั่วไปและคัดเลือกเด็กและเยาวชนที่มีผลการเรียนและพฤติกรรมดี แต่ขาดแคลนทุน ให้ได้รับทุนการศึกษาในปีนี้เป็นไปก่อน และปีต่อ ๆ ไป จะทยอยมอบให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านต่อไป ซึ่งในช่วงการศึกษาวิจัยนี้ได้ดำเนินการมอบทุนการศึกษาได้ 1 รุ่น ซึ่งมีเด็กและเยาวชนที่ได้รับทุนจำนวน 47 ทุน ๆ ละ 900 บาท สำหรับเด็กที่มีผลการเรียนดี และทุนละ 500 บาท สำหรับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมด้านวัฒนธรรมการช่วยเหลือกัน เป็นการสร้างสำนึกรักท้องถิ่นและการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านแก่เด็กและเยาวชน และเป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีโอกาสทางการศึกษาอันเป็นทุนความรู้ด้วย ซึ่งผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 มีความมุ่งมั่นว่าปีต่อไปจะดำเนินการอีกและจะดำเนินการไปเรื่อย ๆ เพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมด้านการเอื้ออาทรช่วยเหลือกันให้เห็นเป็นรูปธรรมและเกิดกระแสนี้ในตัวแก่ประชาชนในตำบลอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ 3 ธนาคารข้าว คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้เข้าไปพูดคุยกับคณะกรรมการดำเนินการธนาคารข้าว เพื่อรับทราบข้อมูลและสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ได้หารือถึงแนวทางการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานที่สามารถช่วยแก้ปัญหาประชาชนได้ และเป็น การแสดงถึงความเอื้ออาทรและช่วยเหลือกันให้ประชาชนที่เข้าร่วมได้เห็น ซึ่งได้สรุปร่วมกันว่าจะสร้างความชัดเจนแก่สมาชิกด้วยการให้ยืมข้าวไปสีบริโภคนวันแม่ (12 สิงหาคม) และกำหนดให้สมาชิกส่งคืนข้าวพร้อมกันทุกคนในวันพ่อ (5 ธันวาคม) เพื่อให้สมาชิกทุกคนจำง่ายและให้สมาชิกทุกคนมีการกระทำที่ยึดโยงกับสิ่งที่ประชาชนเคารพและเทิดทูนมากที่สุดคือสถาบัน

พระมหากษัตริย์ อันจะส่งผลให้สมาชิกปฏิบัติตามกติกาของธนาคารที่เน้นให้สมาชิกช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสำคัญ ซึ่งในระหว่างดำเนินการวิจัย ธนาคารข้าวได้ทดลองกติกาและรูปแบบใหม่ ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกนำข้าวมาร่วมหุ้นกับธนาคารข้าว โดยมีสมาชิกนำข้าวมาร่วมหุ้นได้จำนวน 10 ต้น ทางธนาคารเก็บรักษาไว้เพื่อระยะเวลาข้ามข้าวในวันแม่ ซึ่งมีสมาชิกมาเยี่ยมข้าวจากธนาคารไปหมดและในการส่งข้าวคืนในวันพ่อ สมาชิกมาส่งครบจำนวนและครบทุกคนในวันเดียว ซึ่งในวันดังกล่าวมีการทำงานร่วมกันทั้งคณะกรรมการและสมาชิกอย่างเข้มแข็ง และสามารถสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก และระหว่างสมาชิกและสมาชิกอย่างชัดเจน

กิจกรรมที่ 4 การประชุมคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ หลังดำเนินการกลุ่มเสร็จแล้วทุกเดือน คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้เข้ากราบนมัสการปรึกษากับเจ้าคณะตำบล ซึ่งท่านเป็นที่ปรึกษากองทุนสัจจะสวัสดิการฯ อยู่ ท่านเห็นดีด้วยและยินดีจะไปร่วมประชุมด้วย จากนั้นได้ไปปรึกษากับคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ได้รับคำตอบว่าสามารถประชุมได้ในเวลาเที่ยงตรงของทุกวันทำการ เพราะเป็นช่วงเวลาที่คณะกรรมการดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อถึงวันดำเนินการคือวันที่ 9 ของทุกเดือน เวลาเที่ยงวัน จึงได้มีการประชุมคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ สรุปข้อมูลจำนวนเงินที่สมาชิกจ่ายสมทบ จำนวนเงินที่จ่ายสวัสดิการให้แก่สมาชิก สรุปปัญหาอุปสรรคในการทำงานของแต่ละฝ่ายแล้วหารือแนวทางการแก้ไขหรือการดำเนินการให้ดีขึ้นในเดือนถัดไป ซึ่งในช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัยได้ประชุมร่วมกันจำนวน 10 เดือน สามารถสร้างการรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นของกลุ่ม เช่น จำนวนเงินสมทบ จำนวนเงินจ่ายสวัสดิการ สรุปบคุลของการทำงานประจำเดือนและหารือการทำงานให้ดีขึ้นในเดือนถัดไป ร่วมกันของคณะกรรมการทุกคนได้เป็นอย่างดี คณะกรรมการสื่อสารข้อมูลได้ตรงกันเป็นเอกภาพ และเกิดความสามัคคีมากขึ้นในหมู่คณะกรรมการ เพราะที่ผ่านมา เมื่อมาถึงต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตนเองในการบริการสมาชิก ไม่ค่อยได้พูดคุยกัน แต่เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการทุกคนได้สรุปข้อมูล รายงานข้อมูล และพูดคุยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงแนวทางการพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น ทำให้งานในหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ไม่ค้าง เพราะแต่ละฝ่ายต้องรายงานผลการทำงานให้ที่ประชุมทราบ และร่วมตรวจสอบข้อมูลของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ร่วมกัน ทำให้เกิดความถูกต้องและรอบคอบมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

การสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดและวันพระ เช่น การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์ในการเทศน์ของพระสงฆ์ในวันพระและการอธิบายอานิสงค์ของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในช่วงท้ายของการสวดพระไตรปิฎก ดังนั้นจึงมีเวทีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานเกิดขึ้นที่วัดทุกวันพระ เพราะผู้วิจัย นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน คณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ผู้นำชุมชน และคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมทั้ง 3 ชุด มาร่วมทำบุญอยู่แล้ว จึงถือโอกาสพูดคุยติดตามการปฏิบัติงานร่วมกันในวันพระ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในภาคีที่ทำงานร่วมกันและรับรู้แผนงานกิจกรรมที่แต่ละคณะทำงานจะดำเนินงาน และสามารถวางแผนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้

ขั้นตอนที่ 4 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้

การสร้างการเรียนรู้จัดได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเข้มแข็งของการดำเนินงานของกลุ่มและของชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทั้งแก่คณะทำงานและสมาชิกที่เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการจัดให้มีการจัดการความรู้ผ่านเวทีถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติงาน (After Action Review : AAR) ของคณะทำงานทุกชุดทุกกิจกรรมเพื่อสร้างทุนมนุษย์และทุนภูมิปัญญาให้มีอยู่ในตำบล ดำเนินการภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง และมีความสั้นกระชับตรงต่อเวลา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความสบายใจให้แก่คณะทำงาน ซึ่งในการจัดเวทีถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติงานนั้น มีแนวคำถามที่ชวนคุยเพื่อสร้างการเรียนรู้และพัฒนางานให้ดีขึ้นจำนวน 4 คำถาม คือ 1) การจัดกิจกรรมครั้งนี้บรรลุเป้าหมายหรือไม่ 2) เรื่องอะไรที่ทำได้ดี เพราะอะไร 3) เรื่องอะไรที่ทำไม่ได้ดี เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีจัดใหม่ครั้งต่อไปจะอย่างไรให้ดีขึ้น แล้วให้คณะทำงานแต่ละท่านได้แสดงความคิดเห็น และสุดท้ายผู้วิจัยกับนวัตกรรมสวัสดิการชุมชนจะสรุปข้อมูลให้คณะทำงานได้ฟังอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งขั้นตอนการถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติงานนี้ สามารถสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานในตำบลได้เป็นอย่างดี และทำให้เกิดการจัดกิจกรรมในครั้งต่อมามีความชัดเจนมากขึ้น และในช่วงท้ายของเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย ได้จัดให้มีเวทีถอดบทเรียนคณะทำงานร่วมกันทุกชุด มีผู้เข้าร่วมจำนวน 100 คน ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าร่วมในเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) มีการดำเนินการเวทีถอดบทเรียนเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การทบทวนวิสัยทัศน์ร่วมของคณะทำงาน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอลำดับเหตุการณ์ความเป็นมาของกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย โดยมีการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันว่า “ชุมชนจิตอาสา สวัสดิการชีวิตดีถ้วนหน้า ภาวิพัฒนาเชื่อมโยงพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน พึ่งพาตนเอง เข้มแข็ง ยั่งยืน” จากนั้นได้ร่วมกันคิดกิจกรรมเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์ร่วม เกิดคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม 3 คณะ จากนั้นแต่ละคณะทำงานได้ไปดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ จบแล้ว ในวันนี้จึงได้มีการจัดเวทีถอดบทเรียนเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

ช่วงที่ 2 ช่วงสร้างการเรียนรู้ผ่านการระดมสมอง ได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยคณะทำงานเป็น 3 กลุ่ม และมีประเด็นคำถามในการระดมสมองว่า 1) การจัดกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ บรรลุเป้าหมายหรือไม่ 2) เรื่องอะไรที่ทำได้ดี เพราะอะไร 3) เรื่องอะไรที่ทำไม่ได้ไม่ดี เพราะอะไร และ 4) ถ้ามีจัดใหม่ครั้งต่อไปจะทำอย่างไรให้ดีขึ้น สามารถสรุปสาระสำคัญที่เกิดขึ้นจากการระดมสมองได้ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองทุนฯ บรรลุเป้าหมาย เพราะมีสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในตำบลมากมาย หลังจากมีการดำเนินกิจกรรมนี้ เช่น ประชาชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมสาธารณะมากขึ้น ในกรณีการขอความร่วมมือทำบุญตักบาตรทุกวันเสาร์แรกของเดือนที่ถนนสายวัฒนธรรม ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมาร่วมงานเพิ่มมากขึ้นทุกเดือน และปรากฏการณ์เยาวชนแสดงออกถึงความสำนึกรักท้องถิ่นและการทำความดีตอบ โดยผู้ที่ได้รับทุนการศึกษารุ่นแรก ร่วมบริจาคเงินสมทบทุนการศึกษาประจำหมู่บ้านให้แก่รุ่นน้องด้วย เป็นต้น และคณะทำงานจะดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของการจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 2) สิ่งที่ทำได้ดี คือ ความร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ ในตำบล ในการจัดกิจกรรม และได้รับความร่วมมือกับประชาชนเป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้เพราะความชัดเจนของเนื้อหาและเป้าหมายของกิจกรรม และผู้วิจัยและทีมนักตรสวัสดิการชุมชนเข้าร่วมกับคณะทำงานชุดต่างๆ อย่างใกล้ชิด ทำให้ช่วยอธิบายและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานได้ทันที 3) สิ่งที่ทำไม่ได้ไม่ดี คือ กิจกรรมการจัดตั้งกองทุนการศึกษาในระดับตำบล เพราะไม่สามารถดำเนินการได้ในระดับตำบล ด้วยเวลาจำกัด แต่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้เป็นหมู่บ้านนำร่อง 1 หมู่บ้าน และจะค่อย ๆ ขยายไปสู่ระดับตำบลต่อไป ที่เป็นเช่นนั้นเพราะระยะเวลาจำกัด และมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ 4) ถ้ามีจัดใหม่ครั้งต่อไปจะทำอย่างไรให้ดีขึ้น มีข้อมูลที่สอดคล้องกันทั้ง 3 กลุ่มว่า ครั้งต่อไปอยากให้ทำไปได้เรื่อย ๆ ตลอดไป ไม่มีกำหนดด้วยเวลา เพราะการกระทำกิจกรรมในชุมชนบางครั้งไม่สามารถกำหนดเวลา

ได้ตามที่เราต้องการ เพราะมีปัจจัยหลายอย่างทั้งผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไป ดังนั้นถ้าไม่มีเวลาจำกัดจะสามารถทำได้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 สรุปกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม

กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของกองทุนสัจจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย อำเภอเสี้ยว อำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเรียนรู้ปัญหาคือสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นการศึกษา ปัญหาที่มีอยู่ให้รู้จริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการแก้ปัญหาตามอริยสัจ 4 ขั้นที่ 1 คือ ทุกข์ ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปัจจัยสนับสนุนการแก้ปัญหาคือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลและการตั้งสมมติฐานในการ แก้ปัญหาว่า ทุนทางสังคมจะสามารถแก้ปัญหาให้กับการจัดสวัสดิการชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับขั้นที่ 2 ตามหลักธรรมอริยสัจ 4 คือ สมุทัย สืบหาสาเหตุของการเกิดทุกข์และกำหนดสมมติฐานในการแก้ ทุกข์ และขั้นตอนที่ 3 ร่วมกันพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับนิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ การกำหนดรู้ความดับทุกข์ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม หรือการกำหนดเป้าหมาย ร่วมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในตำบล และมรรค คือ หนทางแห่งความดับทุกข์ ได้แก่ การร่วมกัน แสวงหากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการจัดสวัสดิการ ชุมชน การดำเนินงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมดังกล่าวให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชน จึงประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research : CBR) การประชุมเชิงปฏิบัติการ วางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation - Influence - Control : AIC) กระบวนการ เรียนรู้ (learning process) และการจัดการความรู้ (Knowledge management) ดำเนินงานด้วยการสร้าง การเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหา (สภาพการดำเนินงานของกองทุนฯ) ศึกษาปัจจัยสนับสนุนการ แก้ปัญหา (ทุนทางสังคม) ขั้นตอนนี้เป็นการนำข้อมูลทั้งส่วนที่เป็นปัญหาและส่วนที่เป็นปัจจัย สนับสนุนในการแก้ไขปัญหามาให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ วิเคราะห์ เกิดความตระหนักและวางแผน ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ด้วยการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความ ตระหนัก สร้างการมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสร้างการเรียนรู้ในการดำเนินงานเพื่อ แก้ปัญหา เป็นการสร้างทุนมนุษย์ในพื้นที่คือ นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ซึ่งจะเป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่อใน พื้นที่ และคณะทำงาน 3 คณะ คือ คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ คณะทำงานสร้างและฟื้นฟู ทุนสถาบันทางสังคม และคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ตามแนวทางการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ซึ่งคณะทำงานดังกล่าว

เกิดขึ้นจากเวทีประชุม AIC และดำเนินการจัดกิจกรรมตามแนวทางที่ได้จากการระดมสมองผ่านเวทีประชุม AIC กิจกรรมทั้งหมดมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีนวัตกรรมสวัสดิการชุมชนและคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพราะกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มีมูลเหตุการเกิดขึ้นจากทุนทางสังคมคือความมีน้ำใจ เอื้ออาทร ทำบุญช่วยเหลือกันเป็นสำคัญ ผู้นำชุมชน คณะทำงานทั้ง 3 ชุด นวัตกรรมสวัสดิการชุมชนและคณะกรรมการได้ดำเนินการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพราะทุกภาคส่วนในตำบลมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า การดำเนินการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมต้องอาศัยความต่อเนื่องจึงจะเกิดความยั่งยืน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังจากดำเนินการกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม คือ 1) สมาชิกมีความเข้าใจปรัชญาอุดมการณ์และปฏิบัติตามกฎกติกาของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มากขึ้น 2) มีประชาชนมาสมัครเป็นสมาชิกกองทุนเพิ่มขึ้นจำนวน 143 คน 3) เกิดนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน คือ คนในพื้นที่ที่มีความรู้เรื่องสวัสดิการชุมชน ทุนทางสังคม และมีทักษะในการทำงานกับชุมชน เข้ามาร่วมเป็นกรรมการเสริมความเข้มแข็งให้กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ 4) คณะกรรมการมีการประชุมร่วมกันทุกเดือน เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน ร่วมตรวจสอบความถูกต้อง และเกิดความเป็นเอกภาพในการสื่อสารกับสมาชิก และผลลัพธ์ที่เกิดแก่ชุมชนคือ 5) ชุมชนมีความสามัคคีกันมากขึ้น เกิดกิจกรรมที่ดี เพื่อสร้างความดีร่วมกันมากขึ้น เช่น การเกิดขึ้นของถนนสายวัฒนธรรม ที่มีกิจกรรมการตัดบาตรทุกวันเสาร์แรกของเดือนดำเนินการมาเป็นระยะเวลา 1 ปี และชุมชนมีความเห็นพ้องกันว่าควรจะจัดให้มีต่อเนื่องไปเพื่อพัฒนาสู่การเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญสร้างบารมีและที่ท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับ โบราณสถานเสมาพันปีที่มีอยู่แล้วที่วัดโพธิ์ศิลา ในชุมชนมีความรักความสามัคคีกันมากขึ้นเพราะในกิจกรรมตัดบาตรทุกวันเสาร์แรกของเดือนมีประชาชนเข้าร่วมในปริมาณที่มากขึ้น 6) ผู้นำท้องที่และท้องถิ่นซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมหลักของตำบลมีเวทีประชุมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลมีเอกภาพมากขึ้น 7) ในส่วนของกองทุนการศึกษาของหมู่ที่ 1 มีเรื่องที่สร้างความประทับใจให้กับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านคือ เด็กที่ได้รับทุนการศึกษารุ่นแรก ซึ่งขณะนั้นเรียนอยู่ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ได้รับทุน 500 บาท ตอนนี้อยู่จบแล้วไปทำงานที่กรุงเทพฯ กลับบ้านมาช่วงปีใหม่ได้นำเงินมาสมทบกองทุนการศึกษาจำนวน 1,000 บาท และพ่อแม่ร่วมสมทบด้วยอีก 1,000 บาท ซึ่งนี่คือผลผลิตหนึ่งที่สร้างความประทับใจให้กับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการและเป็นนิมิตหมายที่ดีในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการชุมชน เพราะสามารถสร้างความสำนึกรักท้องถิ่นได้ดังปรากฏการณ์ดังกล่าว วัดโพธิ์ศิลา เป็นศูนย์รวมจิตใจคนในตำบล มีประชาชนจำนวนไม่ต่ำกว่า 100 คน เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญในทุกวันพระ ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีที่จะได้รับการพัฒนาจิตใจ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมตำบลเป็นอย่างดีเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อไป

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ 2) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ และ 3) เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ในการพัฒนากระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนใช้เทคนิควิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research : CBR) มีขั้นตอนในการดำเนินงาน 7 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย ขั้นตอนที่ 2 สร้างแกนนำด้วยการอบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย ขั้นตอนที่ 4 การประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน ขั้นตอนที่ 7 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.1.1 สภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2548 โดยมีสมาชิกร่วมก่อตั้งจำนวน 805 คน สมาชิกส่วนใหญ่เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่เข้าวัดฟังธรรมทุกวันพระอยู่แล้ว โดยได้รับการอธิบายจุดประกายความคิดในการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันอย่างเป็นรูปธรรม กองทุนสัจจะสวัสดิการฯ สามารถผ่านปัญหาอุปสรรค ปรับเปลี่ยนตนเองกับกระแสการพัฒนาของสังคมจนถึงปัจจุบันได้ 11 ปี มีสมาชิก 3,735 คน และอำนวยความสะดวกด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิก โดยจำนวนเงินสวัสดิการที่สงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกจำนวน 7,856,400 บาท และมีเงินกองทุนสวัสดิการคงเหลือจำนวน 6,208,120 บาท และสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่ตำบลเปือยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันมีข้อกังวลของคณะกรรมการบริหารฯ และสมาชิกบางส่วนอยู่ 4 เรื่อง คือ 1) ความไม่เข้าใจในปรัชญา

อุดมการณ์ที่แท้จริงของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิก 2) การไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาของสมาชิก 3) การบริหารจัดการกองทุนสัจจะสวัสดิการไต่บ้าน และ 4) การสร้างคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์หรือทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ

7.1.2 ทูทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล 3 ด้านคือ 1) ทูมมนุษย์ 2) ทูสถาบันทางสังคม 3) ทูภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ในการศึกษาได้ประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research : CBR) สร้างคนในพื้นที่ตำบลคือ นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ร่วมเป็นทีมในการศึกษาวิจัย และขับเคลื่อนงานต่อหลังการศึกษาวิจัยจบแล้ว ผลการศึกษาสรุปได้ว่าในตำบลเปือย มีทูทางสังคมที่เข้มแข็งและชัดเจน คือ ทูมมนุษย์ มีผู้นำที่มีความเข้มแข็งและเสียสละเพื่อส่วนรวม ส่วนประชาชนโดยรวมมีความสามารถในการเลี้ยงชีพมีสุขภาพแข็งแรงดี แต่ด้วยสภาพสังคมปัจจุบันมีข้อกังวลที่ต้องดำเนินการคือ ความมีจิตใจที่เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งมีสภาพที่ลดน้อยลง ทูสถาบันทางสังคม สถาบันหลักของตำบลสามารถปฏิบัติหน้าที่ในส่วนภารกิจของตนเองได้ดี แต่ขาดการทำงานร่วมกันและขาดการมีเป้าหมาย (วิสัยทัศน์ร่วม) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบลร่วมกัน ในด้านทูทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีความเข้มแข็งที่มีลักษณะลดลง ต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางเสริมสร้างและฟื้นฟู เรื่องความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพราะเป็นฐานสำคัญในกิจกรรมพัฒนาชุมชนและกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ

7.1.3 กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทูทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน มีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน ซึ่งทุกภาคส่วนในตำบลได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานสร้างและฟื้นฟูทูทางสังคมทุกขั้นตอน โดยใน

ขั้นตอนที่ 1 คือการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักถึงคุณค่า สถานการณ์ที่เป็นอยู่ของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ เพื่อชุมชนจะได้รับทราบข้อมูลและใช้ข้อมูลให้เป็น โดยใช้กระบวนการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) วิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา สภาพของปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ในการดำเนินงานต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแกนนำด้วยการอบรมนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน โดยรับสมัครคนในพื้นที่ที่มีจิตอาสาเสียสละทำงานเพื่อสังคม และจัดอบรมให้เป็นนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน คือผู้ที่ทำงานเชิญชวนสร้างความเข้าใจเรื่องสวัสดิการชุมชนแก่คนในตำบลและร่วมเป็นทีมงานศึกษาวิจัยตลอดจนเป็นผู้รับช่วงขับเคลื่อนงานต่อในตำบลหลังการศึกษาวิจัยจบแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 คือการสำรวจทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบล เพื่อประเมินระดับของความมีอยู่และร่วมกันแสวงหาแนวทางเสริมสร้างฟื้นฟู และนำมาเป็นเครื่องมือหนุนเสริมการสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ

ขั้นตอนที่ 4 การประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เริ่มกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ที่ใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในพื้นที่ สามารถดำเนินการต่อได้หลังสิ้นสุดการศึกษาวิจัย มีขั้นตอนที่สำคัญคือ 1) การสร้างนักวิจัยในพื้นที่ โดยได้มีการจัดอบรมวัดกรสวัสดิการชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจถึงปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ และเทคนิควิธีการในการทำงานสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชน 2) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม ใช้วิธีการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม ให้ทุกภาคส่วนได้รับทราบข้อมูลสภาพการดำเนินงานของกองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ ความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบลแล้วนำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนากองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ ไปสู่ความเข้มแข็ง 3) การวางแผนอย่างมีส่วนร่วม หลังจากได้วิสัยทัศน์ร่วมว่า “ชุมชนจิตอาสา สวัสดิการชีวิตดีถ้วนหน้า ภาวพัฒนาเชื่อมโยง พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนพึ่งพาตนเอง เข้มแข็ง ยั่งยืน” ได้ร่วมระดมสมองแสวงหาวิธีการเพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานเป็น 3 ชุด คือ คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ คณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนสถาบันทางสังคม และคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยได้มีการดำเนินงานกิจกรรมตามแผนงานกิจกรรมที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม มีกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมและกิจกรรมย่อยจำนวน 12 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมหลักที่ 1 การสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ มีกิจกรรมย่อยจำนวน 8 กิจกรรมได้แก่ 1) การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์และบุญที่เกิดจากการช่วยเหลือกันเป็นการสร้างทานบารมี เป็นต้น ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ 2) การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ในการจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก 3) การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 4) การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล/หมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งฝ่าย การให้เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี 5) การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของกองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ ในแต่ละหมู่บ้าน โดยนวัดกรสวัสดิการชุมชน 6) การประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันของคณะกรรมการหลังจากการดำเนินงานเสร็จแล้วทุกเดือน 7) การอบรมวัดกรสวัสดิการชุมชน 8) การกำหนดให้กองทุนสุขภาพจะสวัสดิการฯ เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน กิจกรรมหลักที่ 2 สร้างและฟื้นฟูทุนสถาบันทางสังคม มีกิจกรรมย่อย 1 กิจกรรม คือ

กำหนดให้มีเวทีประชุมร่วมของผู้นำสถาบันทางสังคมในตำบล โดยมีกำหนดประชุมทุก 3 เดือน และให้มีนวัตกรสวัสดิการชุมชนและคณะกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการฯ ทำหน้าที่ประสานการทำงานให้สถาบันทางสังคมหลักคือบ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนและวางแผนการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่การมีเป้าหมาย (วิสัยทัศน์ร่วม) และเกิดการบูรณาการการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลต่อไป กิจกรรมหลักที่ 3 สร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม คือ 1) ผู้นำและแกนนำในชุมชน ทำตนให้เป็นอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน 2) การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล และ 3) การฟื้นฟูธนาคารข้าว

ขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานหรือการจัดการความรู้ โดยกำหนดเป้าหมายร่วมกันว่าต้องการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม มีการแสวงหาความรู้ คือ การสำรวจสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ และสำรวจความมีอยู่ของทุนทางสังคม นำมาสู่การจัดเวทีสร้างความตระหนักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ถอดบทเรียนการทำงาน จัดเก็บองค์ความรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจึงเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การเข้าใจปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนสวัสดิการฯ รู้สึกตระหนักและเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการฯ ส่งผลให้การดำเนินงานมีความเข้มแข็งขึ้น

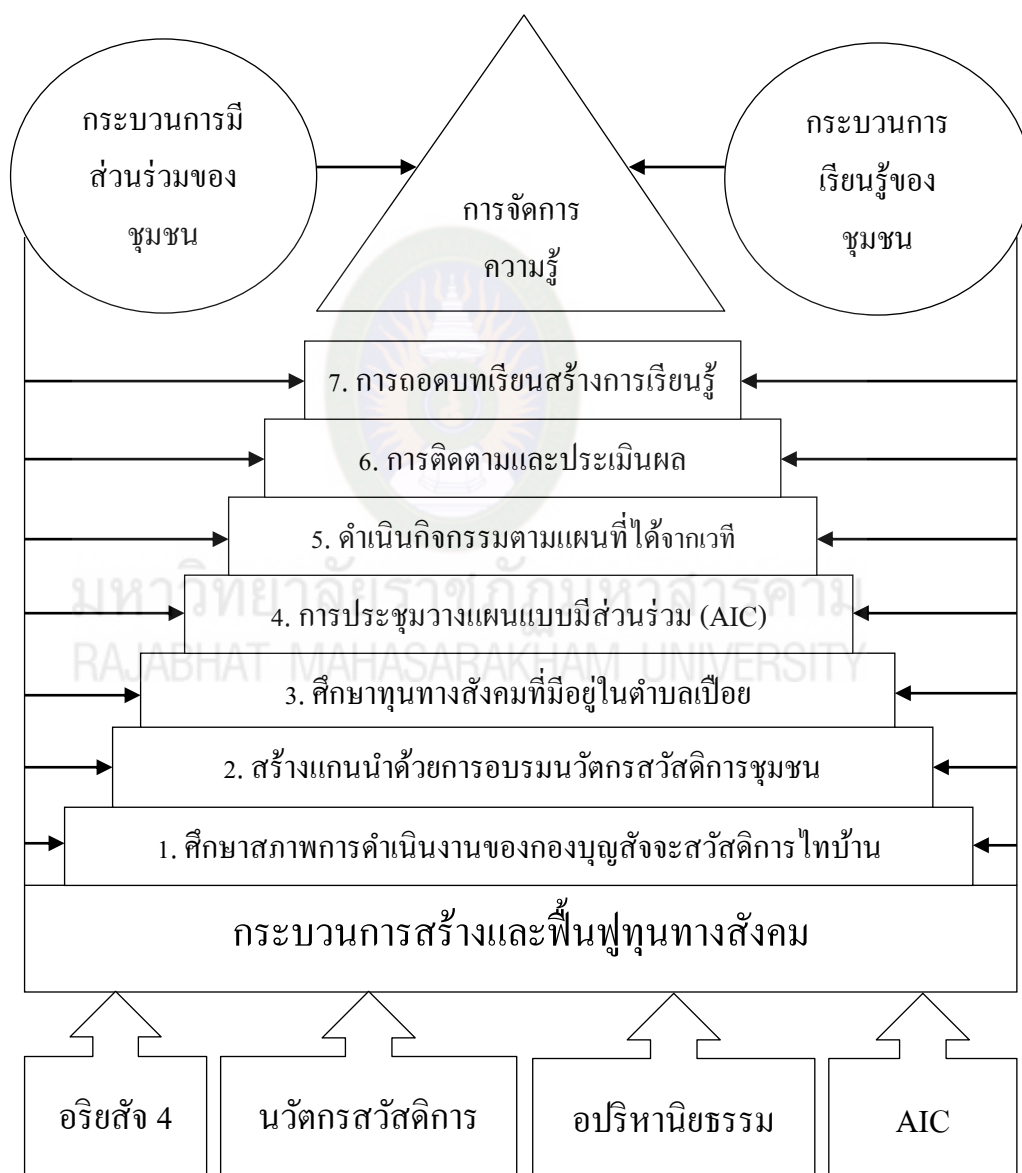
ขั้นตอนที่ 7 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้แก่คณะทำงานและสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ การศึกษาวิจัยตลอดระยะเวลา 2 ปี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างการเรียนรู้ การจัดการความรู้และสรุปบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมทุกครั้ง ขับเคลื่อนงานผ่านนวัตกรสวัสดิการชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มทำการศึกษา สำรวจทุนทางสังคม จัดเวทีสนทนากลุ่ม ร่วมกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม

สามารถทำการฟื้นฟูทุนทางสังคมด้วยการจัดกิจกรรมสร้างและฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ผลที่ปรากฏชัดคือ ชุมชนมีความเอื้ออาทรกันมากขึ้นผ่านกิจกรรมกองทุนการศึกษาของลูกหลานและธนาคารข้าว มีโครงสร้างการทำงานคือทีม นวัตกรสวัสดิการชุมชนทำหน้าที่ประสานงานเชื่อมโยงสถาบันทางสังคม ในการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบลให้มีพลัง มีกิจกรรมด้านการพัฒนาคนที่ขับเคลื่อนมาอย่างต่อเนื่อง และจะขับเคลื่อนต่อ โดยมีคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ และทีม นวัตกรสวัสดิการชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนต่อ

การสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการฯ หลักคิดสำคัญของกองทุนสวัสดิการฯ เดิมนั้นก่อกำเนิดขึ้นบนฐานทุนทางสังคม คือ การศรัทธาในพระสงฆ์ ประกอบกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรกัน ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้

สามารถทำการฟื้นฟูทางสังคมดังกล่าวได้ ซึ่งเมื่อทุนทางสังคมได้รับการสร้างและฟื้นฟูขึ้น จึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้การดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็งขึ้น

กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้อ จังหวัดอำนาจเจริญ สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 7.1 สรุปกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอถ้ำอ้อ จังหวัดอำนาจเจริญ

จากแผนภาพอธิบายสรุปได้ว่า ในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน มีฐานคิดในการขับเคลื่อนที่สำคัญ คือ อริยสัจ 4 ในการสืบค้นหาความจริง หาสาเหตุ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมและแนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม อปบริหานิชธรรมคือหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว หมายถึงเป็นข้อปฏิบัติขององค์กร โดยเฉพาะเรื่องการประชุมกันบ่อย ๆ เข้าร่วมกิจกรรมและเลิกโดยพร้อมเพียงกัน กระบวนการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) เพื่อสร้างการรับรู้เกิดความตระหนักแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สร้างวิสัยทัศน์ร่วมและแสวงหาแนวทางในการพัฒนา โดยในการดำเนินงานตามกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมทั้ง 7 ขั้นตอนนั้น มีนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน เป็นผู้ขับเคลื่อนงานหลัก ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในตำบล และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในตำบล จนเกิดเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่พัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กร ไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่การจัดสวัสดิการชุมชนต่อไป

ในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ค้นพบปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมที่สำคัญในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนมีดังนี้ 1) ผู้นำประกอบด้วยผู้นำที่เป็นทางการคือ ผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่น ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ พระสงฆ์ ผู้นำกลุ่มองค์กร ชมรม ประชาชนชาวบ้าน ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ สถานการณ์ของทุนทางสังคม ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและสนับสนุนกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง 2) ผู้ปฏิบัติ คือ คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ นวัตกรรมสวัสดิการชุมชนและคณะทำงานสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม มีการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล จัดกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมเรียนรู้และมีจิตอาสาจะเป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่อไปในพื้นที่ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำ 3) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การที่ชุมชนมีกิจกรรมการทำงานกลุ่มอยู่ก่อนแล้ว เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ และความเป็นเครือญาติกัน มีส่วนเอื้อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถดำเนินการได้ด้วยดี 4) การพัฒนาจิตใจคน ในตำบลเปือยมีพระนักเผยแผ่ พระนักพัฒนา คือ พระครูอุดมโพธิกิจ เจ้าคณะตำบลเปือย ซึ่งท่านเป็นผู้เชิญชวนและรับเป็นที่ปรึกษาให้ญาติโยมได้ก่อตั้งกองทุนสวัสดิการฯ และกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก แต่เรื่องหนึ่งที่ท่านดำเนินการก่อนคือ การพัฒนาจิตใจคน โดยเฉพาะผู้นำ ผู้ปฏิบัติ ต้องมีความเข้าใจแก่นแท้ของงานดี และมีจิตใจที่เสียสละเพื่อส่วนรวม 5) การทำงานร่วมกันของสถาบันทางสังคม สถาบันทางสังคมหลักของตำบลคือ บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ค้นพบว่า สถาบันดังกล่าวทำหน้าที่ในภารกิจของตนเองได้เป็นอย่างดี แต่ขาดการบูรณาการวิสัยทัศน์และมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน เพราะขาดการ

ปรึกษาหารือกัน โดยขาดองค์กรกลางที่จะทำหน้าที่เชื่อมประสาน การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเสนอให้มีองค์กรกลางคือทีมนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ทำหน้าที่ในการเชื่อมประสานการทำงานของสถาบันต่าง ๆ จึงทำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ไปได้ด้วยดีภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกสถาบันทางสังคม 6) การประสานงาน คือการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ ในตำบล ไปสู่ผู้นำสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ ประชาชนในตำบล และหน่วยงานองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อสื่อสารข้อมูลและมีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน 7) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จัดเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาและวิจัยครั้งนี้ เพราะกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสร้างแกนนำ คือนวัตกรรมสวัสดิการชุมชน เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม ประสานงาน สื่อสารข้อมูล สรุปข้อมูล จัดเวทีสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับชุมชน จากกิจกรรมดังกล่าวการเรียนรู้จึงค่อย ๆ ขยายวงกว้างไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบล 8) การจัดการความรู้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้กระบวนการจัดการความรู้แฝงอยู่ในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การพัฒนาคน การถอดบทเรียนคนทำงานหลังจากจัดกิจกรรมเสริมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ร่วมกันเสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไปให้ดีกว่าเดิม เป็นการพัฒนางาน และสุดท้ายการพัฒนาองค์กรคือ ตำบลเปือยและกองทุนสวัสดิการฯ ได้จัดเวทีพูดคุยระหว่างผู้นำสถาบันทางสังคม เพื่อสร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลร่วมกัน

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน กรณีศึกษา กองทุนสวัสดิการสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอถืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

7.2.1 จากผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ ได้ค้นพบประเด็นที่น่าสนใจในหลายประเด็นดังนี้

การดำเนินงานในลักษณะการรวมกลุ่มในชุมชนที่เกี่ยวกับเงิน ส่วนใหญ่ดำเนินการมาได้ระยะเวลาหนึ่งจะประสบปัญหาเรื่องความโปร่งใส ความไว้วางใจกัน แต่ในกรณีกองทุนสวัสดิการฯ นี้สามารถประคับประคองมาได้ เพราะมีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในชุมชนที่เป็นทุนทางสังคม ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและมีผลต่อความไว้วางใจในการดำเนินงานของกลุ่มได้ แต่ด้วยกระแสสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยมในปัจจุบันทำให้ความเป็นชุมชนลดน้อยลง ประชาชน

ส่วนใหญ่มุ่งแต่เงิน วัตถุและผลตอบแทน ส่งผลให้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของ กองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ที่มุ่งให้สมาชิกทำบุญช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ในหมู่สมาชิกไม่ค่อยเข้มข้น นัก ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่จะส่งผลให้กองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ดำรงอยู่ได้ต่อไป ด้วยหลักการ ดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ที่เน้นให้สมาชิกทำบุญช่วยเหลือกัน ซึ่งทวนกระแสทุน นิยมและบริโภคนิยม จึงส่งผลให้ในปัจจุบันมีผู้ที่สนใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกไม่มากนัก อันจะมี ผลกระทบต่อการดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ความรักความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ของสมาชิกมีความเข้มข้นน้อย เพราะด้วยกระแส สังคม คนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบทอดเจตนารมณ์ของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ มีน้อย ด้วยเหตุนี้เพื่อ รักษาวัฒนธรรมทางสังคมที่ส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้น ชุมชนมีที่พึ่งและพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมให้กลับมาเป็นพลังสำคัญในการประคับประคองความเป็น ชุมชนให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ เรเวดี จันทเปรมจิตต์ (2557, น. 312) ที่กล่าวว่า ทุนทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความมีจิตอาสา ความสามัคคี เอื้ออาทรกันในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นทีม ซึ่งส่วนใหญ่ในชุมชนชนบทลักษณะการดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์กัน ในชุมชนยังคงมีความเหนียวแน่น มีความผูกพันกันทางสายเลือดในระบบเครือญาติค่อนข้างสูง จึง เป็นข้อดีของชนบทที่จะสามารถรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ง่ายกว่า แต่อย่างไรก็ ตามชุมชนยังต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสทุน นิยมและบริโภคนิยมจึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้นชุมชนควรมีการ รื้อฟื้นสังคมแบบเอื้ออาทรขึ้นมา เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนางานด้านต่างๆ ของชุมชน และ สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2559, น. 16) ที่ว่า การสร้างชุมชน เข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมในการสนับสนุนการพัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จากการ พัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพ ชุมชนเพื่อยกระดับทักษะของคนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชน จึง เป็นเหตุผลสำคัญที่ต้องดำเนินการแสวงหาแนวทางในการสนับสนุนให้กองบุญสัจจะสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็งและดำเนินการต่อไปได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม

7.2.2 การศึกษาทุนทางสังคมในตำบลเปือย 3 ด้านคือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสถาบันทาง สังคมและทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในตำบลเปือย มีความเข้มแข็งและชัดเจน คือ ทุนมนุษย์ มี ผู้นำที่มีความเข้มแข็งและเสียสละเพื่อส่วนรวม ส่วนประชาชนโดยรวมมีสุขภาพแข็งแรงดี มีความรู้ ความสามารถในการเลี้ยงชีพได้ แต่ด้วยสภาพสังคมปัจจุบัน มีข้อกัณฑ์ที่ต้องดำเนินการคือการฟื้นฟู ความมีจิตใจที่เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งมีสภาพที่ลดน้อยลง ทุนสถาบันทางสังคม สถาบัน หลักของตำบลสามารถปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตนเองได้ดี แต่ขาดการทำงานแบบบูรณาการและ

ขาดการมีเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบลร่วมกัน และทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในมิติการช่วยเหลือกันและความเอื้ออาทรกันมีความเข้มแข็งที่มีลักษณะลดลง สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555, น. 5) ที่ว่า สังคมไทยมีค่านิยมที่ดิ้นงอมและ ทุนทางสังคมที่เสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลง ภายใต้อิทธิพลของ โลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดี งามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวันการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนอง ความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง แก่งแย่ง เอาธิดเอา เปรียบกัน ขาดความสามัคคีไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประ โยชน์ส่วนรวม และ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กมลวรรณ วรรณชนง (2553, น. 226-227) ที่ว่าทุนทางสังคมเป็น ทรัพยากรของชุมชนที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการประสานงานและ การร่วมมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์หลากหลาย ทุนทางสังคมช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการแลกเปลี่ยน ทรัพยากรและสร้างนวัตกรรม ทุนทางสังคมยังเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงประสานคนในชุมชนให้เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน อุปสรรคของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะถูกขจัดลงได้ด้วยการใช้ประโยชน์จาก ทุนทางสังคม เช่น เครือข่ายทางสังคม ความไว้วางใจ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นต้น และผล การศึกษาของ พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป (2549, น. 232) ก็สนับสนุนว่า การนำทุนทางสังคม มาใช้เพื่อการพัฒนา ควรมีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน ต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางเสริมสร้างและฟื้นฟู เรื่องความ เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพราะเป็นฐานสำคัญในกิจกรรมพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย ของ วิทยา คามุณี (2551, น. 146) ที่ว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชนเกิดจากการผสมผสานและสร้าง ความสมดุลระหว่างแนวทางในการเพิ่มทุนทางสังคมของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยสร้างปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำและสมาชิกผ่านกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและแรง ยึดเหนี่ยวภายใน รวมทั้งความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ตลอดจนการจัดสวัสดิการชุมชนและกิจกรรม สาธารณะ จะสามารถสร้างความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลและพัฒนาศักยภาพของชุมชน

7.2.3 กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อความเข้มแข็งในการจัดสวัสดิการ ชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการและขั้นตอน 7 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการ ดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการหมู่บ้าน ตำบลเปือย ขั้นตอนที่ 2 สร้างแกนนำด้วยการ อบรมนวัตกรสวัสดิการชุมชน ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย ขั้นตอนที่ 4 การประชุมเชิงปฏิบัติการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้

จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการฯ ชั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน ชั้นตอนที่ 7 การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้

กระบวนการเสริมสร้างและฟื้นฟูทางสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย มีกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมคือ กิจกรรมหลักที่ 1 สร้างและฟื้นฟูมนุษย ได้ดำเนินการจำนวน 8 กิจกรรม คือ 1) การสอดแทรกเนื้อหาปรัชญาอุดมการณ์ของบุญสัจจะ สวัสดิการฯ ในระหว่างเทศน์ในทุกวันพระ 2) การสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันในการจัดกิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก 3) การสอดแทรกเนื้อหาเรื่องความช่วยเหลือกันให้มากขึ้นในการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 4) การสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทุกอย่างในตำบล/หมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งฝ่าย การให้เกียรติยกย่องเชิดชูคนทำความดี 5) การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องปรัชญาและอุดมการณ์ของบุญสัจจะสวัสดิการฯ ในแต่ละหมู่บ้าน 6) การประชุมสรุปข้อมูลด้านต่าง ๆ ร่วมกันของคณะกรรมการบุญสัจจะสวัสดิการฯ 7) การอบรมวัดกรสวัสดิการชุมชน 8) การกำหนดให้บุญสัจจะสวัสดิการไปบ้านเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน กิจกรรมหลักที่ 2 เสริมสร้างและฟื้นฟูสถาบันทางสังคม ได้แนวทางการทำงานร่วมกันคือ ให้มีองค์กรกลางในการวิจัยครั้งนี้คือ วัดกรสวัสดิการชุมชนและคณะกรรมการบริหารบุญสัจจะสวัสดิการฯ ทำหน้าที่ประสานการทำงานให้สถาบันทางสังคมหลัก คือ บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวางแผนการทำงานเพื่อการมีเป้าหมายร่วมกัน เพราะการมีเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกันจะเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับ พลเดช ปิ่นประทีป (2558, น. 95) ที่กล่าวว่า สังคมไทยมีแต่วัตถุดิบประสงค์ของแต่ละบุคคล ของแต่ละกลุ่ม แต่ละพวก แต่ละพรรค แต่ละองค์กร แต่ละสถาบัน จึงทอนกำลังกันเองไม่เป็นพลังกำลังร่วมกันของชาติ ที่จะสร้างประเทศไทยน่าอยู่ ถ้าคนไทยมีวัตถุดิบประสงค์ร่วมกันได้เมื่อใด ก็จะเกิดพลังมหาศาลที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง บรรลุความเจริญอย่างแท้จริง สร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุดได้ กิจกรรมหลักที่ 3 เสริมสร้างและฟื้นฟูวัฒนธรรม มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม คือ 1) ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนในการพัฒนาตำบล ทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชน เด็กและเยาวชน 2) การจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่เยาวชนในตำบล 3) การฟื้นฟูธนาคารข้าว ในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทางสังคมนี้ เป็นการสร้างโอกาสและเชิญชวนองค์กรและประชาชนทุกเพศทุกวัยในชุมชนตำบลเปือย เข้ามาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผลด้วยกัน ชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการลงมือปฏิบัติหรือจากประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา รอดแก้ว (2550, น. 79) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึงการเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติและดึงเอาประสบการณ์ออกมา มีการสะท้อนความรู้เพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาคำตอบเพื่อให้

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นความรู้ที่มีคุณค่าใหม่ขึ้น การดำเนินงานในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทางสังคม จึงเกิดการเรียนรู้ที่ชุมชนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ทีมวิศวกรสวัสดิการชุมชนและผู้บริหารกองทุนสวัสดิการฯ ช่วยผลักดัน ให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อสร้างทุนทางสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนาคน พัฒนางานและพัฒนาองค์กร ที่สามารถขยายผลไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันคิดวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหา หาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน ปฏิบัติร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในที่สุดแล้วชุมชนจึงเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ผู้ชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ วาริน สีนสูงสุด (2550, น. 67) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติว่า ต้องเรียนรู้เป้าหมายหลักการ เนื้อหาและวิธีการให้ตรงกันก่อน ร่วมวางแผนในการดำเนินงาน จากนั้นจึงประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการใช้คำถามเป็นทักษะสำคัญในการสนทนา ทำให้เกิดการขัดเกลาความคิดเป็นการดึงความรู้ในชุมชนออกมา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็น เป็นการต่อยอดทางความคิดจนเกิดแนวทางในการแก้ไขหรือพัฒนา แล้วจึงสรุปผลการเรียนรู้และถอดบทเรียนขยายผลการดำเนินงานต่อไป และอาพันธ์ ชนิตร์ สุพานิช (2554, น. 86) ที่ได้กล่าวถึงการเรียนจากการปฏิบัติว่า เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในองค์กร โดยกระบวนการแก้ปัญหานั้นจะอยู่ในลักษณะของทีมงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหา และลงมือกระทำจนกระทั่งหมดปัญหาและสามารถสรุปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาสำหรับการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้การทำงานต่อไป ขั้นตอนที่ดี การติดตามประเมินผลหรือการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ของชุมชน ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และกำหนดเป้าหมายของตนเอง เกิดการเรียนรู้ จนนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายร่วมกันว่า ต้องการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อให้การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็ง มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับการเรียนรู้ พัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนางานให้ดีขึ้น ผู้การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับ ประเวศ วะลี (2550, น. 19) ที่ว่าการจัดการความรู้ที่เกิดจากพลังภายในของชุมชน จะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน เพราะหลักของการพัฒนาต้องให้ชุมชนเป็นผู้กระทำเอง ทางราชการเป็นผู้สนับสนุนไม่ใช่สั่งการให้เกิดการพัฒนา เป็นกระบวนการทางปัญญา ใช้ความรู้ ใช้การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ มีการจัดการโดยใช้ความรู้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วยการเรียนรู้ ไม่ใช่โดยการใช้อำนาจ และมีกลไกการจัดการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และ วิจารย์ พานิช (2551, น. 88) ที่ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนไว้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึงเครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการ

ไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กร ไปเป็นองค์การเรียนรู้และ บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกัน ในชุมชน การจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือเพื่อการเสริมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ในชุมชน ขั้นตอนที่ทำ การถอดบทเรียนสร้างการเรียนรู้ การศึกษาวิจัยตลอดระยะเวลา 2 ปี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างการเรียนรู้ การจัดการความรู้และสรุปบทเรียนหลังการจัดกิจกรรมทุกครั้ง มีวัดกรสวัสดิการชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มทำการศึกษารวบรวมทุนทางสังคม จัดเวทีสนทนากลุ่ม กิจกรรมสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ในส่วนของการฟื้นฟูทุนทางสังคม ได้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างและฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ผลที่ปรากฏชัดคือ ชุมชนมีความเอื้ออาทรกันมากขึ้น ผ่านกิจกรรมกองทุนการศึกษาของลูกหลานและธนาคารข้าว มีโครงสร้างการทำงานคือ วัดกรสวัสดิการชุมชน ทำหน้าที่ประสานงานเชื่อมโยงสถาบันทางสังคม ในการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในตำบลให้มีพลัง มีกิจกรรมด้านการพัฒนาคนที่ขับเคลื่อนมาอย่างต่อเนื่อง และจะขับเคลื่อนต่อไป โดยมีคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ และวัดกรสวัสดิการชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนต่อไป ประเด็นการสร้างความเข้มแข็งของกองทุนสวัสดิการฯ หลักคิดสำคัญของกองทุนสวัสดิการฯ เดิมที่เน้นเกิดขึ้นบนฐานทุนทางสังคม คือ การศรัทธาในพระสงฆ์ ประกอบกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความไว้วางใจกัน ความเอื้ออาทรกัน ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถทำการฟื้นฟูทุนทางสังคมดังกล่าวได้ ซึ่งเมื่อทุนทางสังคมได้รับการสร้างและฟื้นฟูขึ้น จึงสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ มีความเข้มแข็งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคม ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิต ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างทีมวัดกรสวัสดิการชุมชนเพื่อร่วมกับคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ ที่จะคอยขับเคลื่อนและกระตุ้นผู้นำชุมชน และสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้ประโยชน์

7.3.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลเพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพกลุ่มสวัสดิการชุมชน ให้สามารถฟื้นฟูทุนทางสังคมและ

นำมาส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนให้เข้มแข็งอันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน

7.3.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีภารกิจหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ ควรสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน และส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูทุนทางสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความรู้แนวทางการนำทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมและชุมชนที่ยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

กนกวรรณ จินานูวัฒนา. (2546). *กระบวนการทุนทางสังคมในการดำเนินงานธุรกิจชุมชน :*

*ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรชาวสวนคลองกระเจง ตำบลคลองกระเจง
อำเภอสุวรรณคีโลก จังหวัดสุโขทัย.* กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กมลวรรณ วรรณชนง. (2546). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง.* กรุงเทพฯ :
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กมลลา สาครณิทรัพย์. (2545). *ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพ :*
ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนหลังวัดลานบุญ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กองทุนเพื่อสังคม, สำนักงาน. (2542). *ชุมชนเข้มแข็ง คือพลังกอบกู้สังคมไทย.* กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอเสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ. (2550).
กระบวนการทำงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเปือย. ในการประชุม
คณะกรรมการเครือข่ายกองทุนสัจจะสวัสดิการไต้หวัน : จังหวัดอำนาจเจริญ.

กาญจนา แก้วรอด. (2550). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิด
การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง.* กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชน.* กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2550). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554).* กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555 ก). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2555-2559.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555 ข). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11.* กรุงเทพฯ : ศูนย์ไฟศาล.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555 ค). *อนาคตประเทศไทย
บนเส้นทางสีเขียว.* ในการประชุมประจำปี 2555. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2559). *(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2548). *ทูลทางสังคมฉบับประชาชน*. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซนจูรี่ จำกัด.
- คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, สำนักงาน. (2548). *คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (ก.พ.ร.).
- จรรยาโรจน์ ปาโส. (2545). *การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับการทำกิจกรรมในชุมชน ของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จินตนา กาศมณี. (2557). *การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคประชาชนในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน เขตคันนายาว*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- จินตวีร์ เกษมสุข. (2554). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนินทร์ วะสินนท์. (2549). *การจัดการสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ หน่อรัตน. (2546). *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม*. ในการเสวนาสหสาขาวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติครั้งที่ 1/2544. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, สถาบัน. (2542). *ทูลทางสังคม...รากฐานความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.).
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2544). *สวัสดิการโดยภาคชุมชน (1) กลุ่มออมทรัพย์*. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ดมันเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2546). *บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ็ดมันเพรสโปรดักส์ จำกัด.
- ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. (2546). *พัฒนาการทูลทางสังคมของกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว และ วิชุนา ปาณฉิ่ง. (2541). *มชนเข้มแข็งชุมชนแห่งการเรียนรู้ : ข้อคิดและความเคลื่อนไหวจากชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน*. *ประชาคมวิจัย*, 21(4), 35-36.

- คารารัตน์ ลีเสริมสุขศิริ. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติแบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างผลวัดการเรียนรู้สำหรับพนักงานธนาคารพาณิชย์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดวิท แมทิวส์. (2547). จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. (จิรวุฒิ เสนาคำ, ผู้แปลและเรียบเรียง). กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ตะติยา กาศสุวรรณ. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2549). องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : รัตนไทร.
- ทิสนา เขมมณี. (2545). กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนาและปัญหาข้อใจ. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- เทศบาลตำบลเปือย. (2557). แผนพัฒนาตำบลสามปี. ในการนำเสนอต่อสภาเทศบาลตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : 598 Print.
- นริศรินทร์ พันธเพชร. (2554). ความสำเร็จของกองทุนสวัสดิการชุมชน : กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนของโรงเรียนธรรมรักษ์ธรรมชาตินาไส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- เนวานิตย์ สงคราม. (2550). การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการเรียนรู้ร่วมกันสำหรับบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญดี บุญญากิจ. (2547). การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : จิรวัดน์เอ็กเพรส.
- ประจวบ แหลมหลัก. (2547). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประภัศกร ปรีเอี่ยม. (2556). การถอดบทเรียนปฏิบัติงานหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการพัฒนาท้องถิ่น. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2546). การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกร. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2541 ก). ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงศีลธรรมและสุขภาพ. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประเวศ วะสี. (2541 ข). ชุมชนเข้มแข็งทิศทางสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม และธนาคารออมสิน.
- ประเวศ วะสี. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักหมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2550). การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพเสรีภาพและ ความสุข. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ปิยะ จุลวรรณา. (2553). การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความสามารถ ในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่ออาชีพตามแนวคิดการศึกษาแบบเพื่อใช้พื้นที่เป็นฐาน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรชัย ฉิวระเวช. (2555). การพัฒนากลยุทธ์การศึกษาตลอดชีวิตด้วยการบูรณาการทฤษฎีการเรียนรู้ ของผู้ใหญ่และแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรสู่ ความโปร่งใส ด้านการคลังสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ : เอ็กเปอร์เน็ท.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). ธรรมานุญชีวิต. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). พุทธธรรม ฉบับขยาย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธรรม.
- พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป. (2549). ทูตทางสังคมและการนำทุนทางสังคมมาใช้เพื่อการพัฒนา ชุมชนอย่างยั่งยืน ศึกษากรณีชุมชนบ้านห้วยแคร์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2558). วิสัยทัศน์ 2035 : หนึ่งศตวรรษ อภิวิวัฒน์ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานประสานการพัฒนาสังคมสุขภาวะ.

- พัฒนาภาคเหนือ, มูลนิธิ. (2544). *การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. เชียงใหม่ : สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุโขทัย, สำนักงาน. [ม.ป.ป.]. *การประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมระดับจังหวัด*. สุโขทัย : [ม.ป.ท.].
- พินา คำสนองศรี. (2552). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษนา สิริวรรณ. (2542). *ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษา ชุมชนบ้านสามขา ตำบลคำป่าหลาย อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เรวดี จันทเปรมจิตต์. (2557). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่องทุนทางสังคมในฐานะเป็นปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- รวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548). *ทุนทางสังคม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- รวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2551). *กระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). *การพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารินทร์ สิ้นสูงสุด. (2550). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมกระบวนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สบายใจ.
- วิจารณ์ พานิช. (2551). *การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สบายใจ.
- วิทยา คามูณี. (2551). *ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาศักยภาพชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัดลำปาง*. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ. (2547). *วิถีชุมชน : การเรียนรู้วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2550). *ภาพรวมความคืบหน้า ผลการขับเคลื่อนกองทุนสวัสดิการชุมชน 2548-2549 และบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2553). *รำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี*. กรุงเทพฯ : สันติศิริการพิมพ์.
- สนธยา พลศรี. (2542). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา.
- สนธยา พลศรี. (2550). *การเรียนรู้แบบเครือข่ายในงานพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2529). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. (2543). *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุบิน ปณีโต, พระ. (2541). *สัจจะสะสมทรัพย์ : สะสมทุนสังคม*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สุมณฑา พรหมบุญ และ อรพรรณ พรสีมา. (2549). *การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม : ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุวรรณี คำมั่น. (2551). *ทูลทางสังคมกับการพัฒนาทุนมนุษย์*. เอกสารการสัมมนาวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 29-30 พฤศจิกายน 2551.
- เสน่ห์ จามริก. (2544). *พระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.
- องค์กรพัฒนาชุมชน, สถาบัน. (2546). *แผนปฏิบัติการปี 2547-2550*. เอกสารประกอบการปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจอ่ำ. (2541). *การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2541). *ส่วนรวมที่ไม่ใช่รัฐ : ความหมายของประชาสังคมในทูลทางสังคมกับ สิทธิชุมชน*, 11. กรุงเทพฯ : มติชน.
- อภิชัย พันธเสน. (2539). *พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรค ตอนที่ 1 แนวคิดทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.
- อภิญา เวชยชัย และ สิรีพร ยอดกมลศาสตร์. (2547). *สวัสดิการสังคมกับชาวบ้านแนวคิดนโยบายแนวทางการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- อาชญญา รัตนอุบล. (2547). *การสอนแบบเน้นการวิจัย โดยใช้สัญญาแห่งการเรียนรู้ในการเรียนการสอนที่มีการวิจัยเป็นฐาน*. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อนันท์ กาญจนพันธ์. (2544). *มิติชุมชน : วิชิตท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย.
- อาพันธ์ชนิตร์ สุพานิช. (2554). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติสำหรับข้าราชการแขวงการทาง ครงทางหลวงตามแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิระวัชร จันทรประเสริฐ. (2541). *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. ในงานพระราชเพลิงศพ นางสมศรี จันทรประเสริฐ. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท).
- Binney D. (2001). *The knowledge management spectrum-Understanding the KM landscape*. Journal of knowledge Management.
- Chan, K. (2009). *Classroom in community : serving the elderly people*, learning from senior citizens community-based service learning for secondary schools students in Hong Kong.
- Fornaroff, A. (1980). *Community involvment in Health System for Primary Health Care*. Geneva : World Health Organization.
- Good, C.V. (1973). *Dictionary of education*. New York : McGraw-Hill.
- Mcknight, L. W. (1997). *Internet economics*. Cambridge, MA : Mit Press.
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning*. Englewood Cliffs, Nj : Prentice-Hall.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone : The collapse and Revival of American community*. New york, Simon and Schuster.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการและสมาชิกกองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเป็อย

เรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน
กรณีศึกษา กองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็อย อำเภอเสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
วัตถุประสงค์ข้อ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเป็อย

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์คณะกรรมการและสมาชิกกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสอบถามความคิดเห็นของคณะกรรมการและสมาชิก ที่ร่วมดำเนินกิจกรรมของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ เกี่ยวกับ

- 1) เหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรมกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ
- 2) สภาพการดำเนินงานของกองบุญสัจจะสวัสดิการฯ และ
- 3) แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งแก่กองบุญสัจจะสวัสดิการฯ

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับ โดยจะวิเคราะห์

ในภาพรวมซึ่งไม่มีชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ปรากฏ และผลที่ได้จะนำไปใช้ในกระบวนการสร้างและฟื้นฟูทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. อายุ

- ต่ำกว่า 40 ปี 40 – 50 ปี 51 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

4. จำนวนปีของการเป็นสมาชิกกองบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวันตำบลเป็อย

- ต่ำกว่า 5 ปี 5-10 ปี 10 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของตำบลเปือย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเหตุการณ์เข้าร่วมกิจกรรมกองทุนจะสวัสดิการฯ

1. เพราะเหตุใดจึงเข้าร่วมกิจกรรมกองทุนจะสวัสดิการฯ
2. เมื่อเข้าร่วมในกิจกรรมกองทุนจะสวัสดิการฯ แล้ว เป็นอย่างไรบ้าง
3. ท่านได้รับประโยชน์จากกองทุนจะสวัสดิการฯ อย่างไรบ้าง
4. กองทุนจะสวัสดิการฯ อำนวยประโยชน์แก่การอยู่ร่วมกันของประชาชนในตำบลอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 4 สภาพการดำเนินงานของกองทุนจะสวัสดิการฯ

1. ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไรบ้าง
2. ปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนจะสวัสดิการฯ คืออะไร
3. จำนวนสมาชิกมีความเข้าใจในเรื่องปรัชญาอุดมการณ์ของกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไร เพราะอะไร
4. การปฏิบัติตามกฎกติกาของสมาชิกกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไรบ้าง
5. การปฏิบัติตามกฎกติกาของคณะกรรมการกองทุนจะสวัสดิการฯ เป็นอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 5 แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งแก่กองทุนจะสวัสดิการฯ

1. ท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทุนจะสวัสดิการฯ อย่างไรบ้าง
2. คณะกรรมการควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง เพื่อความเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ
3. สมาชิกควรปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง เพื่อความเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ
4. ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง เพื่อความเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ
5. สถาบันทางสังคมควรมีบทบาทอย่างไร เพื่อความเข้มแข็งของกองทุนจะสวัสดิการฯ

แบบการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

เรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน
กรณีศึกษาของกองทุนสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเป็ย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
วัตถุประสงค์ข้อ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานภายในกองทุนสวัสดิการไต้หวันตำบลเป็ย

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่มในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการ
สัมภาษณ์และเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ และ
ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเป็ย ดังนี้

คุณสมบัติผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย

- 1) เป็นคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ
- 2) เป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการฯ
- 3) เป็นปราชญ์หรือผู้มีความรู้เกี่ยวกับตำบลเป็ย

คำถามการสนทนากลุ่ม สภาพการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ

1. เพราะเหตุใดจึงเข้าร่วมในกิจกรรมกองทุนสวัสดิการฯ
2. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ มีอะไรบ้าง
3. เรื่องที่ควรปรับปรุงในการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการฯ มีอะไรบ้าง
4. แนวทางการพัฒนากองทุนสวัสดิการฯ เป็นอย่างไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน

เรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน
กรณีศึกษาของบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
วัตถุประสงค์ข้อ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านฯ ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อ
สอบถามความถึงสภาพความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบลเปือย ในประเด็นต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลเปือย
2. ความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบลเปือย

หมายเหตุ ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับ
โดยจะวิเคราะห์ในภาพรวมซึ่งไม่มีชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ปรากฏ และผลที่ได้จะนำไปใช้ใน
กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชนเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ

ต่ำกว่า 40 ปี 40 – 50 ปี 51 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ 2 ความมีอยู่ของทุนทางสังคมในตำบล

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลเปือย
2. ทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในตำบลเปือย เป็นอย่างไรบ้าง
3. ทุนสถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย เป็นอย่างไรบ้าง
4. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในตำบลเปือยเป็นอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 3 แนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมในตำบล

1. แนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนมนุษย์ เป็นอย่างไร
2. แนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนสถาบันทางสังคมเป็นอย่างไร
3. แนวทางในการสร้างและฟื้นฟูทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เป็นอย่างไร

แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

เรื่อง กระบวนการสร้างและฟื้นฟูทุนทางสังคมสู่ความเข้มแข็งของการจัดสวัสดิการชุมชน
กรณีศึกษาของบุญสัจจะสวัสดิการไต้หวัน ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
วัตถุประสงค์ข้อ 2 ศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย

คำชี้แจง

จุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่มในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานของกองทุนสัจจะสวัสดิการฯ และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย ดังนี้

คุณสมบัติผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย

- 1) เป็นราษฎรชาวบ้านหรือผู้อาวุโสประจำตำบล
- 2) เป็นผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารเทศบาล
- 3) เป็นแกนนำที่มีบทบาทในการทำงานพัฒนาชุมชน

คำถามการสนทนากลุ่ม ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตำบลเปือย

1. วิธีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในตำบลเปือยเป็นอย่างไร
2. ทุนมนุษย์ในตำบลเปือยมีสถานะเป็นอย่างไร
3. ทุนสถาบันทางสังคมในตำบลเปือยมีสถานะเป็นอย่างไร
4. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในตำบลเปือยมีสถานะเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์	
1	นายเอี่ยม	โศคคำภา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7	9 มีนาคม 2557
2	พระครูอุดมโพธิกิจ		- เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศิลา - เจ้าคณะตำบลเปือย	4 ธันวาคม 2557
3	นางสำราญ	ปาวรีย์	อดีตประธานกองบุญสังจะฯ	4 ธันวาคม 2557
4	นางสาวอริสรา	บุญธิดา	ประชาชนหมู่ที่ 7	4 ธันวาคม 2557
5	นางอุไร	กิ่งแก้ว	ประชาชนหมู่ที่ 8	4 ธันวาคม 2557
6	นายนิมิต	ศรีสุวรรณ	คณะกรรมการหมู่บ้านหมู่ที่ 1	7 ธันวาคม 2557
7	นางพัชรินทร์	ทองพรม	คณะกรรมการกองบุญสังจะฯ	9 ธันวาคม 2557
8	นายวิไกร	เดชอุดม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1	10 ธันวาคม 2557
9	นางสงวน	ประสงค์พันธ์	คณะกรรมการกองบุญสังจะฯ	12 ธันวาคม 2557
10	นางโอवास	วันดีวงศ์	คณะกรรมการกองบุญสังจะฯ	12 ธันวาคม 2557
11	นางสุภาวดี	บุญเรือง	ประชาชนหมู่ที่ 1	23 ธันวาคม 2557
12	นางนงคราญ	ลูกอินทร์	ประชาชนหมู่ที่ 1	12 มกราคม 2558
13	นางยุพิน	กันยะวงษ์	ประชาชนหมู่ที่ 2	16 มกราคม 2558
14	นางปยุตยนาช	นิลมาลี	ประชาชนหมู่ที่ 2	23 มกราคม 2558
15	นางสาวยอดคนารี	บุญเรือง	อดีตรองประธานกองบุญฯ	4 กุมภาพันธ์ 2558
16	นางสุรรัตน์	ราชชมพู	รองประธานกองบุญสังจะฯ	4 กุมภาพันธ์ 2558
17	นายอนันต์	นิลมาลี	ประชาชนหมู่ที่ 3	5 กุมภาพันธ์ 2558
18	นางอุดม	บุญมาลี	ประชาชนหมู่ที่ 4	5 กุมภาพันธ์ 2558
19	นางหนูเพียร	แสงวงษ์	ประชาชนหมู่ที่ 5	12 กุมภาพันธ์ 2558
20	นางทัศนีย์	ระเวงจิตร	ประชาชนหมู่ที่ 6	15 กุมภาพันธ์ 2558
21	นางอ้อม	บุญศรีธธา	ประชาชนหมู่ที่ 9	17 กุมภาพันธ์ 2558
22	นางสุภัทสร	แสงวิงส์	ประชาชนหมู่ที่ 10	22 กุมภาพันธ์ 2558
23	นางกัญญา	นิลมาลี	ประชาชนหมู่ที่ 11	22 กุมภาพันธ์ 2558
24	นายประสิทธิ์	จันทะ โมคา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2	4 มีนาคม 2558
25	นายธงชัย	บุญหลง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3	4 มีนาคม 2558
26	นายวินัย	สายสิน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4	4 มีนาคม 2558

ที่	ชื่อ-สกุล		ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
27	นายประจิม	วันดีวงศ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	7 มีนาคม 2558
28	นายจ่านงค์	พยัคธา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6	9 มีนาคม 2558
29	นางกนิรี	นามโคตร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8	3 เมษายน 2558
30	นายประยูร	แผลงศร	อดีตกำนันตำบลเปือย	4 เมษายน 2558
31	นายประสิทธิ์	สุระสาย	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเปือย	7 เมษายน 2558
32	นายวินัย	สายสิน	คณะกรรมการกองทุนสัจจะฯ	7 เมษายน 2558
33	นายถวิล	ศรีสุวรรณ	กำนันตำบลเปือย	9 เมษายน 2558
34	นายอุทัย	จอมศรี	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9	10 เมษายน 2558
35	นายศรีอำนาจ	ไภยสิทธิ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10	10 เมษายน 2558
36	นายเกิด	รัมย์เย็น	ผู้อาวุโสประจำตำบลประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลเปือย	15 เมษายน 2558
37	นายวีระ	อุณาพันธ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 13	16 เมษายน 2558
38	นายพรเทพ	แก้วแสน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12	16 เมษายน 2558
39	นายสมัย	ชมพูนศรี	คณะกรรมการกองทุนสัจจะฯ	19 เมษายน 2558

ภาคผนวก ค

ภาพการดำเนินงาน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ ค.1 การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ ค.2 การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่วิจัย

ภาพที่ ค.3 การประชุมของคณะกรรมการหลังเสร็จจากทำงานทุกเดือน

ภาพที่ ค.4 การประชุมของคณะกรรมการหลังเสร็จจากทำงานทุกเดือนเพื่อสรุปการทำงาน

ภาพที่ ค.5 การอบรมวัดกรสวัสดิการชุมชน

ภาพที่ ค.6 การอบรมวัดกรสวัสดิการชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น

ภาพที่ ค.7 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูล

ภาพที่ ค.8 การลงพื้นที่สัมภาษณ์เก็บข้อมูลพื้นที่หลัก

ภาพที่ ค.9 จัดเวทีสร้างการเรียนรู้แต่ละหมู่บ้าน

ภาพที่ ค.10 จัดเวทีสร้างการเรียนรู้แต่ละหมู่บ้านเพื่อเข้าถึงข้อมูลที่ชัดเจน

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** นายอนันต์ แม้นพยัคฆ์
- วันเกิด** 16 ธันวาคม 2517
- ภูมิลำเนา** บ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 11 ตำบลน้ำรอบ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี 61160
- ที่อยู่ปัจจุบัน** บ้านเลขที่ 19/8 หมู่ที่ 19 ตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34000
- ตำแหน่งหน้าที่** อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- ที่ทำงาน** สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เลขที่ 2 ถนนราชธานี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 34000
- ประวัติการศึกษา**
- พ.ศ. 2545 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) ปรัชญา (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2549 พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (พช.ม.) การพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2561 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม